

K a n d i d á t u s i é r t e k e z é s

A Š U K A S A P T A T I
É S A Z I N D T Á R S A D A L O M

I r t a :

T ö t t ö s s y C s a b a

I. kötet

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Budapest 1962

B E V E Z E T É S

I

Munkám első sorában őszinte tisztelettel szeretnék adózni Richard Schmidt, a kitűnő német indológus emlékének, akinek ez az ind mesegyűjtemény, a Šukasaptati, vagyis "A papagáj hetven /ti. mesé/je" az európai tudósok közül mindenkinél többet és - sajnos - csaknem mindent köszönhet. R. Schmidt több mint egy évtizedet fordított a Šukasaptatira vonatkozó kutatásokra, és a legalapvetőbb munkálatok elvégzése, így e mesegyűjtemény különböző szövegeinek kiadása és ezek első fordításainak elkészítése az ő nevéhez fűződik. Nemcsak helyénvaló tehát, hanem illő is e munkáinak az itt következő ismertetése.

1890-ben jelent meg "Vier Erzählungen aus der Šukasaptati. Sanskrit und Deutsch," c. munkája /Kiel, C. F. Haeseler/, mely doktori disszertációja volt. "Die Šukasaptati. Textus simplicior," c. szövegkiadása /Leipzig, 1893./ az Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes X. Bd. No. 1-ben látott napvilágot. Az ehhez szo-

rosan kapcsolódó "Anmerkungen zu dem Textus simplicior der Śukasaptati," 1894-ben került kiadásra a ZDMG XLVIII. Bd.-ban /580-628. l./, s a szanszkrit szöveg "Die Śukasaptati. /Textus simplicior," c. német fordítása /Kiel, C. F. Haeseler/ szintén 1894-ben. "Der Textus ornator der Śukasaptati. Ein Beitrag zur Märchenkunde," c. munkája /Stuttgart, Verl. von W. Kohlhammer/ 1896-ban jelent meg, - majd - a textus ornatorra vonatkozó munkálatai közben - a "Śukabāhattarī. Die Marāthī-Übersetzung der Śukasaptati. Marāthī und Deutsch," /Leipzig, 1897./ szintén az AKM-ben /X. Bd. No. 4./.

"Über den Werth des Sanskritstudiums" c. munkája, melyben szintén a Śukasaptatival foglalkozik, 1898-ban jelent meg /Stuttgart, Druck von W. Kohlhammer/. Ezután látott napvilágot az értekezésünk szempontjából legfontosabb munkája: "Der Textus ornator der Śukasaptati," c. /kritikai/ szövegkiadása /München, 1898./ az Abhandlungen der k. Bayer. Akademie der Wiss. I. Cl. II. Abt.-ban /319-418. l./⁺,

⁺ Ezt a szanszkrit szöveget fordítottam le magyarra: Śukasaptati. /Budapest, 1962. Magyar Helikon. Utószóval és jegyzetekkel 249. l./

majd pedig e szöveg német fordítása: "Die Śukasaptati. /Textus ornator," cimen /Stuttgart, Verl. von W. Kohlhammer/ 1899-ben. Az általa textus elegantiornek is nevezett változat "Der Textus simplicior der Śukasaptati in der Recension der Handschrift A," cimen a ZDMG LIV. Bd.-ban /515-547. l./ 1900-ban, s folytatása /a 20-52. mesék/ a fentivel azonos cimen a ZDMG LV. Bd.-ban /1-44. l./

1901-ben került kiadásra. A textus simplicior általa készített német fordítása - az 1894-ben megjelenhez mérten csekély változtatásokkal - 1913-ban - népszerű kiadványban a Meisterwerke Orientalischer Literaturen III. Bd.-ként - ismét megjelent "Śukasaptati. Das indische Papageienbuch," címen /München, Georg Müller/ bevezetéssel és jegyzetekkel, valamint függelékként a Gādirī féle perzsa munkának az Iken által készített német fordításával, az ehhez írott Schmidt féle rövid bevezetéssel és jegyzetekkel.

A Śukasaptati szanszkrit változatai R. Schmidt óta újabb kiadást nem éltek meg. A simpliciornak a korábbi, az alábbiakban még emlegetett, görög nyelvű Galanos féle fordításán kívül van még két mai európai nyelvű fordítása is, az egyik angol nyelvű: B. Hale Wortham "The enchanted Parrot" c. fordítása /London, 1911.

Luzac & Co./.⁺ a másik pedig orosz nyelvű: Sukaszaptati.

⁺ Erről J. Hertel "Das Pañcatantra. Seine Geschichte und seine Verbreitung," c. munkájában /Leipzig u. Berlin, 1914. B. G. Teubner/ úgy nyilatkozik /ld. a 234. l. 3. jz./, hogy nem kellő gondtal és nyelvismerettel készült.

/E fordítást én magam nem ismerem/

Szem'deszjat rasszkazov popugaja. Perevod sz szanszkrita M. A. Sirjaeva. Prediszlovie i primecsanija V. I. Kal'janova. (Moszkva, 1960. Izdatel'sztvo Vosztocsnoj Literaturü.) Az ornatiornak R. Schmidt 1899-es német fordításán és az említett magyar nyelvű fordításomon kívül más fordítása mai európai nyelven nincs. Mindarról,

ami a fentieken kívül a Śukasaptati kutatás terén történt, a maga helyén e munkámban beszámolok.

II

Jelen értekezésem a Śukasaptatival kapcsolatos összes felmerülő problémára nem térhet ki. Legfőbb célomnak a textus ornatior filológiai, irodalomtörténeti és társadalomtörténeti megvilágítását tekintem e munkámban, melyben azonban nem térhetek ki a Śukasaptati egyéb szanszkrit változatának tárgyalása és a más ind és keleti változatai érintése elől.

Mindazokhoz az igen érdekes kérdésekhez, amelyeket az összehasonlító mesekutatás felvethet, nem óhajtok itt részletesebben hozzászólni.⁺ Az értekezés közelebbi cél-

⁺ Benfey igen alapos munkája /Pantschatantra: Fünf Bücher indischer Fabeln, Märchen und Erzählungen, Aus dem Sanskrit übersetzt mit Einleitung und Anmerkungen von Th. Benfey. I-II. Teil. Leipzig, 1859. F. A.

Brochhaus./ alaposságát illetően példaképpül szolgálhat e téren, s mivel azóta a kutatások nem csak új adatokkal, de új művekkel és a művek új kiadásaival is gazdagították ismereteinket, hasonló munkára szükség is lenne. Jai, hogy a papagáj meséi szanszkrit változatainak és ezek kéziratainak, valamint a különböző újind nyelvű és Indián kívüli utánezatainak felvázolása és ismertetése után a textus ornatior és a többi változat vizsgálatából igyekezzünk egyrészt az alapszöveg vonatkozólag levonható következtetéseket megállapítani és összegezni, másrészt a Cintāmani-féle mű, azaz a textus ornatior sajátosságait

állapítani meg filológiai vizsgálatokkal, s részletesen kifejtteni a korára és a szerzőjére vonatkozólag leszűrhető megállapításokat, majd ezek után megadni az irodalomtörténeti jellemzését és értéklését. Ezek^{mellé} után kerül sor annak felvázolására, hogy hogyan tükrözi és ábrázolja a mű e változata a ind társadalmat és egyes rétegeit, annak megrajzolására, hogy mit tudunk meg e munkából az ind társadalomra vonatkozólag, kritikájának összegezésére, s végül a belőle kivilágló világnézet kibontásának megkisérelésére. Szeretnék kitérni ezek után még annak kifejtésére, hogy a mű stilisztikai vizsgálata milyen korlátok között lehetséges és milyen eredménnyel.

A Šukasaptati-kutatás terén természetesen a fentiekén kívül is még számos bonyolult és jelentős feladat vár megoldásra. Itt azonban további feladatok~~ra~~ nem óhajtok vállalkozni, mivel a munkát amugy is rendkívül megnehezíti egyrészt az, hogy az érdeklődési területbe olyan problémákat vontunk be, amelyekkel korábban nem foglalkoztak, másrészt az, hogy azokon a területeken sem lehet kész és biztos eredményekre támaszkodni, amelyeken már folyt ~~kutatás~~ munka. Azt szinte meg sem kell említenem, hogy az ind munkáknál lépten nyomon felmerülő kronológiai sötétség és szerző^{ik} ismeretének hiánya még milyen nehézségeket jelent itt. Őszintén remélem azonban, hogy a közel jövőben vagy néhány éven belül még sok mindent sikerül tisztázni, esetleg helyesbiteni s részletezni egyrészt nekem, másrészt másoknak, s maga az is jelentős hasznót hozhat még, ha e régóta mellőzött, de fontos műre a jelen munka esetleg ráirányítja a figyelmet.

nekem, másrészt másoknak, s maga is jelentős hasznot hozhat még, ha e régóta mellőzött, de fontos műre a jelen munka esetleg ráirányítja a figyelmet.

Ennek az értekezésnek a szükségességét nemcsak az indokolja, hogy bizonyos új kutató szempontok merültek fel, s hogy közelről sem nyert teljes feldolgozást még a régi szempontok alapján sem, valamint nemcsak az, hogy ez a mesegyűjtemény sok mindent elmond a kora-középkori Indiáról. E kutatómunka szükségességét alaposan indokolja a Śukasaptatinak a nagy indiai jelentősége, a Keletre és Európára gyakorolt hatása, - s ezek után végül kimondható - e munka értéke.

A mű indiai jelentőségéről és keleti hatásáról, az utánzatairól szó lesz még. Meg kell azonban röviden emlékezni Európára gyakorolt hatásáról is.

E téren a következő adatokat említem meg:

Amellett a meglepő tény mellett,⁺ hogy Molière

⁺ R. Schmidt: Śukasaptati. Das indische Papageienbuch. München 1913. XIII. 1.

 Botcsinálta doktora meséje is a Śukasaptatira vezethető vissza⁺ /Śuk. t. o. 49. m., t.s. 41. m./, igen érdekes

⁺ Zeitschrift für französische Sprache und Literatur. XX. 1.

 a Bocaccio Decameronejával való összevetés is.⁺ A

⁺ Ld. R. Schmidt: i. h.

 Decamerone VIII. lo. történetének csalásra csalás motívuma megtalálható a Śuk. t. o. 34. m.-ben, ill. a t. s.

23. m.-ben is. A Decamerone II. 9. története, /az asszony kegyének bőkezűség révén történt elnyerése után az adománynak a férj^{től} való visszaszerzése ugy, hogy az asszonynak hallgatnia kell: Šuk. t. o. 45. m., t. s. 35. m.⁺ és a VIII. 1. története /adatok megszerzése

⁺ Ezen felül még Nugae venales sive thesaurus ridendi et iocandi /1869-es kiadás/ 73. l., ld. R.

Schmidt: i. m. XIV. 1.

 ládába bujtatott ember révén: Šuk. t. o. 30. m., t. s. 21. m./ motivumainak a Šukasaptatival való megegyezése nyilvánvaló. A Decamerone II. 10. /böjti napok a házasságban/ a Šukasaptatiban is megtalálható /t. o. 12. m./, s a Decamerone VII. 9. /a varázsfa szerepe a házasságtörésben/ szintén /Šuk. t. o. 37. m., t. s. 28./, Csaknem teljesen megegyezik a Decamerone VII. 4. /az asszony követ vet a kutba maga helyett férje megijesztésére/ a Šuk. t. o. 25. m.-vel, ill. a t. s. 16. m.-vel, s pontosan egyezik a Decamerone VII. 6. /az asszony és két szeretője/ a Šuk. t. o. 35. m.-vel, ill. a t. s. 26. m.-vel.

Ha a Šukasaptati európai hatásának megrajzolása természetesen inkább a modern filológia feladata /s itt esetleg hasznos szolgálatot tehetnek szövegfordításai, így a magyar fordítása is/, annak az utnak a pontos felderítése, amelyen e mesék Európába eljutottak, az orientalisztikára hárul. S azt hiszem, nem kétes, hogy az európai irodalomnak ind gyökereikig, számos esetben nevezetesen a Šukasaptatira visszamenő elemei vizs-

gálata szempontjából felettébb szükséges e mesegyűjtemény olyan problémáinak vizsgálata, amely a további kutatásoknak előfeltétele.⁺

⁺ Együttal megkísérek később arra is rátérni, hogy a Mindenesetre motivumok és mesék megegyezésén e megegyezésén felül annak a kérdésnek a vizsgálatára, valami egyéb párhuzam is vonható-e közöttük.

↓
 A Sükasaptati és a Decamerone közötti egyezések áttekintése:

↓
 A Sükasaptati szempontjából: | A Decamerone szempontjából:

t.o.	t.s.	Dec.	Dec.	t.o.	t.s.	Nahş.
12	-	2/10	2/9	30	21	-
25	16	7/4	2/10	12	-	-
30	21	2/9	7/4	25	16	török: 19 19/1
34	23	8/10	7/6	35	26	-
35	26	7/6	7/9	37	28	Hitop.: 8/2 II.6.
37	28	7/9	8/1	45	35	-
45	35	8/1	8/10	34	23	-

I. rész

A Śukasaptati filológiai problémái

A Śukasaptati textus ornatior változata, ■ amellyel jelenleg elsősorban akarok foglalkozni, egy ind mesegyűjtemény hatalmas és híres családjába tartozik, amelynek hírességét az is mutatja, hogy számos utánzóra talált Indián kívül is. A mesegyűjtemény e családjára jellemző a keretmeséjének lényege: egy elvarázsolt papagáj abból a célból, hogy egy asszonyt visszatartson a házasságtöréstől, érdekesítő történeteket mesél neki, amelyek rendszerint különböző nehéz helyzetből ravaszság útján történő megmenekülésekről szólnak. A szanszkrit alapmunkának több szanszkrit nyelvű változata maradt fenn, sok fordítása van a különböző újind nyelveken és más nem indiai nyelven, ■ s számos utánzata India határain belül, s azokon messze túl.

~~E mesegyűjtemény hatalmas családját szeretném most bemutatni — különös tekintettel a szanszkrit változataira, s ezeknek ama kézirataira is kitérve, amelyek szövegkiadásuk alapulnak —, egyrészt kritikailag összefoglalva ismereteinket, másrészt alapot szolgáltatva az elkövetkező tárgyaláshoz.~~

A/ A Śukasaptati változatai,
fordításai és utánezatai

E mesegyűjtemény hatalmas családját szeretném most bemutatni - különös tekintettel a szanszkrit változataira, s ezeknek ama kézírataira is kitérve, amelyekben szövegkiadásai alapulnak -, egyrészt kritikailag összefoglalva ismereteinket, másrészt alapot szolgáltatva az elkövetkező tárgyaláshoz.

A Śukasaptati alapmunkáját mindeközéig nem sikerült kéziratban fellelni, s valószínűleg ezután sem fog sikerülni. Ennek azonban jelenleg három, szanszkrit nyelvű változata ismeretes, amelyek közül kettő, az R. Schmidt által textus simpliciornak és textus elegantiornak elnevezett változat jóval közelebb áll egymáshoz, mint a harmadikhoz, amelyet ő textus ornatiornak nevezett el, s amelynek vizsgálata jelen értekezésemben elsőrendű célom.⁺

+ Kiadásaiikat és fordításaiikat ld. az 1-3. lapon.

1/ A három szanszkrit változat ~~1/ A textus ornatiornak~~ A textus ornatiornak Schmidt által készített kiadása négy kézíraton alapul. /En a kéziratokat Schmidt adatai alapján az alábbiakban abban a sorrendben ismertetem, amelyben ezek az ő kezéhez jutottak és használatába kerültek./

A t. o. szövegéből az elsőként kezébe került kéziratról, amelyet B-nek jelölt, közli⁺, hogy Burnell

+ Vier Erzählungen aus des Śukasaptati 4. sk. 1.

/Classified Index 167 a p./ megemlíti egy másik kézírattal együtt, amely az 58. mesénél megszakad. A

Schmidt által használt kézirat a Tanjoreban levő eredetinek egy egészen modern másolata volt, nagyon szép írással, devanāgarīban, 61 lapon, oldalanként 20-22 sorral. Nagysága 7 1/2x9 1/2 hüvelyk. Anyaga: papír. Írása és kötése: európai módra. A 65-67. mesék valamint a 68. mese eleje hiányzik benne, ezért az 57/a - 58/b oldalak üresek, s az 59. lap 60.-nak van számozva. A lapok számozását illetően ~~Schmidt~~ Schmidt még megjegyzi, hogy az 1-12. után a 29-32. jön, s ezt követi a 13-28., majd a 33-61. lap. Az interpunkció gyakran tévesnek mutatkozik. Az elválasztójelek és a versek /bár ezek nem mind/ piros tintával vannak írva. A - kizárólag szanszkritul írott - versek száma mintegy kilencven. A kézirat archetypusa szerinte feltétlenül grantha vagy más délindiai alfabétumban volt írva, erre vallanak bizonyos tévedések. Így a p és y, a b és v /pl. bidauja vidauja helyett/, valamint a st és sth gyakran felvannak cserélve. Mindig tdk található a ddh helyett pl. a siddha helyett sitdha. Az augmentum gyakran elmarad, így ilyen alakok vannak benne, mint paripālayat, samtuśyat, melayat, avaropayat, parivādīt, praveśayat, samarpayat. A sandhi-szabályokat nem nagy gonddal követi. Jellemző rá a y két magánhangzó közötti elhagyása, így pl. a yojaītvā, saṃnidhāīnau, Ujjaīnyām, cikāraiśuh, pīdaītum alakok; ilyen esetben csak igen ritkán van írva a y. Tévesen képzett alakok is előfordulnak, mint aśrṇośīt, ātiśthita, ānayitum, mocayitavān, agrhīt, grhītum, medānīm ect. Ujdonságként emlegeti a

rājaputra helyetti rāvutta-t és az ékszerkereskedő jelentésű maṅikkakāra-t. Schmidt e szöveget későinek tartja, s íróját a szanszkrit ismeretét illetően a Pañcadandachattraprabandha-éhoz hasonlítja. A kézirat kezdete ebben:

sadbhyo yathārhamabhipūjya sapradakṣiṇam praṇāmanam
nirmāya |

ātmanam putraviśayinaṃ kartumupakrame medinīnāya-
kapriyah ||

Szövegkiadásában Schmidt megemlíti⁺, hogy ennek el-

+ A BayA 21, 2. 415. l.

készítésekor számos esetben mondott csődöt e kézirat az R-rel együtt, amelynek ez gondatlan, de annak hibáit hűségesen visszaadó másolata.

Az R kézirat^{ról}, amelyet Tanjoreból szerzett dr.

Rost Schmidt számára, elmondja,⁺ hogy ez egy 165 olda-

+ ~~ksyxddevanāgarībetűs~~ I. h.

las, devanāgarī betűs kézirat, amely a B-hez hasonlóan értéktelen.

Ezzel szemben a K-val jelölt kéziratot Schmidt igen gondos munkának tartja.⁺ Ez voltaképp három kézi-

+ I. m. 415. l.

rat - köztük az említett, Burnell féle, tanjore-i - grantha betűs kompilációja, amelyről a kompilátornak, T. S.

Kuppuswami Sastrinak Hultzschoz írott következő sorait idézi /angolul/ az említett helyen Schmidt: "A jelenlegi munkám három kézirat eredménye, amelyek mindegyikét nagiri-ben írták. Ezeket a kéziratokat részletenként

kaptam meg, amelyeket azonhyomban lemásoltam. Ezért kéziratomban a történetek néhány helyen nem folyamatosan következnek egymás után. A könyv elején levő tartalmi ismertetésből azonban könnyű az áttekintés. A késedelmes elküldés oka az, hogy a történetek közül kettő kimaradt, ugyanis a három kézirat egyike sem tartalmazta azokat, és hiába reménykedtem, hogy majd megkapom a negyedik példányt, ahonnan átvehetem ezeket. Ez a negyedik példány, amint hallom, Dharasatnam-ban van, Kumbhakonum közelében, de hosszú időn át kifejtett minden igyekezetem ellenére sem tudtam ehhez hozzájutni. Még nem adtam fel azonban teljesen a reményt, hogy valahogyan mégis megkapom azt. A másolásban pontosan követtem az eredeti kéziratokat." Schmidt ugyanitt azt mondja e kéziratról, hogy igen nagy haszonnal használta, mivel több jó olvasatot tartalmaz, mindaddig, amíg a H-val jelölt kézirat kezébe nem került. Szerinte azonban ez sem áll messze felette az RB-nek, amelyek olvasatait Kuppusvami lapszéli jegyzetekben "another book reads" vagy "another reading is" megjegyzésekkel gyakran idézi is.

Schmidt a H kéziratot tartja a legértékesebbnek⁺,

⁺ I. h.

amelyet Hultsch kapott. Valójában azonban ez is csak egy gondosan készült és pontos, devanāgarīban írott 238 quartoldanyi másolata egy indiai kéziratnak, "amely a Kurur közelében levő Narur-ban található, és amelyet madhya betűkkel irtak. A könyv 2500 grandha-t tartalmaz.

Mínt hogy nem ismerem a mādhva betűket, havi két ru-
piát fizettem annak, aki elolvasta őket, a másolást
pedig magam végeztem. A másolás három hónap alatt
készült el... Az eredeti loo palmyra lapból áll, és
ugy tűnik, hogy annak is loo éve, hogy irták." - i-
dézi ezt Schmidt az említett helyen angolul a másoló-
nak, Pandit V. Śrīnivāsa Śāstrinak a Hultschhoz i-
rott leveléből e levél következő zárószavaival együtt:

"Ez a másolat az eredetiből készült, amely a mādhva
brahminok nāgarī betűivel van írva, s amely Rāghavān-
dhāchārya birtokában van Narūrban, a Coibatore kerü-
letben, és amelyet Pandit V. Srinivasa Sastri[†] irt le
Namakal-ban, Salem kerületben, 1896. decemberében."

† Az ind. nyelvű és magy. írásában másoktól való idézés esetében mindig az ott előforduló alakot hnm.

Schmidt e kéziratról még megemlíti azt is, hogy másó-
lója - saját bevallása szerint - az említett tanjorei
kéziratot is felhasználta. Végül e kéziratról, melyet
a legértékesebbnek tart, megjegyzi, hogy sok homályos
hely tisztázásánál tett jó szolgálatot neki, ha min-
den nehézséget ez sem oldott meg. E kéziratból arra a
meggyőződésre jutott, hogy az augmentumnak az a hiá-
nya, amely az RB-ben oly gyakori, csak a másolójuk hi-
bája, s nem "peccatum ab origine". A KH ugyanis e
hibát legfeljebb csak egész ritkán követi el, s ezek-
ben az RB - oly sok - hibás alakja ki van javítva.
Schmidt azonban maga is felteszi a kérdést, hogy va-
jon nem utólag-e, a tudós másoló által.

A fentiek alapján összefoglalólag a következő-
ket kell mondanunk:

Schmidtnek - sajnálatosan - egyetlen eredeti ind kézirat sem került eredetiben a kezébe. Ez alatt azt értem, hogy minden kéziratot csak - a számára készült - másolatban kapott meg. A R és B voltaképp egy azonos, amellett rossz /a tanjore-i/ példány másolatai, s e kézirat a K-nál is fel lett használva és a H kéziratoknak is egyik alapja. A K kézirat gyengéje: a másoló egy általa olvasni nem tudott írásból való diktálás alapján másolta - s munkájában nyilvánvalóan befolyásolta az esetleges téves hallás, s saját szanszkrit tudása. A H három kéziratból készült /közülük az egyik az említett tanjore-i/, úgy, hogy Schmidt sem tudja, hogy mi van az egyes kéziratokban, s azt sem, hogy mit változtatott vagy javított benne a másoló. Bármennyire hálásak lehetünk is tehát Schmidtnek e kritikainak nevezett kiadásáért, ennek alapjairól el kellett mondanom a fentieket, hozzáfűzve ehhez azt, hogy egyrészt szükség lenne eddig nem ismert kéziratoknak felfedezésére, másrészt a Schmidt féle másolatok indiai alapjainak átvizsgálására. Az amugy is sok másoláson alapuló és késői indiai kéziratok esetében az újabb másolásokat, és háromból egy újabb másolat készítését /ld. a K/ feltétlenül ki kell iktatni.

A t. o. hetven történetet számoz, de a 65-67. /tehát három/ hiányzik belőle az összes kéziratban levő hiány miatt.+ Ezzel szemben a bevezető keretelbeszés-

+ Ezen kívül a következő hiányok vannak a szövegben:

a 68. mese egész eleje, a 21. mese eleje, s jelentékte-

lenebb hiány van 33. mese közepén, s még kevésbé, jelen-
tős a 41. mese közepén is. Ezen felül Schmidt /Der Tex-
tus ornatior der Śukasaptati. Ein Beitrag zur Märchen-
kunde. 1. 1./ úgy véli, hogy magának a szövegnek az e-
leje is elveszett - a B kézirat Śukasaptatiārambhak
/sic!/ és az R śrīganeśāya namaḥ kezdete ellenére -↓,
s úgy találja, hogy így meglehetősen in medias res
kezdődik a mű /Haradatta kilétéről először csak saját
szavaiból értesülünk /medinīnāyakapriyah/, s később
vállik csupán világossá, hogy egy gazdag kerekedőről
van szó, míg az, hogy a sadbhyo a barátaira vonatko-
zik, csak sejthető.

lés még három betét-történetet is tartalmaz: a/ az átok
történetét, amelyet Trivikrama mesél el Haradattának,
b/ Devaśarman történetét és végül c/ Pundarīka törté-
netét, amelyeket a papagáj mesél el Madanasenának. E
legutolsó azonban ebben az alakjában csak egy igen rö-
vid és értelmetlen történet^{ke}.

A t. o.-ban a versek /az összes szanszkrit nyelvű/
száma pontosan 30. Többségük śloka /hetven-
ötöt számoltam meg/, egyébként a következő versmérté-
keket találtam:

5 indravajrā-t /a bevezetésben: 4,33-34⁺, 10,1-2, 11,1-2,

⁺ A t. o.-ban a a locusokat az ABayA-ból való kü-
lönnyomat oldalszámaival, s utána a sorszámmal jelölöm.

Az ABayA-ban minden oldalszám 316-tal magasabb.

az 5. mesében: 18,19-20, a 19. mesében: 32,29-30⁰/,

mely = 4 x | - - v - - | v v - ū - - |,

2 śārdūlavikrīḍita-t /a bevezetésben: 12,6-9, 12,10-13/,

mely = 4 x | - - - √ √ - √ - √ √ - | - - √ - - √ - |,

2 śālinī-t /az 5. mesében: 18,4-5, a 62. mesében: 65,16-17/,

mely = 4 x | - - - - | - √ - - √ - - |,

valamint egy-egy mandākrāntā-t /a bevezetésben: 4,16-19/,

mely = 4 x | - - - - | √ √ √ √ √ - | - √ - - √ - - |,

indravamśā-t /a 10. mesében: 22,36-23,2/,

mely = 4 x | - - √ - - | √ √ - √ - √ - |,

vamśasthavila-t /a 19. mesében: 32,27-28/,

mely = 4 x | √ - √ - - | √ √ - √ - √ - | és

vasantatilakā-t /az 50. mesében: 57,10-14/,

mely = 4 x | - - √ - √ √ - | √ √ - √ - - |, s végül
2 āryā-t (a bevezetésben: 10,22-23 és a 38. mesében: 47,14-15.)
A bevezető elbeszélésben összesen 52 vers van, ezek közül

- hét kivételével - mind śloka, amelyből 5 az átok és
11 a Devaśarman történetben található. Az 1-70. mesében
37 vers van, ezek közül 29 śloka. A befejező keretrészben
mindössze 1 śloka található. A 6-16. mesék bevezető
keretét képező 5. mesében magában 5 vers van, amelyekből
csak 3 śloka. A szöveg második kétharmadában /a 13-36.
mese/ összesen 7 vers van /ebből śloka 5/, a harmadik
harmadában pedig /a 37-70. mese és a bef./ 11 vers van
(ebből śloka 8/. A versek mennyisége tehát a t. o. első
harmada után erősen csökken. Messze a legtöbb /és a leg-
változatosabb versmértékű/ a bevezető keretelbeszélésben
van, amely a szövegnek több mint egyharmadát teszi ki.
A t. o. verseire jellemző még, hogy csaknem kizárólag
gnómius jellegűek, s az elbeszélésnek - szoros érte-
lemben sohasem képezik részét /szemben a t. s.-ral/.

Mivel a keretelbeszélésekről, s az egyes mese-

gyűjteményekben szereplő mesékről alkalmasabb az összehasonlítás céljából később beszélni, rátérek a textus simplicior ismertetésére.

b/ A textus simplicior

Schmidt a t. s. kiadásakor öt szanszkrit kéziratot vett figyelembe /a CC₁LOP-t/ /a hatodikat, az A-t, mivel ez a t. s.-hoz kétségtelenül közelálló, de külön változatot képez /a textus elegantior/ inkább csak a tulajdonneveknél vette ^{tekintetbe} számba. Felhasználta ugyanekkor a következő szanszkritből való fordításokat is: a marāthī fordítást /ennek M és M₁ kéziratát, a hindus_ttānī fordítást /ennek H kéziratát/ és Galanos görög fordítását /G-vel jelölve/.

A C⁺ egy teljes kézirat, amely Rājendra Lālamit-

+ Ld. Schmidt: Vier Erzählungen... 3. l.; AKM X. 1.

VII. 1. 2. jz.

ránál /Notices of Sanskrit MSS III. 180./ a következőképpen van leírva: "Anyaga: hazai papír, 13 1/4 X 8 1/2 hüvelyk. 61 lap, 27-28 sor egy oldalon... Irása: nāgara. Dátum: ? Helye: Government of India. Kinézése: régi. Próza és vers. Altalában helyes." A Tawney által /Kathāsaritsāgara II. 628. jz./ említett kézirat azonos ezzel. Schmidt azonban ehhez nem tudott hozzáférni, de Tawneynak volt erről egy példánya, s ezt tőle megkapta. E kézirat⁺ a t. s. 7. és 69. meséjét nem tartalmazza.

+ A bevezető keretelbeszélést a t. s. szövegének megfelelően adja, a végén a két madár sorsáról azonban csak néhány szükös szót mond. Ld. Schmidt: ZDMG 48

/1894/ 58o. és 626. 1.

Igen sok vers van benne /összesen mintegy 31o/ szanszkritul és prákritul /prákritul mintegy 2o/. A sandhi szabályokat nem követi pontosan, s bhāryyā-t és Devaśarmānt^{m)} találunk benne. Kezdeté:

śrīganeśāya namaḥ |

pranāmya śaradām devīm divyavijñānasālinīm |
vacmi cetovinodārthamuddhāram kīrasammateḥ ||

A C₁ a C-nek egy bengáli betűs másolata⁺.

⁺ Schmidt: AKM X. 2. i. h. ; Vier

Erzählungen... 52. 1.

Ez csak nem teljesen megegyezik a C-vel. /a 7., a 69. mesék és a bevezető keretelbeszélést, ^{valamint} a két madár sorsát illetően is⁺/. Papírra van írva és 119 lapot tartalmaz.

⁺ Ld. Schmidt: ZDMG 48 /1894/ 58o és 626. 1.

Az L⁺ a Royal Society londoni könyvtárban a

⁺ Pertsch: ZDMG 21 /1867/ 5o5. 1. b/ alatt;

Schmidt: Vier Erzählungen... 2. 1.

Sir William and Lady Jones által az említett társaságra hagyott kéziratok között található /Jones No. 18; vö. Works of Sir W. Jones, Quarto Edition. Vol. VI. /London, 1799./ 448. 1. és Philos. Transactions for 1798. 588. 1./ 51 lapos. Az O-val együtt a t. s. 68. meséjét nem tartalmazza, a 13-14-et a legvégén. Ugyancsak az O-val együtt egészen eltérő a bevezető keretelbeszélése is, s a két madár sorsáról sem szólnak a végén /s ez utóbbiban a P is egyezik velük/.⁺ E kézirat nem tul

⁺ Ld. Schmidt: ZDMG 48 /1894/ 58o. 1. és 626. 1.

hibás. Anusvārat ir a megfelelő nazális helyett.
Lassen az Anthologiája első kiadásában ezt használ-
ta fel a Śukasaptatiból való közlésnél. Kezdeté:

śrīganeśāya namaḥ |
praṇamya śāradāṃ devīm divyavijñānaśālinīm |
pālinīm sarvabhūtānāmādidēvyai namo namaḥ ||

Az O⁺ /Aufrecht, Catalogus No. 330 és 331. Wil-

+ Ld. Pertsch: ZDMG 21 /1867/ 505. sk. 1. c/ alatt
és Schmidt: Vier Erzählungen... 3. 1.

son: No. 303a és 323b./ két kézírata az Oxfordi Bodleiana-
ban van. E kettő azonban csak egynek számít, mert a má-
sodik az első másolata. Mindkettő hanyagul és felülete-
sen van írva /Aufrecht: "sine ulla cura exarata est"/.
Az első 39 lapot tartalmaz, oldalanként 10 sorral, a
második 3-26 lapot. Mindkettő teljes. Gildemeister is
felhasználta Lassen Anthologiája második kiadásában
néhány helyen a helyesbitéshez. Kezdeté:

praṇamya śāradā devīm divyavijñānaśālinī |
kurve bhavāvinodasthamuddhārām kīrasaptate ||

A P⁺ 74 lapos. Ez egy hibáktól hemzsegő, elijesz-

+ Helye: /Pertsch: ZDMG 21 /1867/ 505. 1. ; Schmidt:
Vier Erzählungen... 3. sk. 1. adatai szerint) Peters-
burg, Asiat. Mus. No. 74.

tő állapotban levő kézirat. A bevezetés, az 1-5. mese,
a 6. eleje, a 39. mese, a 42 /43?/ - 51. mese hiányzik
belőle. /Nem található benne a t. s. 58. mese sem./
Ezeket kívül is sok hiány van benne. Nagyszámu szansz-
krit és prákrit verset tartalmaz /mintegy 180-at/.

A prákrit versek legtöbbszöréhez szanszkrit fordítás van mellékelve, amit az ullatha szó kapcsol.⁺

⁺ Pertsch /i.h./ ezt az ulaṭā hindī szóval hozza össze "megfordított", ^{ih} "lefordított" jelentéssel/.

A kézirat egyáltalán nem különbözteti meg a következőket: dva, du, ḍa; pra, pta; nu, ṇa. Mindig v-t ír a b helyett. Így kezdődik /a 6. mese közepén/:

uktam ca bubhukṣitaḥ kim na karoti pāpam |

Ezek voltak azok a szanszkrit kéziratok, amelyeket Schmidt a t. s. kiadásakor felhasznált. Magát a t. s. ^h ő az alapmű kivonatának tekintette⁺,

⁺ Ld. Śukasaptati. Das indische Papageienbuch. IX. 1. s ebben teljes mértékben igaza is van. Ezt a felfogást valóban igazolja egyrészt a benne levő történeteknek a néha szinte érthetelenségig rövid és szűkszavú elbeszélése, másrészt pedig magának a szövegnek a nyilatkozata az első vers második sorában, hogy e mű kivonat, "uddhāram". A mesék száma 69 és a befejező kerettörténet, mely azonban egy újabb történetet tartalmaz, a Prabhāvatī-val párhuzamba állított Madana-mañjarī történetét, ugyaneleg az első mese elé csatolt bevezető keret is tartalmaz tulajdonképp egy újabb történetet, ez a t. o.-ban is szereplő Devasarman történet. /E kettő beszámításával, s a kerettörténet elhagyásával, továbbá az 5. és a 9. történetek, amely tulajdonképp ^{csak} ^vegy /belső/ kerettörténet, az egyként számításával jön ki legfeljebb a 70-es szám, amellyel egyébként mindenütt probléma van. Persze asszonyát

semmiképp sem 70, csak 69 éjszakán át szórakoztat-
ta ezekkel a ^{t.s.} papagájja. / A keretelbeszélésről, a benne
levő meséknek a többi gyűjteményben szereplő mesék-
kel való egyezéséről ez esetben is e kérdések megtár-
gyalásakor fogok említést tenni.

Ezek után, mielőtt rátérnék azoknak a for-
ditásoknak az ismertetésére, amelyek a t. s.-ral csak-
nem teljesen megegyeznek, s amelyeket Schmidt ennek
szövege megállapításában fel is használt, a szanszkrit
szöveg harmadik változatát ismertetem.

C/ A textus elegantior

Ezt a változatot, amelyet Schmidt textus ele-
gantiornak is nevezett, először meg sem különböztette
a t. s.-tól, de miután a t. s. kiadásakor úgy látta,
hogy ennél a t. e. kézírata, melyet A-val jelölt, leg-
feljebb a tulajdonnevek megállapításában használható,⁺

+ Schmidt: ZDMG 54 /1900/ 515. 1.

külön változatként kezdte ezt emlegetni, annak ellenére,
hogy igen közel áll a t. s.-hoz. Ezt a szöveget - mint
már említettem - az A kézirat tartalmazza, melyről
Schmidt a következőket mondja. + E kézirat, mely Lanman

+ Vier Erzählungen... 2. 1., ZDMG 54 /1900/ i. h.

professzor birtokában van, 37 lapból áll, oldalanként
12-15 sorral. A bevezetés és az első mese hiányzik /te-
hát legalább 3 lap az elejéről, de a lapokat ennek elle-
nére egytől számozza!/, a kézirat utolsó, 52. számú me-
séje sem teljes, ezzel együtt összesen 51 mese van ben-
ne. Elveszett ezenkívül belőle az 5. lap is, s így az

5. mese vége és a 6. eleje is hiányzik. Grammatikai tekintetben a kézirat számos furcsaságot tartalmaz, ezeket Schmidt szövege hűen tükrözi, pl. a bhavān-t ~~és a~~ és a bhavatī-t végig az ige sing. 2. személyével kapcsolja. A szerző ismételten kiesik a szerkezetből, neutrumhoz a melléknév himnemű alakját kapcsolja, pl. dvayam rūpaśālinam, máskor himneműeket semleges-neműekként használ. Az e, ai, o, au diphthongusok gyakran a mai módtól eltérő, régies formában vannak írva a jaina kéziratok szokása szerint. A szóeleji és szóvégi sandhit szinte általánosan elhanyagolja, ami szintén jaina eredetre vall. A kézirat tasyāgre-t ~~ir~~ mindig a tasyā agre helyett, rājaputraikah található a rājaputra ekah helyett, s grhīśyati a grahīśyati helyett. A nazálisokat anusvāra helyettesíti, az ś helyett néha s áll, az ś és a kh gyakran felcserélődik, éppígy a cch és a sth is. Kezdeté:

om namaḥ śrīmakaradhvajāya

Az írás viszonylag igen réginek tűnik, 15. századnak vagy legfeljebb 16. századnak tartható, ~~néh~~ noha a másoló korára és nevére vonatkozó adatokat nem a kézirat tartalmaz.

A Śukasaptati-nak láthatóan régebbi alakja ez, mint a t. s. változat.⁺ Ezt bizonyítja, hogy versekkel

⁺ Ld. Schmidt: ZDMG 54 /1900/ 515.1. és Śuka-

saptati. Das Indische Papageienbuch IX. 1.

sincs még tulzsufolva annyira, a versek - valóban -

még csak diszként szolgálnak. Számuk kilencvennél alig

több, s kettő kivétellel mind tinta manuskriptban van írva.

2/ A textus simplicior kiadásánál felhasznált
ind és görög fordítások

Schmidt M jelöléssel emlegeti⁺ a textus simp-

+ Vier Erzählungen... 5. sk. 1., ZDMG 48 /1894/
582. és 626. l., AKM X. 4. VII-VIII. l.

liciort igen megközelítő marāthī fordítás egyik kézi-
ratát, amely Böhtlingk Indische Sprüche-jéből is ismerte-
tes. E marāthī fordításnak két példánya is van. Az egyik
a Catalogue of Native Publications in the Bombay
Presidency by Sir A. Grant, Bombāy 1867. No. 757 a-
latt van említve, a másik a 758 /?/ alatt. Az egyik, a
Böhtlingk által használt, 118 oldalból áll, a Kuhn pro-
fesszor által Schmidtnek rendelkezésére bocsátott pe-
dig 80 oldalból. Schmidt már ennek alapján lefordított
ta németre ezt a marāthī fordítást, melynek a kézirat-
ban így hangzik a teljes címe:

hī. sukabāhattarī. lokaparijñānārtha. mukkāmapunem. pemtha.
budhavārayethem. pāduraṅgaviththalarānadeyānīm
āpalebuddhiprakāśachāpa.

khānyānta chāpūna. prasiddhakelī. ase. sana 1862. i.

śālivāhanasake 1784. dumdubhināmasamvatsare āśvinavadya

13. bhomavārīm. samāpta. vikramasamvat. 1918.

A t. s. 53., 58., 63. és 65. meséjét ez az M nem közli
/hasonlóképp az M₁ és a H sem/, de helyettük találunk
más meséket /melyek azonban a Tūṭī-nāme-ben sem szere-

pelnek/ a t. s. 53. és 67-70. meséje helyén, s a t. s. /70/ befejező elbeszélésében levő két történet is a 71. és a 72. A mesék száma tehát - atbevezető első mese²²⁴ bevezető és Devaśarman történetén kívül - 72. Keretelbeszélése /az alábbi M₁-gyel együtt/ csaknem teljesen megegyezik a CC₁G-vel⁺, eltérések csak a következők:

⁺ Schmidt: ZDMG 48 /1894/ 582. sk. 1.

a városnév: Candrakalā, a fiu neve: Madana, a papagájé: Vidagdhacūdāmani, a varjué: Mālatī. Ez a két ma-

dár sorsáról is kimerítően beszél a 72. mesében⁺.

⁺ Ld. Schmidt: ZDMG 48 /1894/ 626. l.

E fordításban prákrit versek nincsenek, csak szanszkritok, ezek azonban mindig le vannak fordítva marāṭhī-ra is. E fordítást rendszerint az artha szó vezeti be. A versek száma 96, ezek közül Böhlingk néhányat lefordított.

Az M₁ kézirat szintén - az M-mel elég pontosan egyező - marāṭhī fordítás⁺. 108 oldal, az

⁺ Schmidt: AKM X. l. VII. l.

elején - az M-hez hasonlóan - egy fametszettel, amely

Prabhāvatī-t ábrázolja a papagáj előtt egy fekhelyen ülve. Gyakran egész jó olvasatokat ad⁺.

⁺ Schmidt: ZDMG 48 /1894/ 580. l.

A címe így hangzik:

✓ sukabāhattarī mukāmaidūra yethem. mahārāja holkara

sāheva bahādura yacem chāpakānyānta chāpilī ase.

sana 1849. śake 1771.

E két kéziratot /az alábbi H-val együtt/ Schmidt

már a t. s. kiadásában felhasználta. Később a marāṭhī szöveget német fordításával együtt az M alapján - az M₁-gyel való összevetés mellett, s ennek jó olvasatait felhasználva - ki is adta, s ekkor bevezetőjében⁺ meg-

⁺ AKM X. 4. VII-VIII. 1.

emliti, hogy az M nyelvtani és helyesírási furcsaságokban /az M₁-gyel együtt/ igen gazdag, s ezeket ő először ki akarta^{irtani}, később azonban megelégedett a szembetűnő sajtóhibák^h kijavításával. Mint megemlíti, eleinte azt hitte, hogy a komkan dialektus látható e szövegben; végül arra jött rá, hogy a marāṭhī két fő dialektusának: a komkannak és a deś-nek a keverékéről van itt szó, az egyes formák használata ugyanis - az M-ben és az M₁-ben egyaránt - feltűnően ingadozik. Így az olyan participiumok, mint a mhanona, amelyek a komkan sajátosságai, mindkét szövegben előfordulnak. Megjegyzem még a marāṭhī szöveg kiadásáról^a, hogy Schmidt ebből - szerintem kifogásolható módon - a szanszkrit strófák marāṭhī fordításait /az első kivételével/ elhagyta.

A H-val jelölt kézirat⁺ az MM₁-gyel teljesen

⁺ Schmidt: AKM X. 1. i. h.

megegyező hindus^ttānī fordítás képekkel. 214 oldal.

Címe a következőképpen hangzik: śrī sukabahottarī
citrasaha hindusthānobhāśamaim sūjñalokakevāste
mumbaīmadhye bāpūsadāśivaśetake chāpākhānamaim chā
samvat 1634. san 1877.

~~A Sukasaptati görög fordítását, amelyet Schmidt~~

↓
A Sukasaptati görög fordítását, amelyet

Schmidt G-vel jelöl⁺, az athéni Démétrios Galanos

+ Vier Erzählungen... 5. 1.

készítette, aki 1786-tól 1833-ig Indiában élt⁺.

+ Ld. Hertel: i. m. 98. 1.

E munkája *Ψιττακῶν μυθολογία* *νικηταίων* címen
a Hitopadesának a szintén általa készített ^{görög} fordítá-
sának függeléké[↓]ként jelent meg Athénben 1852-ben

Typaldos kiadásában⁺. Galanos munkája a t. s. 1-62.

+ Pontos bibliográfiai adatát ld. az értekezés

végén az irodalom jegyzékében.

meséit tartalmazza, mindössze azonban csak 60, pontos-
sabban 59 mesét, a 33. ugyanis csak számozva van, de
ki van hagyva a kéziratból - valószínűleg prudériából.
Ezenkívül a t. s. 37. meséje /a Gal. 36. és 37. között/
és 53. meséje /a Gal. 51. és 52. között/ hiányzik, a
t. s. 58. és 59. pedig fel van cserélve /az 57. illet-
ve 56. számok alatt/, s a maga számozásában a 60. mesé-
vel zárul. A versek száma viszonylag tetemes. A beve-
zető keretelbeszélése megegyezik a CC₁ kéziratokéval⁺.

+ Ld. a görög szöveg 1-3. lapjait és Schmidt:

ZDMG 48 /1894/ 58o. 1.

A következőkben egy összefoglaló ^{táblá}zatat
adok, amelyben egyrészt a t. s. alapjául szolgáló
szanszkrit kéziratok, másrészt a kiadásoknál felhasz-
nált marāṭhī, hindus^ttānī és görög fordítások meséi
vannak feltüntetve (a t. s. mese számai[↓]hoz viszonyít-
va) a saját számaikon. A következő oszlopban feltüntettem

a t. s. történeteinek a t. e.-beli, majd végül a
t. o.-beli megfeleléseit⁺.

⁺ A táblázat elkészítésében felhasználtam a
Schmidt félért /ld. AKM X. 1. VIII-IX. 1./, s bele-
dolgoztam egyéb adatokat is, amelyeket a szakiroda-
lomnak, illetve a [✓]Sukasaptati három szanszkrit kiadá-
sának, továbbá marāthī /ezt csak a Schmidt féle for-
ditásában/ és a görög fordításainak az áttanulmányo-
zásakor észrevettem.

A t. s. kiadásában A szanszkrit										t.s.	t.e.	t.o.
figyelembe vett										kiadása	kiadása=	kiadása
szanszkrit					marāthī h.görög					kiadása	kiadása=	kiadása
kéziratok					fordítások					kiadása	kiadása=	kiadása
C	C ₁	L	O	P	M	M ₁	H	G	dása	A	dása	
1	1	1	1	-	1	1	1	1	1	-	1	
2	2	2	2	-	2	2	2	2	2	2	2	
3	3	3	3	-	3	3	3	3	3	3	3	
4	4	4	4	-	4	4	4	4	4	4	4	
5	5	5	5	-	5	5	5	5	5	5 ^x	5	
6	6	6	6	6 ⁺	6	6	6	6	6	6 ⁺	6	
8	8	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	
9	9	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	
10	10	9	9	9	9	9	9	9	9	9	17	
11	11	10	10	10	10	10	10	10	10	10	18	
12	12	11	11	11	11	11	11	11	11	11	19	
13	13	12	12	} 12	12	12	12	12	12	12	20	
14	14	15	15		13	13	13	13	13	13	15	-
15	15	16	16	13	14	14	14	14	14	16	23	
16	16	17	17	14	15	15	15	15	15	17	24	
17	17	18	18	15	16	16	16	16	16	18	25	
18	18	19	19	16	17	17	17	17	17	19	26	
-	-	20	20	17	18	18	18	18	18	20	27	
19	19	21	21	18	19	19	19	19	19	21	28	
20	20	22	22	19	20	20	20	20	20	22	29	
21	21	23	23	20	21	21	21	21	21	23	30	
22	22	24	24	21	22	22	22	22	22	24	33	
23	23	25	25	22	23	23	23	23	23	25	34	

+ eleje hiányzik

* vége hiányzik

C	C ₁	L	O	P	M	M ₁	H	G	t.s.	A	t.o.
24	24	26	26	23	24	24	24	24	24	26	38
25	25	27	27	24	25	25	25	25	25	27	39
26	26	28	28	25	26	26	26	26	26	28	35
27	27	29	29	26	27	27	27	27	27	29	36
-	-	30	30	27	28	28	28	28	28	30	37
28	29	31	31	28	29	29	29	29	29	31	-
29	30	32	32	29	30	30	30	30	30	32	42
30	31	33	33	30	31	31	31	31	31	33	40
31	-	34	34	31	32	32	32	32	32	34	32
32	32	35	35	32	33	33	33	33	33	35	43
33	33	36	36	33	34	34	34	34	34	36	44
34	34	37	37	34	35	35	35	35	35	37	45
35	35	38	38	35	36	36	36	36	36	38	46
36	36	39	39	36	37	37	37	37	37	39	47
37	37	40	40	37	38	38	38	37	38	40	-
38	38	41	41	38	39	39	39	38	39	41	48
39	39	42	42	-	40	40	40	39	40	42	-
40	40	43	43	40	41	41	41	40	41	43	49
41	41	44	44	41	42	42	42	41	42	44	52
42	42	45	45	42	43	43	43	42	43	45	53
43	43	46	46	-	44	44	44	43	44	46	54
44	44	47	47	-	45	45	45	44	45	47	55
45	45	48	48	-	46	46	46	45	46	48	56
46	46			-	47	47	47	46	47	49	57
47	47	49	49	-	48	48	48	47	48	50	58

□ "λείπει ἐν τῷ χειρογράφῳ."

C	C ₁	L	O	P	M	M ₁	H	G	t.s.	A	t.o.
48	48	50	50	-	49	49	49	48	49	51	-
49	49	51	51	-	50	50	50	49	50	52 ^x	59
50	50	52	52	-	51	51	51	50	51	-	61
51	51	53	53	-	52	52	52	51	52	-	60
52	52	54	54	-	-	-	-	-	53	-	-
53	53	55	55	52	54	54	54	52	54	-	63
54	54	56	56	53	55	55	55	53	55	-	-
55	55	57	57	54	56	56	56	54	56	-	64
56	56	58	58	55	57	57	57	55	57	-	-
57	57	59	59	-	-	-	-	57	58	-	-
58	58	60	60	56	58	58	58	56	59	-	-
59	59	61	61	57	59	59	59	58	60	-	-
60	60	62	62	58	60	60	60	59	61	-	-
61	61	63	63	59	61	61	61	60	62	-	-
62	62	64	64	60	-	-	-	-	63	-	-
63	63	65	65	61	62	62	62	-	64	-	-
64	64	66	66	62	-	-	-	-	65	-	-
65	65	67	67	63	63	63	63	-	66	-	-
66	66	69	69	64,65	64	64	64	-	67	-	-
67	67	13	13	66	65	65	65	-	68	13	21
68	68	14	14	67	66	66	66	-	69	14	22
Bef.	Bef.								Bef.		

3/ A Śukasaptati egyéb fordításai és utánzatai

Erdeks^e - és csak látszólagos ellentét -, hogy annak, hogy a Śukasaptati szanszkrit változatainak kéziratái, oly kis számban fordulnak elő, épp e mesegyűjtemény hihetetlenül nagy és széleskörű elterjedtsége az oka. Az elterjed^etség terén ugyanis nemcsak, hogy vetekszik a nálunk feltétlenül legismer-
tebb ind mesegyűjteménnyel, a Pañcatantrával, hanem könnyen lehet, hogy azt felül is mulja. Éppen az, hogy az idők folyamán újra meg újra lefordították az ind népnyelvre és Indián kívüli nyelvekre is, s újra meg újra átdolgozták, eredményezte legrégebb változatának elveszését, s azt, hogy a szanszkrit változatok kéz-
iratai ily ritkák⁺. Az, hogy minden fordítás^aról, át-

⁺ Schmidt: Śukasaptati. Das indische Papageienbuch.

VIII. 1.

dolgozásáról és utánzásáról részletesen beszámoljak, még egy ilyen disszertációt igényelne, s hazánkban pil-
lanatnyilag elvégezhetetlen feladat lenne, ennek az ér-
tekezésnek pedig nem is célja. E mesegyűjtemény elemei
továbbélésének, (vagy más alkalmakkor az ettől független
felbukkanásának) a megrajzolása még ennél is nagyobb fel-
adat. A magam részéről jelenleg megelégszem azzal, hogy
azokat a fordításokat, átdolgozásokat és utánzatokat,
amelyekről tudomást szereztem, itt egészen röviden meg-
említsem.

A Naḥsabit megelőző perzsa fordításról azonban,
valamint az ő perzsa Tūtī-nāme c. munkájáról és Qādirī

szintén perzsa nyelvű művéről, továbbá a török feldolgozásról, amelyet Rosen fordított németre, a következő (B/) fejezet ^(3/6) pontjában fogok kissé részletesebben megemlékezni. Schmidtnél a következők vannak Nahšabī, Qādirī és a Rosen lefordította ^h török feldolgozásokon kívül felsorolva⁺:

--- + Vier Erzählungen... 6-9. I. ---

Egy szanszkrit kézirat, vö. Willmot: A Catalogue of Sanskrit MSS. existing in the Central Provinces, ed. by Kielhorn, Nagpur 1874. p. 76.

Három szanszkrit kézirat, vö. Bühler, Two Lists of Sanskrit MSS. ZDMG XLII. p. 555.

Egy szanszkrit kézirat ślokában és egyéb metrumokban Lanman tulajdonában.

Egy szanszkrit utánczat, vö. Taylor, Catalogue II. 453, és még egy, vö. Taylor, Catalogue II. 455.

Két Karnāta fordítás, vö. Taylor: Catalogue II. 828/9.

Egy telugu utánczat, vö: Taylor, Catalogue II. 817.

Egy telugu utánczat, vö: Taylor, Catalogue II. 642.

Egy karnāta utánczat, vö: Taylor, Catalogue III. 644.

Egy karnāta utánczat; Bangalore 1874.

Egy karnāta fordítás.

Egy szanszkrit utánczat: Śukadvisaptatikā

Egy szanszkrit utánczat: Hamsavimsati vö: Taylor, Catalogue III. 226.

Egy dakkani versekben írott hindi munka, amelyet egy egy Āwārī nevű költő írt, vö. Pertsch ZDMG 21 (1867) 507.l.

Egy bengáli fordítás.

Két maláji utánzat⁺.

⁺ Ld. még Pertsch: ZDMG 22 /1868/ 568. l.

 J. Hertel tudósit⁺ egy keleti-rājasthānī-ban ~~írt~~

⁺ Festschrift Windisch 138. skk.

 fordításáról, amelynek Suvābahuttarīkathā a címe.

A ^{egy} Śukasaptati (szanszkrit nyelvű, ^éslokákban írott
 utánzata a Dinālāpanikāśukasaptati, vö.: R. Schmidt
 ZDMG 45 /1891/ 629. skk. és ZDMG 46 /1892/ 664. skk.

~~Haidar Bahs Haidari Tota-kahani~~

A különböző Tota-itihāsa és Tota-kahānī címet
 viselő munkák közül megemlítem még Haidar-Bah^š Haidarī
 Tota-kahānī-ját. Ez Qādirī változatának hindustānī fel-
 dolgozása. Először Calcuttában jelent meg 1803-ban, eb-
 ből a kiadásból készült M. I. Kljagina-Kondrateva és
 V. L. Kraseninnikov által fordított "Indijszkije szkazki"
 című orosz fordítása /Moszkva, 1958./

Végül meg kell említeni, hogy a szintén igen el-
 terjedt, Sindbād-nāme stb. címek alatt ismeretes mű
 valószínűleg szintén a ^éŚukasaptati egy változatára megy
 vissza⁺.

⁺ Vö. még e tárgyra vonatkozólag az idézettek

kivül: A. B. Keith: A History of Sanskrit Literature.

(262, 263 és 358. l.)

Oxford 1961. és M. Winternitz: Geschichte der indischen

Litteratur. III. Leipzig, 1920. ^(346. skk.) s ld. még Pertsch:

ZDMG 21 /1867/ 506. skk.

B/ A Śukasaptati keretelbeszélései,
azonos történetei és az átvételek

1/ A keretelbeszélések összehasonlítása

A Śukasaptati változatai keretelbeszéléseinek ismertetése nemcsak azért látszik célszerűnek a következőkben, mert ezzel hozzájárulunk a mesegyűjtemény ismertetéséhez, hanem még inkább azért, hogy a Śukasaptati különböző változataiban és különböző feldolgozásaiban található keretelbeszélések segítségével az egyes változatok viszonyára, s ezeknek az alapműhöz való viszonyára is megpróbáljunk némi fényt deríteni.

Először természetesen a szanszkrit változatok keretelbeszéléseit ismertetem, a t. o.-ét és a t. s.-ét. A textus elegantiorban - az említettekben nyilvánvaló ~~és~~ (és szempontunkból is rendkívül sajnálatos) - a keretelbeszélésnek sem az eleje, sem pedig a vége nem maradt fenn, így e tekintetben ^{ct}most nem kerül vizsgálat alá.

A t. o. keretmeséje a következő⁺: Haradatta
 + Ld. ABayA 3,1-12,29 és 68,30-38.
 egy igen gazdag kereskedő /mint mondja magáról: nāham dhanasya vidyamānasya samkhyām kalayāmi^{3, 4-5}/, aki egyuttal az uralkodónak is is kedves barátja /medinīnāyaka-riyah/. ~~Egy baja van csak: nincs fiugyermoke. Barátai/?/ azt tanácsolják, hogy Siva iránti tisztelete és a jámborsága további fokozása megoldja e problémá-~~

priyah/. Egy baja van csak: nincs fiugyermeke. Bará-
 tai/?/ azt tanácsolják, hogy Śiva iránti tisztelete
 és a jámborsága további fokozása ^{ival} megoldja e problémá-
 ját, s tanácsuk betartása révén valóban el is éri e
 vágya teljességét. A gyermeket megszületése után
 Madanasena-nak nevezi el, gondos nevelésben részesíti,
 majd egy Prabhāvatī nevű, ragyogó lányt szerez meg szá-
 mára feleségül. Felesége szépségének hatására a fiu ~~nix~~
~~xxxxxát~~ ~~xxxxxxxxxxxx~~ teljes lelkével elmerül e szere-
 lembe, s kötelesség^{ei}teljesítését és kereskedői hivatá-
 sát elhanyagolja. Mivel Haradattának nem sikerül jobb
 belátásra bírnia Madanasenát, bár megpróbálkozott fia
 türelmes felvilágosításával is, amit barátja, Trivikrama
 ajánlott neki, annyira elkeseredik emiatt, hogy inkább
 a halált akarja választani, mint fia léhasága tehetet-
 len szemlélését. Trivikrama azonban - még idejében -
 újabb, eredményesebb megoldást javasol az apának: egy
 papagájnak, Gunasāgara-nak és egy papoló varjunak
 /śārikā-nak/⁺, Malayavatī-nak az elhozatalát /akik á-

⁺ Ld. Hertel: . i. m. 235. 1. 2. jz. Egyéb^{ül}ként:

M. Bloomfield: On talking birds in Hindu fiction.

Festschrift Windisch Leipzig, 1914./ 349. skk.

 tok következtében változtak madárrá/, hogy ezek adja-
 nak hathatós utmutatást a fiunak.

Haradatta érdeklődésére Trivikrama elmeséli ezek
 madárrá változásának történetét is. A papgáj^{ok} egykor
 Visvāvasu, a gandharva-király volt, élettársa,
 a varju pedig: Mālāvatī, a felesége. Ezek egyszer

dalukban elmerülve elmulasztották Indra szórakoztatását. Mikor az isten haragosan megjelent, félelmükben madarakká változtak, hogy haragját elkerüljék. Indra azonban ekkor arra átkozta őket, hogy maradjon meg nekik felvett alakjuk, s csak oly mértékig engesztelődött meg, hogy azt ígérte nekik, hogy ha szolgálatot tesznek Haradatta fiának, Madanasenának, az örömeiben elbocsátja őket, s akkor majd ismét befogadást nyernek a halhatatlanok világába. S mivel ugyanekkor az elátkozott gandharvapár dala miatt ő maga, akinek akkor Vidyādhana volt a neve, szintén elmulasztotta kötelessége teljesítését, őt mestere, Taponidhi a Trivikrama-életre átkozta, s az ő vezeklők közé való visszatérésének is az lett a feltétele, hogy Haradatta barátjaként tegyen neki szolgálatot.

A papagáj és élettársa Trivikrama által való odavarázsolásuk után Madanasenánál éltek egy kalitkában, s igyekeztek feladatuknak eleget tenni. Az okos papagáj, a megfelelő időpontot megtalálva, elmondta Madanasenának Devasarman⁺ és Pundarika történetét.

⁺ Ld. ~~Mahābhārata~~ Mahābhārata III. 207-216.

Az előbbi arról szól, hogy Devasarman minden tudomány megtanulása után, lelki nyugalma megszerzése céljából vezeklő utra indul. Ennek során találkozik egy brāhmaṇa engedelmes feleségével és Dharmavyāhával, s ez utóbbi abban a tanításban részesíti őt, hogy hiába járja a vezeklő helyeket, ha életét nem hatja át igazi vallásosság, s ha például nem engedelmes fia a szü-

leinek. A Pundarīka története, aki szüleit nagy mértékben tisztelte, egy rövid és értelmetlen történetke. Tartalma mindössze annyi, hogy ez az erény elnyeri jutalmát. Cázata tehát ennek is azonos az előbbivel.

Mindez el is éri hatását, Madanasena bejelenteti szüleinek, hogy ~~ann~~ hanyagolja el többé foglalkozását és utra fog kelni a vagyon gyarapítására. Prabhāvatī szerelmes fiatalasszony először kétségbeesetten tiltakozik férje eltávozása ellen, majd, miután az hajthatatlan, s mégis utra kel a két madárra bizva feleségét, elesett szomorúságban tölti napjait. Mégis megtetszik azonban Vinayakandarpának, a fejedelem fiának /pārthivakumārah/, aki szerelemre lobbanva iránta, keritőnőket küld hozzá, hogy azok nyerjék meg számára kegyét. Ezeknek sikerül is ^a bizalmába férközniük, s meggyőzik, hogy ne töltse ~~hát~~ örömtelenül az életét, felesleges a félelem az e földi élete utáni büntetéstől, hisz férje is biztosan épp azért kelt utra egyedül, hogy más nőkkel élvezze a szerelem gyönyöreit. Prabhāvatī mindezek hatására felékszerezi magát, s utra készülődik. A papoló varju, aki eddig sem találta meg soha a helyes utra való térítés alkalmas módszereit, nyíltan szembeszegül vele és meg is járja. Asszonya csaknem kicsavarja a nyakát, az a szerencséje, hogy sikerül elrepülnie. A papagáj azonban okosabb, bölcsebb és óvatosabb. Urnője kérdésére ő más magatartást tanusít. Látszólag helyesli ugyanis a szándékát,

csak azt köti lelkére, hogy legyen oly talpraesett ha nehéz helyzetbe ^{jut}, mint Guṇaśālinī. Prabhāvatī kíváncsi lesz a történetre, s elmesélteti a papagájjal. Így elkezdődik az első mese, s elkezdődik a mesék sorozata, a hetven meséé.

Ez a bevezető keretelbeszélés, amelyet igyekeztem röviden összefoglalni, igen hosszú /csaknem egyötöd része az egész történetnek/, ^s mint említettem - számos vers-betéttel van diszítve. A befejező keretrész /a 70. mese után/ annál rövidebb. Mindössze a ~~következő~~ ^{ennyi}:

A következő ^{nap}, a hetvenedik ^{ej} mese elmesélése után ⁿ Vinayakandarpa maga megy el ^{Prabhāvatī} Prabhāvatī-hoz. Prabhāvatī szerelmes pillantással fogadja. A macska azonban a kalitkában levő papagáj láttára felnyivákol. A papagáj erre megszólal:

kim tvam rodiṣi mārjāra na cārīna ca taskarah |
mandabhūpakumāro 'yam paranārīśahodarah ||

* Vinayakandarpa e szavak hallatára elszégyelli magát /baddhamauna/ és eltávozik. Ezzel végét ér a papagáj hetven meséje /iti kathākoṣe śukasaptatik samāptā/, ^{csak} az áldás marad hátra, hogy "śrīrastu".

Ez a befejező keretrész igen rövid. A tiz oldalnyi bevezetőrésszel szemben mindössze 9 sor. S bár a megoldás végleges: Vinayakandarpa magamegy el, s így nincs többé arra ok, hogy a papagáj újabb meséket ~~mondjon~~ ^{mondjon} urnőjének a hitvesi hűség útján való megartása érdekében, nincs szó arról, hogy mi lesz a

papagáj sorsa, mi történik Madanasenával, ha hazajön. Persze - megjegyzem - tekinthetjük úgy, hogy az elején megígért boldogság természetesen bekövetkezik az elátkozottak számára, s Madanasena és Prabhāvatī nyilván újra boldogok lesznek.

A t. s. keretelbeszélése kicsit különböző⁺,

⁺ Ld. AKM X. 1. 1,1-6,8 és 197,18-205,8.

ha a bevezető rész nem is olyan nagyon, de a befejező annál inkább.

A t. c. in medias ^{res} (kezdetének /mely Schmidt szerint amúgy is hiány következménye/ itt nyoma sincs. A Gaṇeśa üdvözlete utáni kétsoros verses vallomás után, hogy ez a Śukasaptatiból csak egy kivonat /amit magunk is észreveszünk/, a többi mese módjára /van egy X város, ott Y a király, élt ott egy X nevű kereskedő, a felesége Y volt/ elkezdődik az első mese, pontosabban annak a bevezető része. Megtudjuk tehát, hogy élt ott egy Haridatta nevű kereskedő, a felesége Śrīgārasundarī volt, a fiuk Madanaviḍḍha /nem megy vissza ennek a megszületése előtti időig/ a felesége Prabhāvatī, aki szintén egy kereskedő /mégpedig egy śreṣṭhin/, Somadatta lánya. A fiu léha életet él, ezért szülei szomorkodnak. Apja barátja, Trivikrama erre a saját otthonából elviszi a papagájt és a papoló varjút /elátkozásuk története itt elmarad!/ Haridattához, aki bizva barátja ígéretében, hogy ezek segítségével véget fog érni szerencsétlensége, odaadja ezeket a fiának. A papagáj el is kezdi áldásos tevékenységét, figyelmezteti a fiut arra

a szomorúságra, amelyet ő /aki ettől kezdve Madana néven szerepel/^a szüleinek okoz, s elmondja Devašarmanak a t. o.-ból már számunkra ismert történetét /az ottanival megegyezően, de persze rövidebben/. Madana megfogadja a papagáj okos szavát, elbucsuzik feleségétől, s utrakel. /Ezt a t. s. éppoly röviden mondja el, mint én most, mindössze a következőkben: pitarau namaskṛtya tadanujñāto bhāryāṃ cāpṛcchya pravahanāmadhirūdhavān gato deśāntaram. A bucsu felejt-
hetetlenül szép részleteit itt nem találjuk. Az asszony szomorúsága leírása^a magányában szintén elmarad, s csak épp említve van. Jönnek a barátnői, /nem kerítőnők/, akik rövid biztatása, hogy élvezze a jelent, elég arra, hogy felékszerezve elinduljon "szeretőjéhez" Guṇacandrához, akit hogy hogy ismert meg, nem tudjuk. A varju ellenvetése itt is elhangzik, s itt is elrepüléssel menekül nyaka kicsavarása elől. A papagáj a textus simpliciorban is csak arra figyelmezteti urnőjét, hogy ügyesnek, ravasznak kell lenni, mint a megemlített nő. Az asszony hasonlóképp, mint a t. o.-ban, kíváncsi lesz, s kérésére belekezd az első történetbe a madár, amely, mint látni fogjuk, ha okos is, közel sem annyira /s távolról sem oly szellemes/, mint a t. o. papagája. S ezután^{at első után} még 68. elbeszélés következik, míg végül a hetvenediknek számítható mesében, sor kerül a befejező elbeszélésre.

A t. s. e. befejező része - mint említettem -

teljesen elüt a t. o.-étől, s azzal kezdődik, hogy a férj, Madana hazajön, s felesége éppoly kedves hozzá, mint elmenetele előtt. A papagáj látva e magatartást, célozgatni kezd az asszony viselkedésére, de e célozgatásra a férj csak nagy nehezen figyel fel. Erre az asszony dicsérni kezdi a papagáj bölcsességét, s az e dicséret hallatára szégyenkezni kezd, Prabhāvatī pedig lassanként vallomásba kezd, hogy férje távollétekor idegen férfihez akart menni, s a papagáj tartotta ettől vissza ravasz beszédjével. A férfi, kit e vallomás zavarba hoz, a papagájhoz fordul e kinos helyzetben tanácsért, aki azt feleli, hogy nem a felesége, hanem rossz tanácsadói a felelősek, s a férj megnyugtatósára elmond egy történetet.

Eszerint Manohara gandharva és felesége, Ratnāvatī lányát Madanamañjarī-nak hívták. Oly szép volt, hogy láttára a férfiak elvesztették az eszméletüket: ájulásba estek. Egy nap jött Nārada brāhmaṇa, s ő is elájult, és ezért elátkozta a lányt, hogy nagy szépsége miatt (csorba)essen az erkölcsén. Annyit enyhített csak ezen az átkon később, hogy bünt nem fog elkövetni, csak a hirén esik folt, s egyuttal megjelölte a ^{kérőjéül} ~~kérőjéül~~ személyét, Kanakaprabhājt. ^{miután} ~~is. Miután~~ Kanakaprabhā ^{egy} ~~el~~ ^{is} vette őt feleségül, a házasság után egy idővel elutazott hazukról, s ekkor megpillantotta a nőt ^{egy} ~~vidyādhara~~, s beleszeretett. Az asszony tudni sem akart róla, ^{egy} ~~Vidyādhara~~

azonban felvette a gandhavrának, a férjének az alakját, s így élvezte a nőt. ~~A~~ hazatérő férj észrevette feleségén, hogy boldog szerelemben él. Mivel bünsnek hitte az asszonyt, elhatározta, hogy megöli, s elvitte e célból ^mCadikā istennő templomába. Az asszony, amikor már meg akarta őt ölni, felkiáltott az istennőhöz, aki erre felvilágosította ^a férjet. Elmondta, hogy nem tartható bünsnek a felesége, hisz férje alakjában élvezte őt ^a Vidyādhara, s egyuttal elmesélte az átok történetét is, ^{ami miatt ennek az esetben is lehet követelm.} Hivatkozott arra, hogy a bölcs Nārada szerint is büntelen ez az asszony. A férj ezután boldogan hazament a feleségével.

A papagáj e történettel arra biztatja Madanát, hogy ő is legyen kegyes és megbocsátó nejevel szemben. Madana megfogadta tanácsát, s a fia hazatérése miatt boldog Haridatta örömnépet rendez. Ez alkalommal az égből egy koszoru esett le, s a papagáj, a varju és Trivikrama megszabadulva az átoktól, a menyébe ment. /Az átok története ezen felül most sincs említve, s azt sem tudjuk meg, hogy hogy került vissza oda a papoló varju./ Megx van említve viszont, hogy Madana és Prabhāvatī boldogan éltek ezután, s ^{ezzel} az utolsó befejező mesével az egész elbeszélés véget ér /iti sūkasaptatih samāptā/.

A marāthī változatnak - mint említettem - csaknem teljesen megegyezik a t. s.-ével /pontosabban a CC₁Q-vel/ a bevezető keretelbeszélése, amely a következőképpen szól. Madana, aki szerelmes volt a fe-

leségébe, elhanyagolta kötelességét. Haridatta hiába figyelmeztette fiát, az nem hallgatott szavaira. Apja barátjától, Trivikramától kapott azonban ^{a fiú} két madarat: egy papagájt, akinek Vidagdhadacūdāmani volt a neve és egy Mālatī nevű varjút. A papagáj egy nap aztán megrotta Madanasenát, hogy nem hallgat a szüleire, s elmondta neki Devasarman már ismertetett történetét. A fiu halgat^{ta} ^{hisz Madan figyelmeztetésére} a szavára, a papagájra ^{rábitta} bizta szép, fiatal hitvesét és hajóraszállt. Prabhāvatī nagyon szomorkodott, idővel ^{orokán} az^{al} hallgatott barátnői szavára, akik arra biztatták, hogy ne hagyja haszontalanul telni ifjuságát. E szavak igazságát egy Gunacandra nevű királyfival kapcsolatban látta be. Mikor felékszerezte magát, hogy elmenjen ehhez, a papoló varju helytelenítőleg megszólalt, de ^{- szerencséjére -} még idejében elrepült, mielőtt megölhette volna urnője. Efelett ^{döbörögve az} megremülve asszonya, és éjjel otthon maradt, másnap azonban újra kikészítette magát. A papagáj ekkor nevetve megkérdezte, hogy vajon Madana jön-e haza. Prabhāvatī kuncogva és a szégyeltől lesütött fejjel megmondta, hogy egy idegen férfihez készül. A papagáj ekkor Mālatī sorsára gondolva nem ellenkezett, hanem biztatta, hogy csak menjen, ő ugyan nem támaszt akadályt, csak legyen ügyes, mint Lakṣmī ~~vol~~ volt, akinek történetét az első igazi elbeszélésként elmondja urnője érdeklődésére.

A Lakṣmī történetével elkezdett 70 mese után, amelyekkel hetven éjszakán át tartotta otthon urnőjét, végre megjött Madana. A papagáj célozgatására haragos

lett, s az asszony ekkor bevallotta, hogy rossz barátnői megzavarták, s épp a papagáj őrizte meg őt. Madana erre elszomorodott, a papagáj pedig elmondta ekkor a 71. történetet a gandharváról és feleségéről /akit itt Rūpavatīnak hívnak/, amely a t. s. befejező elbeszélésében is szerepel. Madana hallgatott a papagájra, s visszaveszi Prabhāvatīt. A történet az *entben* ~~zal~~ tovább folytatódik immár a 72. mesében. A hetvenkettedik napon ugyanis egy virágkoszorúkkal diszitett égi szekér érkezik, amelyⁿek meglát^{tak} a papagáj és a papoló varju megszabadulnak az átoktól és felszállnak rá. Madana ~~ekkor elmeséli, hogy egy alkalommal~~ ~~voltak rugva és~~ ekkor elcsodálkozik, amire a gandharvává visszaváltozott egykori papagáj elmeséli, hogy egy alkalommal be voltak rugva és ezért elfelejtkeztek Indra parancsáról, hogy énekeljenek a szórakoztatására. Indra ekkor haragjában arra átkozta őket, hogy madártesttel a halandók világában éljenek. Ezen csak annyit volt hajlandó enyhíteni, ^{an isten} hogy az égbe való visszakerülésükre lehetőséget adott nekik, ha egy férfit avagy asszonyt vissza tudnak tartani az erkölcstelenség útjáról. /Trivikrama elátkozásáról itt nincs szó./ Miután még megjegyzi a gandharvát, hogy e történetük megírása bölcs és hasznos dolog lenne, megáldva őket az égbe távozik hitvesével. Haradatta ezután nagy örömmünnepet rendezett fia szerencsés és sok pénzzel való visszatérése alkalmából, s Madana boldogan élt Prabhāvatival.

A t. o. ↑, a t. s. és az ehhez igen közelálló marāṭhī változat keretelbeszéléseit összevetve, nyilvánvaló, hogy a bevezető keretelbeszélés alapján megegyezik, beleértve a mindhárom változatban előforduló Devaśarman történetet is. A t. o. Pundarīka története és a t. o.-ban az átoknak ~~xxbevezetése~~ /a két madár és Trivikrama elátkozásának/ a bevezetésben szereplő történetét azonban a másik kettőben itt nem ^{találjuk}. A marāṭhī feldolgozás végén azonban - mint láttuk - meg van ez, s ez alkotja annak az utolsó, 72. meséjét /Trivikrama elátkozásáról azonban itt nincs szó/, míg a t. s.-ban a végén csak említve van mindhármuknak az átoktól való megszabadulása. A t. s. és a marāṭhī fordítás befejező keretelbeszélése ettől eltekintve megegyezik /t. s. bef. /70. tört./-marāṭhī 71.+ 72. elbeszélés/, mindegyik tartalmazza a férj megnyugtatóására szolgáló történetet, melynek hősnője a t. s.-ban Madanamañjarī, a marāṭhīban pedig Rūpavatī. /Az, hogy ez a t. s.-ban beszótt történet, a marāṭhīban pedig ez a 71. elbeszélés, lényegtelen különbség./ A t. o. befejezése ezektől egészen elüt, s meglehetősen egyedülállónak tűnik. Előtte, a 70. mesében találunk ugyan egy /valószínűleg már a ^{hatalmas} 65. mesében elkezdődött/ másik papagájtörténetet bezáró másfajta befejező keretelbeszélést is, de ez úgy tűnik, hogy a Sukasaptati keretétől /értem ezalatt a t. o., ^a t. s. és a marāṭhī bevezetését, valamint a t. s. és a marāṭhī végét/ távol áll. Vannak azonban olyan változatok, amelyek e távolságot áthidalóknak mutatkoznak.

A Tūti-nāme-ben Nahšabī-nál /1/2/ és Qādirī-nál /1/2/ is szerepel egy újabb papagájtörténet. Ez kettőjükénél megegyezik⁺, Nahšabī-tól csak annyiban

⁺ Ld. Pertsch: ZDMG 21 /1867/ 516. l., Hertel: i.m. 236. l. 1. jz.

tér el Qādirī, hogy az előbbi azt mondja, hogy az asszony imája következtében lett ismét élővé a papagáj, s a férj ebből következtet a nő ártatlanságára. Ezért elég, ha a Qādirī-féle változatot ismertetem.⁺

⁺ Ld. Schmidt: Śukasaptati. Das indische Papageinbuch /München 1913/: 128. skk. /Iken: Tutinameh/ Qādirī-nél^(at) első (a keretelbeszélés) második felében olvashatjuk ezt az említett, beszótt történetet, amely a következőképpen kapcsolódik a keretelbeszéléshez.

Meimun kereskedő egyszer hosszú utra indul. A papagáj, amelyre a másik madárral együtt a házat bizza, egy ideig szórakoztatja meséivel a férje eltávóvása miatt szomorú asszonyt, egyszer azonban meglátja urnőjét egy idegen országbeli herceg, ^{S t b} aki küldöncnök révén találkat kér tőle. Az asszony fel is ölti legszebb ruháját, s a másik madarat, amelyik helytelenít tettet, úgy földhözvágja, hogy az elpusztul. A papagáj okosabb, s megígéri, hogy titokban tartja e tettet a férje előtt, amint Feruh bég papagája tette, s ekkor - az asszony kérdésére - elmondja ezt a másik papagájról szóló történetet, mely alkalmas volt arra is, hogy megnyerje urnője bizalmát, s arra is, hogy ennek meghallgatásával eltelve az éj, asszonya aznap

éjjel ne tudjon elmenni a szeretőjéhez. E történet így hangzik:

Egy kereskedőnek, Feruh bégnek volt egy beszélő papagája. Mikor a kereskedőnek el kellett utaznia, a papagájra bízta minden jószágát, s a feleségét is. Hosszu ideig távolmaradt, az asszony pedig elutazása után már rövidesen megismerkedett egy fiatal mogulal és beleszeretett. Ezt minden este fogadta az otthonában, s ő ott maradt nála reggelig. Mindez a papagáj előtt játszódott le, ez azonban úgy csinált, mintha nem látna és nem hallana semmit sem. Mikor másfél év múlva megjött a kereskedő, alaposan kikérdezte a papagáját az otthon történetek felől, s az mindent részletesen elmondott neki, az asszony hűtlenségére vonatkozólag azonban semmit. Igen elcsodálkozott tehát a kereskedő, amikor más szájából hallotta a neje és a mogul viszonyáról. Alaposan összeszidta az asszonyt és megbüntette. Dolgai felfedésével az asszony (a papagájt gyanusította) ettől kezdve, s mivel ellenséget vélt látni benne, egyszer éjszaka megtépte tollait, kidobta az ajtón, s összelármázta a szolgákat és szolgálókat, hogy egy macska elvitte a papagájt, s abban a hitben volt, hogy sikerült valóban elpusztitania. A madárban azonban maradt még annyi élet, hogy összeszedve erejét elmenjen a közeli temetőbe, ahol néhány napot egy sirhely üregében töltött, s csak éjjelenként bujt elő.

Mikor a kereskedő, miután a(z) asszony kidobta a madarat, másnap nem találta kedves papagáját, annyira dühös lett, hogy az asszonyt is elűzte a házból. A nő

a szomszédos templomba ment, tudva, hogy senki sem fogadná be, mivel az egész városban mindenki rosszat beszél róla. Éjjel aztán előbujt a papagáj a sirból és azt mondta az asszonynak, hogy vágja le a haját s töltsön negyven napot étel nélkül a templomban, ■ akkor ^{ugyanis} bocsánatot nyer minden vétke, s ő kibékíti a férjével. Az asszony abban a hitben, hogy a ^{szó} ~~szó~~, amely felől a hang szól, egy jábor férfiúé lehet, aki majd tényleg összebékíti a férjével, levágta a haját, s ott maradt még egy ideig a templomban. Egy nap aztán ismét előjött a papagáj, szemrehányást tett az asszonynak azért, amit vele tett, bevallotta ^{együttel} ~~együttel~~, hogy ő tette neki az ígéretet a férjével való kibékítésre, s közölte, hogy e célból megy is most el a kereskedőhöz. Azaérve a kereskedőhöz, annak kérdezősködésére, hogy kinek a házában élt edig, elmondta, hogy ő nem más, mint a régi papagáj, akit a macska elvitt a kalitkából és a hasába zárt. Ura kérdésére, hogy akkor hogyan él újra, azt mondta, hogy a mindenható ^{adott neki újra életet} látva az asszony ~~há~~ negyven napos mély bánatát a temetőben, s azt a megbízást adta neki, hogy békitse ki azt az urával. Az hitelt adva e történetnek, maga ^{ezek után} ment az asszonyért, s úgy vélvén, hogy az semmiben sem vétkes, magához ölelte, visszavitte otthonába és ezután boldogan éltek együtt.

Nem sokkal tér el ettől a török feldolgozás /4/1/⁺, amely a következőképpen hangzik:

⁺ Ld. Rosen: Tuti-Nameh. Das Papageienbuch I-II.

XVII. Bd. 24. skk.

Egy kereskedőnek van egy okos papagája, amelyet - míg ő maga egész nap üzleti dolgaival foglalkozik - háza őrzésével - biz meg, s ez minden este pontosan beszámol neki arról, hogy mi történt a házban, mit csinált a felesége és járt-e valaki ott. Egy alkalommal, mikor el kell utaznia, szintén a papagájra bizza a házat azzal, hogy hazatérésekor számoljon majd be a történetekről. Az asszony férje távollétében azután beleszeret egy fiatalemberbe, s ugyanígy kellemesen szórakozik vele a házban, ^(abban a hitben, hogy) erről csak a papagáj tud. A papagáj azonban, amikor hazajön a kereskedő, a pontos beszámoló alkalmával egy szót sem szól az asszony e kapcsolatáról - annak kedves gondozása hálájaképp -, de ^ő az a barátaitól mégis hall célzásokat arra vonatkozólag, hogy felesége megcsalta őt távollétében. Az asszony nevetésével eloszlatja ~~annak~~ gyanakvását, mikor ezt ^a férje előhozza neki, de azt hiszi, hogy a madár árulta el őt, mivel úgy véli, hogy csak az tudhatott a dologról, s ezért meggyűlöli azt. Egy este azután kinyitja a kalitkát, megtépi a madár tollát, és kidobja azt az ablakon, utána pedig hangosan jajveszékelt, hogy "a macska megette a papagájt". Hangos jajgatására a férje is felébredt, s hallva, hogy mi történt, megsiratotta hűséges órét.

A papagáj viszont ügyelt arra, hogy ne jusson egy macska ~~karmai~~ közé és elrejtőzött egy közeli "pogány ~~templomban~~ templomban" /azaz indiai valláshoz tartó,

nem mohamedám templomban/, s ott abból táplakozott, amit a papok meghagytak. Közben az asszonyt a férje elüzte a házból, s az, mivel sem más, sem ^{pedig} szép ifjuszeretője nem vette magához, a legnagyobb szükségben "a pogánytemplom" "bálványához" imádkozott. Egy este, mikor senki sem volt a madáron és az asszonyon kívül a templomban, a papagáj a bálványszobor mögül megszólalt. Azt ígérte ekkor az asszonymnak a bálvány nevében, hogy újra szerelmet éleszt ^{írta a} férje szívében, s az megbánja a tettét, ha ő levágja a haját, a szemöldökét és a szempilláját. Az asszony azonnal teljesíteni akarja e parancsot, a papagáj azonban el["]jön, s megszidja az asszonyt, hogy nem tudván barátot és ellenséget megkülönböztetni, rosszat tett vele, aki nem árulta el férjénél, sőt amíg a házban volt, mindig megnyugtatta gazdáját. Rámutatott, hogy asszony ^{at ő} kidobása ostoba tetteivel ^{saját} magára is bajt zuditott, őt is elüzték. Ostobasága szolgál csak mentségére - korholja tovább a papagáj -, hisz most is azt hitte, hogy a bálvány, a kő és a fa beszélni tud. Térjen hát - biztatja - az "igaz hitre", s akkor elintézi neki, hogy férje újra a kegyébe fogadja. Az asszony valóban áttér az Islámra, a papagáj pedig elmegy a kereskedő házába. A kereskedő nagyon megörül láttára, és boldogan érdeklődik sorsa felől. A papagáj azt mondja neki, hogy tényleg halott volt, de az isten kegyes volt hozzá és újra életre keltette őt. A kereskedő elcsodálkozik ezen, a papagáj pedig elmagyarázza, hogy az ő ind isteneik csak fából és kőből vannak, de

lélek nincs bennük. A kereskedő erre muzulmáná válik maga is, s megkérdezi a papagájtól, hogy miért támasztotta fel az isten. Az azt mondja, hogy a felesége a muzulmán hitre áttérve oly buzgón könyörgött az istenhez, hogy segítsen rajta ártatlansága bizonyításával, hogy ő ezért új életet kapott, hogy tanusítsa az asszony büntelenségét és hűségét. A férj erre elment a templomba a feleségért, aki csodálta a papagáj bölcsességét, okosságát és hűségét.

A Naḥṣabī és Qādirī feldolgozásában, valamint a ~~pañcākhyanā~~ török feldolgozásban található, ismét említett papagáj-történetek után egy újabb fokozatot képeznek a következőkben részletezett változatok, amelyeknek a közben ismertetésre kerülő t. o. 69-70. elbeszélése~~nek~~z való hasonlóságát szembeötlő.

Ezek közül elsőként azt a változatot⁺ említjük,

⁺ Nr. 43. Ld. Hertel: i. m. 151. sk. 1.

 amely a Pañcākhyanāvarttikāban található. Ez a munka egyébként a Pañcatantrának egy ógujarātīban írott prózai változata, amelyben sok, a Pañcatantrában nem szereplő elbeszélés is előfordul. Szerzőjét nem ismerjük, de feltétlenül egy szanszkritban járatlan jaina szerzetes volt. Az egyetlen kézírata egy Jina-vijaya nevű jaina szerzetes munkája, amelyet i. sz. 1673/74-ben írt⁺. A Pañcākhyanāvarttikā természetesen

⁺ Ld. Hertel: i. m. 122. skk.

 ezt az időpontot megelőzően készült. E szerint egy kereskedő, aki ~~kereskedelmé~~ ^{üzleti} utra indul, megparancsolja

fiának, Madanának, hogy vezesse tovább a helybeli üz-
 letet, s megbizsa a a papagájt, hogy vigyázzon a ház-
 ra. Madanát azonban elcsábitja egy hetaira, aki sok
 pénzt is kiszed belőle, s még otthonába is üzenetet
 küld egy rabszolgánóval. A papagáj ezért megharagszik
 rá, s óvja a fiut a hetairával való kapcsolattól. Mi-
 kor a rabszolgánó erről otthon beszámol, a nő elhatá-
 rozza, hogy bosszut áll a madáron. Madanát éjjel arra
 kéri, hogy egyszer hozza el magával a beszélő papagá-
 ját is. A fiatal kereskedő belemegy ebbe, s a nő el
 is hozatja a madarat. A hetaira ekkor megtépi tolla-
 it, egy tálra teszi és késért megy. A papagáj bemá-
 szik azonban egy lefolyóban /šāla, azaz khāla ld.
 Hertel i. m. ^{152. t. l. j. v.} A hetaira így nem találja meg, arra gon-
 dol, hogy egy macska vitte el, s örül ennek. Közben a
 madár abból táplákozik, amit a nő a lefolyóba önt, s
 miután tollai kinőttek, elhagyta rejtekhelyét, s egy
 szentély udvarába repült. Mikor a hetaira az ottlevő
 istennő-szobor előtt ismételten könyörög, hogy az e-
 melje őt testével együtt a mennybe, a papagáj az
 istennő nevében szóbaelegeyedik vele, s azt tüzi ki
 mennybeemelése feltételéül, hogy szabadítsa meg magát
 a samsāra szemfényvesztésétől, ajándékozza vagyonát a
 brāhmanáknak, adja nekik a házát és a pénzét, áldassa
 magát velük meg, vegyen fel egy fehér ruhát, nyirassa
 le a fejét, s miután mindezt teljesítette, jöjjön visz-
 sza a szentély udvarába, s várja meg, míg ő, az istennő
 mennybe viszi őt egy égi szekéren. A hetaira mindezt

boldogan megteszi, majd dobszó közepette a szentélyhez megy, s ott alázatosan imádkozik, hogy "anyám küldd el az égi szekeret és emelj engem fel". A papagáj erre a szentély tetejéről így kiált le neki: "Ej, kurva, égi szekér helyett nagy követ kapsz!"

Majd elmondja a strófát:

śaṭhe⁺ pratiśaṭham kuryāt ādaram prati cādaram |

+ v.ö. Hertel: i.m. 151. l. 9. jz.

tvayā⁺ vilūncitam puccham • mayā te munditam śīrah ||

+ v.ö. Hertel: i. m. 152. l. 3. jz.

Ezután a papagáj^j elmeséli a szentély udvarában összegyűlt embereknek, hogy hogy bánt vele a hetaira, akit a tömeg erre felháborodottan meghurcol a porban.

Igen közel áll ehhez az a változat, amely

Hemavijaya-nak a Kathāratnākara⁺ c. művében található.

+ Hemavijaya e mesegyűjteményt i. sz. 1600/1-ben

irta /ld. Hertel: i. m. 249. l./

Ez a következőképp mondja el ezt a, Hertel szerint⁺

+ Ld. i. m. 237. l.

a Śukasaptati egy ismeretlen feldolgozására visszamenő történetet.

Egy kereskedőnek van egy tudós papagája, amely hasztalanul igyekszik lebeszélni egy szép hetaira iránti szerelméről. A kereskedő elmondja a papagáj intelmeit a nőnek, aki erre a madarat elkéri tőle, állítólag azért, hogy játszék vele. Míhelyt azonban megkapja, megtépi, s bemegy a házba, hogy egy kést hozzon a megöléséhez. A papagáj eközben elbujik, s ~~így~~ mivel a he-

taira ^{így} nem találja, amikor visszajön, azt hiszi, hogy valamilyen állat megette, s a kereskedőnek azt mondja, hogy elrepült a papagája. A madár, amikor újra kinőttek a tollai, elrejtőzött ^{itt} a templomban Candikā istennő, a hetaira családi istensége szobra mögé, s az istennő nevében egy kérés teljesítésére tesz ígéretet a hetairának. Ő mit sem sejtve abból, hogy nem az istennő szól hozzá, örök ifjúságot, szépséget, sok pénzt kér magának, s azt a képességet, hogy minden férfit megtudjon nyerni magának. A papagáj erre azt az utasítást adja neki, hogy ajándékozza el minden vagyonát, ólomból és üvegből való ékszereket öltse magára, nyirja le ^{kopaszra a} fejét, üljön szamárra, dobszó közepette vonuljon a városban körbe, s végül rongyokba burkoltan ismét jöjjön a templomba. Miután a nő mindezt megtette, a tömeg szemeláttára a papagáj előbujva e strófát kiáltja a hetairának:

← kr̥te pratikr̥tam kuryānnyāyamārgo' yamīritah |
bhavathyotpātitaṁ pakṣ̣sau mayā mundaṁyitam śirah ||

Ezután a papagáj elmeséli a történeteket, s a hetaira a tömeg gyalázkodásai közepette kénytelen más városba menni.

Ennek a történetnek megtaláljuk még egy változatát a Pancatantra textus simpliciora egy változatának kéziratában, az un. Benaresi-kéziratban⁺

⁺ Ld. Hertel: i.m. 29. skk.

amelyben két, a Pancatantrában egyébként nem szereplő történet található. Maga a kézirat egyébként Hertel szerint⁺ igen régi, több száz éves. A két interpolált

⁺ Ld. i.m. 92. l. 3. ja.

történet közül a második az, amely bennünket most érdekel. Ennek Hertel a szanszkrit szövegét is közli⁺. A

⁺ Ld. i. m. 95. sk. 1.

történet röviden a következő:

Északkeleten van egy Pañcā nevű város. Volt ott egy Sudarsana nevű király és egy Priyadarsana nevű királyné. Élt ott egy Dharmadatta nevű cőkmester és egy Trailokyasundari nevű hetaira. Ebben ez a kereskedő annyira beleszeretett, hogy a házába vitte, s ott élt vele a szerelem boldogságában. A férfinak volt egy okos papagája, amely jelenléte a házban megakadályozta a kéjvágyó hetairát abban, hogy más férfiakkal is élvezze a szerelem örömét. (krīdāsukah pratidinam nivārayati sma | amba | tvayā 'tra sthitayā 'nācāro vidheyo na). Ezen veszekedés keletkezett közöttük. Ezért a hetaira egy nap, amikor a kereskedő egy rokonához ment látogatóba, le akart számolni a papagájjal, aki ilyen akadályt jelentett számára. Ezért megtépte a szárnyait, s mivel azt hitte, hogy elpusztult, kidobta az utcára. A madárban azonban még maradt élet, és elvergődött egy lefolyóig.

amely Jālesvara⁺ templomához tartozott, és itt

 + E név alatt (a "máló v. család v. varáslat
 ura") valószínűleg Śiva értendő, vö. Hertel i. m.

97. 1. 2. ja.

 maradt, míg kinőtték a tollai. Ég nap azután a heta-
 úra is elment ebbe a templomba, s így imádkozott az
 istenhez:

← dattam svarājyamindrasya pārthivānām tathā *Bhuvā*
 adyā 'pi na prasanno 'si bhaktimatyaṁ katham
 mayi ||

Erre azonban a papagáj felelt neki az isten helyett,
 hogy dehogyan nem kegyes ő, csak mondja neki meg azon-
ban, hogy mit óhajtott. "Mennyei boldogságot /svarga-
 saukyaṁ/" - hangzott a kérés nevetve. A papagáj er-
 re azt felelte, hogy ossza szét a vagyonát a rászor-
 ulók közt, vegyen fel fehér ruhát, nyírassa le a ha-
 ját, s hetednap jöjjön vissza e templomba. Akkor egy
 égi szekér ^{majd} jö^{rt} érte, amely felviszi hozzá a mennybe.
 A hetaira mindezt megtette, s nagy embertömeg kísére-
 tében megjelent a hetedik nap, s a papagáj ekkor így
 kiáltott láttára:

kr̥te pratikṛtam kuryāddhimsite pratihimsitam |
 tvayā luncāpitan paksau mayā mundaṅpitan ^{er, a} śirah ||

E szavak után maga röpkölt az ég felé.

Hertel megemlíti még e történetnek a Pañca-
 tantra ó-marāthī, metrikus feldolgozásában, a Nirmala
 Pāthaka főle Pañcopākhyānāban levő V. 11. ^{er, a} következő
 változatot is⁺.

* Ld. 285. l. Ami ennek az előbbihez való viszonyát illeti, erről Hertelnek /ld. a 98. l./ az a véleménye, hogy a Nirmala Pātnaka ^{féle} feldolgozása megy vissza a Benaresi-kézirati szanszkritra, s nem fordítva, mivel jelen esetben ^{ez} csak egy másik mese keretével szolgál.

~~A király szolgája egy barátjának trófiákosva mondja, hogy Vidagdha-cūdāmani, a király papagája, azzal, hogy magára haragítja Kāmasenāt, a hetairát azzal, hogy egy ügyben a királynak ellene szóló ítéletet tanácsol~~
 s eközben egy mesét is elmond, amely itt - az ítélet előzményeivel együtt - számunkra mellőzhető. A hetaira ezért bosszút forral. Egy nap ^{azután} a királyt annyira megörvendesteti énekével és táncával, hogy az azt mondja neki, hogy bármit kérhet tőle. A nő ekkor a papagájt kéri, amelynek kitépi tollait, s ^{azután} megparancsolja egy szolgálólánynak, hogy vágja le neki és főzze meg számára. Míg a lány késért megy, a madár egy lefolyóba mászik. A lány, aki így nem találja meg, egy galambot vásárol és ezt készíti el helyette kitűnően, s így a hetaira kétszeres örömmel fogyasztja el az ételt. A papagáj, amikor kinőnek a tollai, Bhavānī szentélyéhez repül, amely előtt Kāmasenā táncolni szokott. Itt az istennő szobra mögé bujva azt igéri a hetairának, hogy magához veszi őt a mennybe, ha elajándékosza vagyónát, lenyirja a haját, s testét feketére s fehérre festve meztelenen táncol előtte. A hetaira teljesíti a parancsot hatalmas tömeg jelenlétében, ekkor azonban a papa-

gáj előbujva így kiált hozzá:

sathasya pratīśatham kuryāt ādaraṃ prahimādaram |
tvayā niluncite pakṣe mayā te mundite śiraḥ ||

Ezután a papagáj felrepül, a hetaira pedig megsze-
gyenülten hazamegy.

Lássuk ezek után a t. o. 68-70. mesében el-
mondottakat. Mivel itt a történet első része hiány-
zik /a 65. mesétől a 68. elejéig terjedő említett
hiány miatt/, az előbb említett két változatot igen
jó² ismerni ehhez.

A 68. mesében, ahol a hiány megszűnik, a
Pāncatātra III. könyvének keretmeséjéből ismert tör-
ténést olvashatjuk, amelynek tanulsága az, hogy a
rég²i ellenség jóindulatába nem lehet bízni. E régi
igazság illusztrálására mondotta el a mesét Dhūrta-
cakora papagáj Somadattának, gazdájának.

A 69. mesében a következőket halljuk, amikor
Dhūrta-cakora papagáj ravasz megmenekülését meséli el
a mai papagájnak Prabhāvatīnak. - Dhūrta-cakora elbe-
szólése nem vert gyökeret Somadatta szívében. Elvit-
te a papagájt Kāmasenānak, aki elmondta az eseményt⁺

+ /tadvṛttāntamabhyadhāt/ Vajon ez mire vonat-
kozik? Ugy gondolom, hogy arra, hogy hogy szerezte meg
a hetaira ravasszal a papagájt. Ha ugyanis arra vonat-
kozna, ami miatt a papagájra haragszanak (vagy ami
miatt félnek tőle) (ugy néz ki, mintha csak (vagy ki-
váltképp) Devasenānak lenne a a papagáj elpusztítása
fontos (ő nyugszik meg megszerzésekor, ő adja ki meg-

először a parancsot, ő megy el másnap a királyhoz),
 akkor ezt nem várná előre izgalommal a keritőnő, s *mem*
 fogadná mint [↓] egy felélegetéssel, mint ahogy ez kinéz
 az adya mama lalātata^{ta}gnarmah param^{ta}stah feleletéből.
 - Egyszóval ez az a pont, ahová az előzmény^{re} rekon-
 struálása szükséges lenne.

 a keritőnőjének, Devasenānak. Az erre megayugodott,
 másnap reggel pedig elment a királyhoz, előzőleg ki-
 adva az utasítást Kāmasenā előtt, a papagáj megölésé-
 sére és megfőzésére. A szolgáló ezután nekilátott a
 megkopasztásnak. A ravasz papagáj a szolgálólánynak *ekkor*
 egy szépítőszeret ajánl, s míg az elmegy az ehhez
 szükséges szerekért, ő maga a lefolyón keresztül el-
 menekül közben kiabálva, hogy "elvitte, elvitte a
 macska" /anaisīdanaisīnmārajāra iti/. A szolgáló en-
 nek hallatára visszatért, s mivel a papagájt nem ta-
 lálta, félelmében egy fürjet készített el a keritő-
 nőnek.

A 70. mesében a papagájtól Dhūrtacakora ra-
 vasz bosszuját hallja meg Prabhāvatī. - Dhūrtacakora
 ezután ugyanis [✓] Siva templomába ment, amely előtt Kāma-
 senā minden holdnapon /hétfőn/ táncolt, s ott ^{ca madāv} elbujt
 egy bilva-fa odvába. Egyszer aztán Kāmasenā tánca
 végeztekor onnan megszólalva, mintha [✓] Siva isten lenne,
 azt ígérte a hetairának, hogy a következő holdnapon
 egy égi szekér jön érte, hogy elvigye hozzá a Kailāsa
 hegyre. Ossa szét vagyonát - utasítja Kāmasenāt - s
 vágják le mindketten a hajukat, s úgy jöjjenek oda.

Kāmasenā boldogan teljesitette a parancsot, melyet istentől jövőnek vélt, s a tűző napon mindketten kopasz fejjel várakoztak az égi szekérre, de hiába. Végre azután megszólalt a papagáj /68, 26-27./:

sathe pratisatham kuryādādare ca tathādaram |
 tvayā me luñcitāh paksāh mayā te munditam
 siraḥ ||

Végül, hadd említsem meg még egészen röviden Nirmala Srāvakának Hertel szerint egy Sukasaptati változatra visszamenő elbeszélését is[†].

† Ld. Hertel: i. m. 229. l. és 232. l.
 Nanda király éjjel bemegy Mālatī házába. A papagáj felháborodik beléptekor, a király mérges lesz, emlegeti a macskát, s amikor a fiatalasszony ágyára ül, az így szól hozzá leborulva előtte: "Mi vezette Őnt ide, atyám? Miért nem alszik otthon?" A király erre azután elszégyelli magát.

* keretelbeszéléseket összehasonlítva azt látjuk, hogy ^{ezeket} tulajdonképp négy csoportba oszthatjuk. Az elsőbe az t. s. és marāthī változata tartozik, /est várná az ember a t. o. ^{vajon is} a t. o. elejéhez képest/, a másodikat Nahāsbī, Qādirī és a török feldolgozás változatai képezik, a harmadikat a Pañcatantra t. s. benaresi kéziratában levő ~~sz. /1/, 68-70-ben olvasott /3/~~, a Nirmala Pāthaka-féle /2/, valamint a t. o. 68-70-ben olvasott /3/, továbbá a Pañcakhyānavārttika Nr. 43. /4/ és a Hemavijsya ^{ya} féle /5/, ^{alkotják} még a t. o. befe-

↓ Srāvaka
 jezése és a Nirmala^Vféle egy negyedik változat.

/A benaresi kéziratú változat az II. és a III. közötti közbenső foknak tekinthető./⁺

⁺ Ld. Hertel: i. m. 238. l.

Az első változat /I/ jellemzői a következők:

Egy kereskedő elutazik. A papagáj ennek a feleségére vigyáz. Az asszony a hűtlenséget valóban nem követi el. A papagáj megvalósítja a házastársak között a kibékülést.

A második változat /II/ jellemzői:

Szintén elutazik egy kereskedő /I/. A papagáj szintén a feleségére vigyáz /I/. Az asszony viszont a hűtlenséget valóban elköveti. A feleség vélt sérelem miatt /innen III:/ bosszút akar állni a papagájon, megtépi, kidobja az ablakon /III-ban ez nem/, miközben a macskát emlegeti. A papagáj megmenekül, majd egy templomba /Qādirī: mellette levő temetőbe/ menve, isten nevében /Qādirī: egy megholt nevében/ parancsot ad a nőnek a hája levágására /török: de nem hagyja mégsem levágni, hanem megtéríti a nőt./ A papagáj felfedve magát a nő előtt, felhánytorgatva a méltatlan elbánást /tartalmilag hasonlóan a szanszkrit strófához/ /török: csak ostobaságára mutat rá/, /végül innen az I/ megvalósítja a házastársak között a kibékülést.

A harmadik változat /III/ jellemzői:

A papagáj nem feleséget, hanem egy kereskedőt /4: akit apja biz a papagájra/ beszél le a szerelemről /a papagáj^{at} ^Verkölcstelenség ellensége: 1,4 és 5=

I /II/ csop. / (1 és 2: nem beszél le, nem ez a harag oka) (a 3. haragja okát nem tudjuk /hiány!/) A nő ~~aki~~ megharagszik /1: mert a papagáj nem enged hűtlenséget (-II. csop.) a gazdája házában /II. csop./ A hetaira ezért ravasszul elkéri tőle a madarat /a királytól kéri el, mert azé: 2/, hogy /II-vel szemben:/ érthető okból /II:/ bosszút álljon rajta, /II:/ megtépi. A papagáj a megölése céljából való kés hozatalakor (1: nincs kés hozatal, utcaradóbas = II. csop. / /2,3: szolgálóval hozat kést/ a papagáj elmenekül, miközben azt hiszik róla, hogy a macska vitte el /1-2: nem szerepel a macska, 3: a papagáj maga hiteti ezt el, s a szolgáló hiszi ezt, 4-5: az asszony hiszi ezt, 5: csak "valamilyen" állat van említve/. A papagáj egy lefolyóba menekül /5: nem/, majd egy templomba menve az isten nevében parancsot ad a nőnek a haja levágására égi szekéren való (égi szekér nincs említve: 2) mennybevitelt ígérve (1, 3: hetednapra). A papagáj végül felfedve magát felhánytorgatja a gonosz elbánást a mindenütt szereplő, ^{egy másik} Vigen hasonló szanszkrit strófában, a tömeg jelenlétében /és gyalázása közepette: 1, 4, 5/.

A negyedik változat /IV/ jellemzői:

Nem hetairáról van szó. A király maga megy el más feleségéhez, szerepel a papagáj, valamint szerepel a macska emlegetése is. Nem történik meg végül az erkölcstelenség.

Mertel a maga részéről úgy vélte, hogy ¹1/a be-

---+---
 --- J. m. 238. sk. 1. ---

naresi kéziratból, mely ennek az elbeszélésnek nagyon régi formája, könnyen lezármazhatott a többi forma, s 2/ úgy véli, hogy a Sukasaptati eredeti változatában a papagáj még egy kereskedőt akart a hetven meséjével visszatartani egy hetairóval való kapcsolattól, s az általam másodiknak nevezett csoport egy közbeneső forma lenne, s a t. s. mostani kerete pedig az átváltozás harmadik foka.

A keretelbeszélésváltozatokat idővel én is szeretném felhasználni a Sukasaptati változatok egy máséhoz való viszonyának és az alapműhöz való viszonyoknak a vizsgálatánál, ezért foglalkoztam velül ilyen részletesen, s Hertel datálási kísérlete ismertetésénél is szükség lesz ismeretükre. Ugy érzem ezenfelül, hogy a négy alapszoporton kívül, amelyet Hertel is megalkot, én az egymáshoz való tartalmi községet is pontosan meghatároztam, mely szerinti sorrendjük azonos a 61. lap. ut. bekezdésével /s ezt újra elsorolni itt nem akarom. /Ez azonban még nem időbeli sorrend akar lenni! / Hertel véleményével kapcsolatban egyelőre annyit mondanék, hogy:

1/ Valószínűtlennek tartom, hogy a benaresi kézirati változat lenne a papagáj-történet legrégibb alakú változata.

2/ Valószínűtlennek tartom, hogy a III. csoport változatából a másodikon keresztül jött volna létre az I. csoport.

Ez és felfogásom a további kérdések részletes vizsgálata után lesz kifejthető.

2/ Az egyes elbeszélések keretei a három szövegváltozatban

Magát az egész mesegyűjteményt bekeretező fentebb tárgyalt keretelbeszélésen kívül minden egyes mesének külön, /s végig azonos/ kerete van a gyűjteményekben. A papagáj ugyanis azért mondja el éjszakánként a mesét Prabhāvatīnak, hogy megakadályozza őt abban a szándékában, hogy elmenjen kedveséhez a szerelmi találkára, s az érdekes elbeszélések elmondásával őrszi meg urnője hitvesi hűségét.

A papagáj e célját urnője visszatartását egy elbeszéléssel - az egyes változatokban más-más módon valósítja meg. A legszellemtelenebb megoldással a t. s. papagája él, s a t. o. papagájé a legszellemesebb fogás.

A t. o.-ban ugyanis a papagáj nem beszél le urnőjét a szerelmi találkán való megjelenésről, hanem (az elején is és minden este, amikor megkérdeszi efelől Prabhāvatī) egyenesen biztatja őt, hogy menjen el, csak azt kéri a lelkére, hogy olyan ügyes legyen, mint a ravasz hősnő /vagy hős/ az általa megemlített történetben. Prabhāvatī így nem neheztel meg rá, /mivel a madár nem ellenszi az óhaját/, viszont kíváncsivá válik a történetre és kérdezősködni kezd. A papagáj belekezd az elbeszélésbe, s mikor ahhoz a részhez ér, amelyben a ravasz szereplő ügyességét és okosságát kell elmondania,

Prabhāvatīnak teszi fel a kérdést, hogy találja ki a nehéz helyzet megoldásának módját /hisz maga is vállalja a hasonló nehéz helyzetbe való kerülés kockázatát. Prabhāvatīnak minden alkalommal be kell vallania, hogy hiába törte a fejét egész éjjel a bonyolult helyzet megoldásán. Közben azonban így eltelik az éjszaka, és, miután rendszerint egy hűtlen asszony történetét hallgatta meg Prabhāvatī, maga mégsem lép a hűtlenség útjára. Így folyik ez mintegy hetven éjszakán keresztül a befejező történetig. A t. o.-ban tehát nemcsak a t. s. érdekes történetekben kifogyhatatlanul gazdag papagáját látjuk, aki bölcsen vigyáz urnőjére, hanem egyuttal igen szellemes és ravasz fogással élő madarat, aki nehéz helyzetben /látta ugyanis a papoló varjú esetében, hogy mi történhetik vele is/ - szándékát éppoly ravaszul és ügyesen valósítja meg, mint története hősei.

A t. s. papagájának módszere már nem olyan szellemes. A papagáj itt sem akadályozza meg nyíltan abban a szándékában urnőjét, hogy elmenjen, csak azt mondja, hogy oly ügyesnek kell lennie, mint egy bizonyos történet hőse. Ezt azonban itt egy versben mondja el, amely azzal a biztatással kezdődik, hogy "menj", s amely megemlíti egyuttal a következő történetet is. Prabhāvatī ekkor érdeklődik, hogy hogy volt ez az említett eset. A papagáj, mint az első mesében látjuk, a nyugodt meghallgatás feltételéhez fűzi a történet elmondását /2, 4/, s miután asszonya kényelembe helyezi magát belekezd a történetbe, s eljut egész az ügyes megoldás elmeséléséig, amelyet urnőjétől kérdez meg. Annak vá-

laszt azonban, amelyben ő bevalja, hogy nem tudja, rendszerint nem is halljuk. Itt ^{is} a papagájnak magának kell mindig megadnia a feleletet, befejezve a mesét, amelynek meghallgatása után Prabhāvatī nyugovóra tér.

A t. s. e keretéről el kell ismerni, hogy igen következetesen van alkalmazva /vagyis ez minden egyes mesében megvan, míg a t. o.-ban nem mindig, de arról ld. később/. Némi változtatás itt csak az 5. mesében van, amelyben 1/ ~~nincs külső kérdés Prabhāvatīhoz,~~ 2/ a végén nincs megoldás, csak ígéret a folytatásra, továbbá a 6., 7., 8., és 9. mesékben, ahol este Prabhāvatī nem afelől ¹¹ kérdezősködik, hogy elmenjen-e, hanem a történet folytatása felől. Ezekben ¹¹ is elmarad a külső kérdés Prabhāvatīhoz, a vége azonban /hogy Prabhāvatī meghallgatva a mesét nyugovóra tér/ ezeknél a szokásos. A t. s.-ban világosan 69 éjszakán át szórakoztatja urnőjét az elsenetel helyett a mesemondó papagáj, hogy visszatartsa a hűtlenségtől, míg végre az utolsó, hetvenedikben meg is érkezik a férje, s a papagáj jámbor tetteért ^{egy ken} viassanyeri gandharva-alakját.

A t. e.-ban a t. s.-énál valamivel jobb a megoldás. A meseközdő versek, amelyek ott kissé savarólag hatnak, itt elmaradnak. Ehelyett "másnap" este mindig bejelenti Prabhāvatī, hogy elmegy. A papagáj itt is biztatja urnőjét, hogy menjen, ha nehéz helyzetben tud oly ügyes lenni, mint egy történet megnevezett hőse /rendszerint hősnője/. Prabhāvatī itt is kíváncsi lesz és kéri a papagájt, hogy mesélje el neki. Az el is kezd

a mesét, mielőtt azonban az ügyes fogást megmondaná, Prabhāvatī^t kérdezi meg efelől. Az bevallja, hogy nem tudja, s kéri a madarat[■], hogy mesélje el neki. Az azonban ennek közlését Prabhāvatī ígéretéhez vagy esküjéhez köti, amellyel^{arr} ez kötelezi magát, hogy nem megy el. A papagáj ezután folytatja a történetet, amelynek befejezése illetve meghallgatása után, Prabhāvatī elalszik, mint az^t rendszerint a meséket bezáró versben olvassuk.

Itt, ha^{szintén} nem is szellemes a papagáj megoldása, de legalább az eskü magyarázza, hogy^{at} egész éjszakát ki nem töltő mese meghallgatása után miért nem megy mégis el Prabhāvatī a hallott elbeszéléshez hasonló kalandok esetleges végigélésére.

3/ ^{atmos} A történetek ^{és az átvétel} jellege

A keretelbeszélések viszonyáról már beszéltünk, s azt is említettük, hogy annak bevezető részében a Deva-sarman történet a t. o.-ban^{is} és a t. s.-ban is megvan. A tulajdonképpen, vagyis a számozott mesék közül 51 azonos történetet találunk t. o.-ban és a t. s.-ban. Ezeket a következőkben két táblázatban részletezem, mivel ez a legrövidebb és legáttekinthetőbb megoldás⁺. Az egyik

⁺ A t. e. meséi külön feltüntetésére nincs szükség, mivel a t. e. mindvégig /vagyis a 2-52. meséjén át/ azonosak a t. s. történetével, csak az jegyezhető meg, hogy a t. e. 13. és 14. meséje a t. s. 68[↓]. és 69. meséjével azonos, s ezért t. e. 15. meséjétől a t. e. meséi a t. s. meséinél mindig kettővel magasabb sorszámúak.

táblázatot a t. o., a másikat pedig a t. s. szempontjából készítettem el. A könnyű emlékezetbe idézés céljából a mesék tárgyát is megjelölöm mindkettőben, /az általam legjellemzőbbnek tartott és legrövidebb cím^{re}. A két változat nem azonos meseanyagáról, valamint az azonos mesék~~nek~~ ^(bizonyos különbségeiről) is lesz még később szó.

Ezt a táblázatot felhasználok egyuttal arra is, hogy feltüntessem, hogy az elbeszélések közül, melyik és hol szerepel a Pañcatantrában vagy Naksabī és Qadārī munkájában, illetve a török feldolgozásban.

A t. o. elbeszélései A t. o. elbeszéléseinek
száma, tárgya /alatta (tintával) elő- további előfordulásai:
fordulásuk a Pancatantrában/ t.s. Nāhsabī Qādirī török

Bovezető keret:

	Problémák Madanasena körül	+	42/1	-	27/1
	Az átok története				
	Devasarman története	+	42/3	-	27/3
	Pundarika története	-	-	-	-
	Madanasena eltávósása	+	42/1 felyt.	-	27/1 + 4t.
1.	Férj a szerető helyett	1.	8/3.	8.	-
2.	A fiának segítő anyja	2.	-	-	-
3.	A férj külsejének felvétele	3.	17.	-	17.
4.	Govinda könyvmoly felesége	4.	-	-	-
5.	A hal nevetése	5.	22.	-	20/3
6.	Az áldozati cipők	6.	23.	-	21/1)
7.	A varázspálca	7.	-	-	-
8.	A házát felgyújtó asszony	8.	-	-	-
9.	A hazug fazekas	-	28/1	27	-
	<i>Simpl. IV. 3. Pūrn. IV. 3. Tantr. β IV. 3.</i>				
10.	Az éneklő számár	-	41/1	34	26/3
	<i>Simpl. V. 5. Pūrn. V. 5. Pañcākhyānarsārtika II.</i>				
11.	A tulkezséges számár	-	-	-	-
	<i>Pañcākhyānarsārtika II.</i>				
12.	A vajtól vak brāhmana	-	-	-	-
	<i>Pūrn. III. 16+17. (csak a keret: Tantr. α III. 10, β III. 12.)</i>				
13.	Az elátkozott apsaras férje	-	-	-	-
14.	A becsapott házasságtörő nő	-	16/1	10/1	16/1
	<i>Simpl. IV. 10. Pūrn. IV. 8 Pañcākhyānarsārtika II.</i>				
15.	A kék sakál	-	32/1	17	23/4
	<i>Simpl. I. 10. Pūrn. I. 11. Tantr. α és β I. 8. Pañcākhyānarsārtika II.</i>				
16.	Cintāmani és Asmantaka	-	-	-	-
17.	A hal nevetésének oka	9.	ld.	fentebb (5.m)	
18.	A két házasságtörő feleség	10.	-	-	-
19.	A szerető mint unokafivér	11.	8/5	-	-

A t. o. elbeszélései A t. o. elbeszéléseinek
száma, tárgya /alatta (tintával) elő- további előfordulásai
fordulásuk a Pāncatantraban/ t.s. Naḥsabī Qādirī török

20.	A szerető fáramásztatása	12.	-	-	-
21.	A két tanuló jóbarát	68.	-	-	-
22.	Viztárolóba esés szinlelése	69.	-	-	-
23.	A levágott hajú feleség	14.	-	-	-
24.	Az após lábpercscrablása	15.	8/6	9	-
25.	A színleg kutbaugró feleség	16.	-	-	-
26.	A keritőnőt rászedő brāhmana	17.	-	-	-
27.	A mustármagtolvaj	18.	-	-	-
28.	A férjét kimentő feleség	19.	-	-	-
29.	"Könyörgés" a férj életéért	20.	-	-	-
30.	A terhes nő pávát eszik	21.	19	-	19/1
31.	A büleselkedő tolvaj	-	-	-	-
32.	A "trágyábaesett" pénz	32.	8/7	25	-
33.	Az ételből gyártott tigris	22.	8/4	-	-
34.	A keritőnőn tuljárom keritőnő	23.	-	-	-
35.	Az asszony és két szeretője	26.	8/2	-	-
36.	Az alvó férjét kijátszó nő	27.	-	-	-
37.	Asszony a "varássa" tüvében	28.	-	-	-
38.	A bognárt rászedő feleség	24.	-	-	-
39.	A ravasz évetámbara	25.	-	-	-
40.	Az oroszlán és a kisnyúl	31.	-	-	-
41.	A férjét "áldozatot hozó" nő	-	29.	-	26/1
42.	Mūladeva nehéz választása	30.	-	-	-
43.	Az asszony és négy szeretője	33.	-	-	-
44.	A zarándok brāhmana ruhája	34.	-	-	-
45.	Vendégeskedés a parasztnál	35.	-	-	-

Simpl. T. 8. Pānc. I. 7. Tautr. α és β T. 6.
Pānc. I. 7. Tautr. α és β T. 6.

Simpl. IV. 6. Pānc. III. 12. Tautr. α III. 8, β III. 8.

A t. o. elbeszélései		A t. o. elbeszéléseinek		
száma,	tárgya /alatta (tintával) elő-	további előfordulásai		
fordulásuk a Pañcatantrában/		t. s. Naheabī Qādirī török		
46.	A hiu paraszt és felesége	36.	-	-
47.	A szolgálta és gazdája lánya	37.	-	-
48.	A letétmérleg	39.	-	-
49.	A gyógyító brāhmana	41.	-	-
50.	Bālakrēṣṇa története	-	-	-
51.	Az énekesnőbe szerető király	-	-	-
52.	A tigrisölő nő	42.	30/1	20
53.	A tigrishoz kötözött sakál	43.	31	14 (váltakozó)
54.	A tigris-vonszolta sakál	44.		23/1 22/5?
55.	A kielégithetetlen brāhmana	45.	-	-
56.	A felesége elől futó brāhmana	46.	-	-
57.	A szintén előle futó szellem	47.	-	-
58.	Az ügyes miniszter	48.	-	-
59.	A jámbor és a gonosz	50.	-	-
60.	A miniszter lány itélete	52.	12/1	14/1
61.	A nagyhangú sánta brāhmana	51.	-	-
62.	A szerencsétlen tolvaj	-	-	-
63.	A talpraesett királyi követ	54.	-	-
64.	Megmenekülés a tolvajoktól	56.	-	-
65.	-			
66.	-			
67.	-			
68.	A varjak és a baglyok	-	-	-
69.	Az okos papagáj megmenekülése	-	1/2	1/2
70.	Az okos papagáj bosszúja	-		4/1
Befejező keret		-	-	-

Simpl. I. 24. Pām. I. 28. Tantr. α és β I. 11.

Pañcākhya na sūtrā-
ka 2.

Simpl. I. 19. Pām. I. 26. Tantr. α és β I. 15.

Pañcākhya na
sūtrā-ka 14.

A t. s. elbeszélései A t. s. elbeszéléseinek
száma, tárgya /alatta (tintával) elő- további előfordulásai
fordulásuk a Pañcatantrában/ t.o. Naḥṣabī Qadiri török

Bevezető keret:

Probléma Madanasena körül	+	42/1	-	27/1
Devasarman története	+	42/3	-	27/3
Madanasena eltávozása	+	42/1 folytat	-	27/1 folytat
1. Férj a szerető helyett	1	8/3.	8.	-
2. A fiának segítő anyja	8	-	-	-
3. A férj külsejének felvétele	3	17	-	17
4. Govinda könyvmoly felesége	4	-	-	-
5. A hal nevetése	5	22	-	20/3
6. Az áldozati cipők	6	(szeltnak - 23)	-	21/1)
7. A varázspálca	7	-	-	-
8. A házát felgyújtó asszony	8	-	-	-
9. A hal nevetésének oka	17	tel.	fentebb	(S.m.)
10. A két házasságtörő feleség	18	-	-	-
11. A szerető mint unokafivér	19	8/5	-	-
12. A szerető fáramászatása	20	-	-	-
13. A porba esett" pénz	-	-	-	-
14. A levágott hajú feleség	23	-	-	-
15. Az após lábperereablása	24	8/6	9	-
16. A színleg kutbaugró feleség	25	-	-	-
17. A keritőnőt rászédő bráhmána	26	-	-	-
18. A mustármagtolvaj	27	-	-	-
19. A férjét kimentő feleség	28	-	-	-
20. "Könyörgés" a férj életéért	29	-	-	-
21. A terhes nő páváat eszik	30	19	-	19/1

A t. s. elbeszélései A t. s. elbeszéléseinek
száma, tárgya /alatta (tintával) elő- további előfordulásai
fordulásuk a Pancatantrában/ t.o. Naḥṣabī Qādirī török

22. Az ételből gyártott tigris	33.	8/4	-	-
23. A keritőnőn tulajró keritőnő	34.	-	-	-
24. A bognárt rászédő feleség	38.	-	-	-
25. A ravasz [✓] svetāmbara	39.	-	-	-
26. Az asszony és két szeretője	35.	8/2	-	-
27. Az alvó férjét kijátszó nő	36.	-	-	-
28. Asszony a "varázsfá" tövében	37.	-	-	-
29. A "meztelen démon"	-	-	-	-
30. Mūlaḍeva nehéz választása	42.	-	-	-
31. Az oroszlán és a kis nyul	40.	-	-	-
32. A "trágya ^{esett} " pénz	32.	8/7	25	-
33. Az asszony és négy szeretője	43.	-	-	-
34. A zarándok brāhmana ruhája	44.	-	-	-
35. Vendégeskedés a parasztnál	45.	-	-	-
36. A hiu paraszt és felesége	46.	-	-	-
37. A szolga és gazdájának lánya	47.	-	-	-
38. A zarándok brāhmana gyűrűje	-	-	-	-
39. A letétmérleg	48.	-	-	-
40. A megye ^{egye} székh ^{székh} hez ^{hez} ragaszkodó barát	-	-	-	-
41. A gyógyító brāhmana	49.	-	-	-
42. A tigrisölő nő	52.	-	-	-
43. A tigrishez kötözött sakál	53.	30/1	20	23/1
44. A tigris-vonzolta sakál	54.	31	14	22/5
45. A kielégíthetetlen brāhmana	55.	-	-	-
46. A felesége elől futó brāhmana	56.	-	-	-
47. A szintén előle futó szellem	57.	-	-	-

Singl. I. 8, Pān. I. 7, Tantr. α és β I. 6. Pañcākhya-
nāṭhika 30.

Singl. I. 21, Pān. I. 28, Tantr. α és β I. 17.

(Pañcākhya-
nāṭhika I.)

(Nāṭhika)

A t. s. elbeszélései A t. s. elbeszéléseinek
száma, tárgya /alatta (tintával) elő- további előfordulásai
fordulásuk a Pancatantrában/ t.o. Mahsabi Qadiri türök

48. Az ügyes miniszter	58.	-	-	-
49. A miniszter újabb ügyessége	-	-	-	-
50. A Jámbor és a Gonosz <i>Singl. I. 19, Pám. I. 26, Tantr. α és β I. 15.</i>	59.	-	-	-
51. A nagyhangú sánta bráhmana	61.	-	-	-
52. A királylány itéle	60.	12/1	-	14/1
53. A feleségtől megcsalt varga	-	-	-	-
54. A talpraesett királyi követ	63.	-	-	-
55. A bráhmanától kijátszott varga	-	-	-	-
56. Megmenekülés a tolvajoktól	64.	-	-	-
57. A bölcs és a királyné értéke	-	-	-	-
58. A [!] Banésához tapadt feleség	-	-	-	-
59. Szerelmeskedés a férj előtt	-	-	-	-
60. A követ megbizonyosodása	-	-	-	-
61. A "kigyómarta" feleség	-	-	-	-
62. A nőnek öltözött ifju szerető	-	-	-	-
63. Az erőslelkű Sakatāla	-	-	-	-
64. Barátnő és menekülő szerető	-	-	-	-
65. Mahesvara husevő tisztelője	-	-	-	-
66. Az okos hamza-király <i>Pám. I. 19, Tantr. β III. 11.</i>	-	-	-	-
67. A majom és a delfin	-	-	-	-
68. A két tanuló jóbarát <i>A Pancatantra IV. könyve keret. Pañcākhyanavastika 15.</i>	21.	-	-	-
69. A viztárolóbaesés színlelése	22.	-	-	-

Befejező keret:

Madana hazatérése	-	-	-	-
Madanamañjarī története	-	-	-	-
Teljes boldogság	-	-	-	-

K a n d i d á t u s i é r t e k e z é s

A Š U K A S A P T A T I
É S A Z I N D T Á R S A D A L O M

I r t a :

T ö t t ö s s y C s a b a

II. kötet

MÁGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Budapest 1962

a/ A Pañcatantra történetei a Sukasaptatiban

Ha a Sukasaptati két változata anyagát⁺ a

⁺ A harmadik, a t. e. megegyezik a t. s. anyagával, így nincs értelme azt külön tárgyalni.

Pañcatantra változatai meseanyagával összevetjük,

azt látjuk, hogy ebben egyfelől vannak olyan mesék,

amelyek a Sukasaptati t. o.-ban és t. s.-ban is egyaránt megvannak, s vannak, amelyek csak a t. s.-ban,

és végül még több olyan, amely csak a t. o.-ban. Másfelől találunk ezek között olyan meséket, amelyek már

a Pañcatantra legrégebbi, kāśmīri, Tantrākhyāyika-nak

nevezett, legkorábbi fennmaradt változatában is szerepelnek;

vannak, amelyek ebben még nem, de a későbbi,

⁺ Hertel ezt /ld. i. m./ Śār.α-val jelölte,

mivel ez kāśmīri alfabétumban, śāradā írásban van írva. Én megtartom a Tantrākhyāyika címet és Hertel α

jelölését ennek korábbi változatára.

feltétlenül még az i. sz. 1000 előtti⁺ Tantrākhyāyika

⁺Ld. Hertel: i. m. 27. l.

β változatában már igen; s vannak, amelyek csak a

gujarāti jaina szerzetes⁺, Pūrṇabhadra 1199-ben elké-

⁺ Ld. Hertel: i. m. 76. l.

szült, egyesek által t. o.-nak is nevezett változatában

H olvashatók, akinek munkájában a Tantrākhyāyika

és a Pañcatantra Pañcākhyānaka nevet viselő, textus

simpliciornak elnevezett⁺, északnyugat-indiai változata,

+Mivel ennek a Kielhorn - Bühler féle szövegkiadása, mely a kéziratok közül a Hertel által 6-val jelölt osztályba tartozókra támaszkodik, 8 interpolált történetet is tartalmaz, ezért ~~ennek~~ ^{kiadás} mészszámait külön megemlítem a Pañcatantra textus simpliciora változata emlegetésekor.

amely looo-lloo táján keletkezett⁺, szolgált a fő-

+ Hertel: i. m. 70. skk.

forrásául /ennek mindkét alváltozatában/.

A Pañcatantra változatoknak a Sukasaptatiban való előfordulását a világos áttekintés érdekében külön táblázatban hozom, mely annál is fontosabb, mert az ezen tartalmazott tényekből később igen fontos következtetések levonására kerül sor. /E táblázatban a Sukasaptati történeteinek a Pañcatantra egy igen késői feldolgozásában⁺, a már említett, ógujarāti

+ Erről csak annyi biztos a datálás szempontjából, hogy 1673/74. előtt készült, mivel ez az év már egy

másolója munkája elkészítésének esztendeje. Ld. Hertel i. m. 122. skk.

Pañcākhyānavārttikában való előfordulását is megemlítem, mivel bizonyos érdekességet ez is tartalmaz, mint majd később erre rámutatok.

A Śukasaptati történetei előfordulása
a Pañcatantra-változatokban

Śukasaptati			Tantrākhyā-	Tantrākhyā-	Pañc. text.	Kielhorn -	Bühler /ts/	Pūrṇabhadra	Pañcākhyāna-	
o.	s.	e.	yika α	yika β	simpl.			/t. o./	vārttika	
t.	t.	t.								
A mese tárgya										
I. A t. o. és t. s. közös történetei										
40.31/33/	Az oroszlán és a kis nyul		I. 6.	I. 6.	I. 8.	I. 8.	I. 7.		30.	
48.39/41/	A letétmérleg		I.17.	I.17.	I.21.	I.21.	I.28.		-	
59.50/52/	A Jámbor és a Gonosz		I.15.	I.15.	I.19.	I.19.	I.26.		-	
52.42/44/	A tigrisölő nő		-	-	-	-	-		} 2.	
53.43/45/	A tigrishez kötött sakál		-	-	-	-	-			
54.44/46/	A tigris-vonszolta sakál		-	-	-	-	-			
II. Csak a t. o.-ban levő történetek										
9.	Az igazat mondó fazekas		-	IV.3.	IV.3.	IV.3.	IV.3.		-	
10.	Az éneklő szamár		-	-	V.3.	V.7.	V.5.		17.	
12.	A béka kigyón lovagol		III.10.	III.12.	-	-	III.16.		} 28.	
	A vajtól vak brāhmana		-	-	-	-	III.17.			
14.	A becsapott házasságtörő nő		-	-	IV.10.	IV.11.	IV.8.		31.	
15.	A kék sakál		I.8.	I.8.	I.10.	I.10.	I.11.		41.	
41.	A férjért "áldozatot hozó" nő		III. 8.	III. 9.	IV.6.	IV.7.	III.12.			
68.	A varjak és a baglyok		A	III. k ö n y v k e r e t e					14.	
69.	Az okos papagáj megmenekülése		-	-	-	-	-		} 43.	
70.	Az okos papagáj bosszuja		-	-	-	-	-			
III. Csak a t. s.-ban levő történetek										
66.	Az okos hamsa király		-	III.11.	-	-	I.19.		-	
67.	A majom és a delfin		A	IV. k ö n y v k e r e t e					15.	

b/ A Śukasaptati történetei előfordulása
Naḥśabīnál és Qādirīnél, valamint a török feldolgozásban

A Śukasaptati elbeszéléseit főként Naḥśabī és későbbi feldolgozásai tették ismertté, a datálásban is segítséget^{nyújtanak,} világíróadalmi szempontból is ezek a legfontosabb utánpótlói, ezért a következőket szeretném ezekről itt röviden megemlíteni.

Naḥśabī a Tūṭī-nāme c. munkájából Pertsch és Hertel⁺ egymástól függetlenül is megállapították, hogy

⁺ Pertsch: ZDMG 21 /1867/ 511. skk. és Hertel:

i. m. 242. lap.

a szerző élete egy részét Indiában töltötte, s az ind nyelvet - valószínűnek tartják, hogy főként a hindustānī dialektust - ismerte. Az általa használt technikai kifejezések egész sora szolgál^{erre} bizonyítékként.

Naḥśabī megemlíti a bevezetésében, hogy - egy általa meg nem nevezett szerző - már előtte lefordította perzsára a papagáj könyvét, e munkáról azonban igen rossz véleménnyel van. Azt mondja, hogy elődje a történetek elejéről és végéről valamit elhagyott, a történetek végső következtetése levonását elmulasztja, s állítása szerint e munka nem nyújt szórakozást olvasójának. Mindebből levonható az a következtetés, hogy a régebbi fordítás elhagyta a bevezetést. Mivel ez a fogyatékos, bizonyára nehézkes és művésztelen fordítás Naḥśabīt megelőzte, így nyilvánvalóan a 14. szá-

zadban már léteznie kellett, s Naḥṣabī munkája megírásában bizonyára inditékul szolgált⁺. Naḥṣabī ennek és

⁺ Winternitz: Geschichte der indischen Litteratur.

III. Bd. 346. 1.

az ind munkának a felhasználásával azután egy élvezetes és kitűnő művet alkotott, s nemcsak fordított, hanem hozzá is tett /főképp a Vetālapañcaviṃśatikāból/ és el is hagyott. Az 52. mesét tartalmazó⁺ munkájáról

⁺ Valóban több elbeszélést tartalmaz a mű, mert az 52. éjszaka legtöbbjén nemcsak egy mese, hanem többi, ^(vá) ebbe beleszórt mesék is előadásra kerülnek.

maga azt mondja, hogy létrehozta az elbeszélések között az összefüggést és kapcsolatot, a bevezetésnek ékességét adott, néhány nem megfelelőnek tartott mese helyett pedig másokat iktatott be⁺. Hertel úgy véli,

⁺ A nem megfelelők alatt aligha érthette az obszcén tartalmuakat /Hertel: i. h./, mivel ugyanő egy obszcén munkát is lefordított indból /Pertsch ZDMG 21 /1867/511.1.1./.

/ld. i. h./, hogy Naḥṣabī nem a Śukasaptati fennmaradt változatai valamelyikét használta fel⁺, mivel túl nagy

⁺ Ezzel a magam részéről nem értek egyet, s nézetem bizonyítására a III. részben térek ki.

különbséget vél így látni, hanem arra gondol, hogy Naḥṣabī példája Hemavijaya munkájáéval azonos volt.

Mindenesetre ezek a Śukasaptatiban nem szereplő^e mesék

is legtöbbszörre indek⁺. Igen nagy eltérés ^{szemre} az, hogy a

⁺ Ld.: Hertel: i. m. 243. l.

hazatérő férj Nahšabīnál megöli a feleségét.

Nahšabīnak, aki Hāfiz és Sa'āī kortársa volt, s munkáját 1330-ban készítette⁺, és valószínűleg II.

⁺ Ld. J. Rypka: Iranische Literaturgeschichte.

/Leipzig, 1959./ 235. l. és Pertsch: i. m., Hertel:

i. m. 243. lap.

506. l.

Muhammad⁺ udvarában élt, e Tūtī-nāme c. munkáján alapul

⁺ A 14. szd. második negyede.

egy másik perzsa mű, Muhammad Qādirī⁺ munkája⁺⁺,

⁺ Pertsch: ZDMG 21 /1867/ 506. l., J. Rypka: i. h.

⁺⁺ Munkáját Iken fordította németre 1822-ben,

melynek új 1913-as lenyomatát R. Schmidt bevezetőjével a bibliográfiában idézem; a magam részéről ezt használtam.

mely az előbbinek egy 17. századi feldolgozása.

Kosegarten bebizonyította, hogy ő is élt Indiában⁺.

⁺ Ld. Hertel /i. m. 243. l./, aki későbbre /18.

szd. végére, 19. szd. elejére teszi, mivel szerinte

Qādirī még vagy élt vagy csak nemrég halt meg könyve

első perzsa-angol kiadása megjelenésekor /The Tuti

Nameh, or Tales of a Parrot: in Persian Language,

with an English Translation. Calcutta, printed Lon-

don, reprinted for J. Debrett, Piccadilly. July 1801./,

s Hertel szerint ebből világos, hogy Qādirī e munkát

az angol-ind kormányzat megbízásából írta. Mindebben

azonban aligha van neki igaza. Nyilvánvalóan ugyanis inkább egy későbbi, angol fordítással való kiadásról van itt szó. /ld. R. Schmidt az említett bevezetésben a XV. 1./.

Az ő munkája 35 történetet⁺ tartalmaz, szándékos el-

⁺ Itt is voltaképp 35 éjszakáról van szó, egy éjszaka azonban néha itt is több mese kerül előadásra. -----
hagyásokkal, s az egyes mesék is kevésbé részletesen vannak elmesélve és stílusa is egyszerűbb. A 35. mese végén elhangzó befejezése megfelel Nahsabiénak. E szerint a hazatérő férj keresi a másik madarat, s ekkor a papagáj, amely a 35 éjszaka alatt reggelig mesélve megakadályozta asszonyát az elmenetelben, mindent elmond, azt is, hogy urnője beleszeretett egy ifjuba és hogy a másik madár az asszony kezei által pusztult el. Erre azután a hazatérő kereskedő megöli feleségét és a saját életének is véget vet.

Nahsabi^vn alapul ezen kívül a mintegy százévvvel utána keletkezett török fordítás illetve feldolgozás, amelynek szerzője Pertsch szerint⁺ Abdullāh Efendi.

⁺ ZDMG 21 /1867/ 507. sk. 1.

/E munkát Rosen fordította le németre 1858-ban, de később új lenyomatban is megjelent.⁺ / E török válto-

⁺ Mindkettőt használtam, s pontos adatait közlöm a bibliográfiában.

zat 30 éjszaka alatt /a bevezetést és a befejezést le-

számítva 73 történetet mond el. Nahšabī és Qādirī befejezésétől az övé eltér. Itt ugyanis - a férjet, aki épp akkor toppan be, amikor felesége kilépni szándékozik az ajtón, nagynehezen megnyugtatta a papagáj, hogy hűségesen őrizte becsületét és vagyonát, s hogy neje végeredményben semmit sem tett a törvény ellen. Végül a házastársak között így hatalmas szerelem lobban fel, s ura másnap reggel örömeiben - annak kérésére - szabadon bocsátja a papagájt.

A következőkben egy táblázatban igen áttekinthető módon feltüntettem a Šukasaptati azon elbeszéléseit, amelyek Nahšabīnál és a másik két változat valamelyikében előfordulnak, külön csoportban azokat, amelyek az átdolgozásokban a t. o. és t. s. közös történeteire mennek vissza, s külön csoportban azokat, amelyek csak a t. o.-ban találhatók meg, s már itt felhívom a figyelmet arra, hogy egyetlen olyan történet sincs Nahšabīnál, amely csak a t. s.-ban szerepelne.

Mindennek világos feltüntetése azért is fontos számomra, mert a III. részben kénytelen leszek több ízben is hivatkozni erre, annál is inkább, mert Hertel-lel számos kérdésben nem tudok egyetérteni. Megjegyzem itt, hogy az egyszerűség és világosság kedvéért felhagytam a meséknek az első fordításaikban szereplő oldalszámok szerinti jelölésével /szakítva Pertsch, Hertel stb. módszereivel/ annál is inkább, mert ez más

kiadások használata esetén igen sok zavart és gondot okoz /ahogy nekem is azt jelentette az átszámítások és azonosítások elvégzése/. Az első szám tehát mindenütt az éjszaka számát jelöli, a törtvonalás utáni második pedig azt, hogy hányadik elkezdett története annak az éjnek.

A Sukasaptati történetei előfordulása
 Naḥsabīnál és Qādirīnél, valamint a török feldolgozásban

I. A t. o. és a t. s. közös történetei

to. ts. te.	A történet címe:	Naḥsabī	Qādirī	török
1. 1. h	Férj a szerető helyett	8/3	8	-
3. 3. 3.	A férj külsejének felvétele	17	-	17
5. 5. 5.	A hal nevetése	22	-	20/3
	változat:	23	-	21/1
19. 11. 11.	A szerető mint unokafivér	8/5	-	-
24. 15. 17.	Az após lábperecelrablása	8/6	9	-
30. 21. 23.	A terhes nő/pávát eszik	19	-	19/1
32. 32. 34.	A "trágyába esett" pénz	8/7	25	-
33. 22. 24.	Az ételből gyártott tigris	8/4	-	-
35. 26. 28.	Az asszony és két szeretője	8/2	-	-
52. 42. 44.	A tigrisölő nő	} 30/1	20	23/1
53. 43. 45.	Tigrishez kötözött sakál			
54. 44. 46.	A tigris-vonszolta sakál			
	változat:	31	14	22/5
60 52 54	A miniszterlány ítélete	12/1	-	14/1
bev.keret	A kereskedő fiu és felesége közti szerelem	42/1	-	27/1
" "	betét: Devašarman	42/3	-	27/3

Jegyzet:

h = hiány a szövegben a helyén.

II. Csak a t. o.-ban levő történetek

t.o.	A történet címe:	Naḥṣabī	Qādirī	török
9.	Az igazat mondó fazekas	28/1	27	-
10.	Az éneklő számár	41/1	34	26/3
14.	A becsapott házasságtörő nő	16/1	10/1	16/1
15.	A kék sakál	32/1	17	23/4
41.	A férjért "áldozatot hozó" nő	29	-	26/1
69.	Az okos papagáj megmenekü- lése	} 1/2	} 1/2	} 4/1
70.	Az okos papagáj bosszuja			

III. Csak a t. s.-ban levő történet

nincs

4/ A Śukasaptati történetei

E fejezet 2/ pontjában említettük, hogy a papagáj azon a címen kezdi el ^(mind a három szánszint változatban) a mesét, hogy amikor Prabhāvatī megkérdezi tőle, hogy menjen-e el a szerelmeséhez, látszólag biztatja őt, hogy csak menjen, ha - teszi hozzá - van olyan ügyes, mint egy /általán itt megemlített/ történet hőse /illetve hősnője/, aki szorult helyzetéből /amelybe ily alkalommal urnője is kerülhet/ egy ravasz fogással megmenekült. E ravasz ötlet kelti fel a szerelmeséhez vágyódó asszonyban a kíváncsiságot, s ezért kéri meg a madarat, hogy mesélje el neki a történetet. A történetek tehát - e szerint az alaphelyzet szerint - egy-egy ravasz fogást tartalmaznak, amely segítségével szorult helyzetéből a történet hőse megmenekült. Ez a ravasz fogás teszi lehetővé, hogy a mese közepén a papagáj kérdést tegyen fel Prabhāvatīhoz, s ennek a segítségével tartja otthon az asszonyát (↓ a t. o.-ban ravaszul, mert addig gondolkoztatja urnőjét, míg eltelik az éj, a t. s.-ban pedig úgy, hogy a mese folytatását annak otthonmaradásához köti, és a t. e.-ben minden alkalommal meg is ^{ig}érteti vele azt, vagy egyenesen megesketi ^{öt}arra, hogy nem megy el). A ravasz fogás tehát nemcsak Prabhāvatī érdeklődése felkeltésénél játszik szerepet, de voltaképp ezzel tudja elérni a madár, hogy asszonya ne menjen el otthonról.

Sokan kifogásolják ezt az alapötletet, hogy a papagáj erkölcsös célját: urnője hitvesi hűségének megőrzését a csöppet sem épületes mesék segítségével óhajtja elérni. Arról, hogy a t. o. szerzője hogyan játszik az ellentétekkel művészi céljai elérése érdekében, még fogunk szólni. Rá kell azonban a (már az alaplüben is meglevő) szellemességre mutatni, amely nemcsak az egyes történetekben nyilvánul meg, hanem éppen ebben az alapötletben. Erkölcsös prédikációk segítségével ugyanis valóban nem lehet egy hűtlenség útjára lépni szándékozó nőt vissza tartani. Azonban, hogy azt a kalandot, házasságtörést, ~~kalkjaksikmáskni~~ amit ő a valóságban szeretne átélni, legalább mesében hallja elbeszélni és részletezni, alkalmas arra, hogy lekösse lelkét /mintegy ki is elégítse/ és a valóság megpróbálásáról már le is mondjon. Ez tehát igen szellemes megoldás, mely amellet ^{ly} mély, tapasztalati pszichológiai igazságon alapul.

Az tehát az egész mesegyűjtemény alapötlete, hogy a papagáj Prabhāvatīnak férje távolléte minden éjjelén egy-egy ilyen mesét elmondva, minden éjjel megakadályozza a szerelmesével való találkozásban urnőjét. Az elbeszélés-gyűjtemény címéből /A papagáj hetven /mesé/~~f~~-je/ az következne, hogy hetven ilyen éjszaka alatt hetven mesét mondjon el a papagáj Prabhāvatīnak, /bevezetőjéből az ~~f~~, hogy addig tartanak ^s

a mesék, amíg a férj megjön, / s alapötletéből, hogy minden mese egy-egy ravasz fogást vagy ötletet tartalmazzon - egyrészt, hogy^{ez} felkeltse az érdeklődést, másrészt[↑], hogy erre kérdést lehessen feltenni és ezáltal mód legyen a gondolkoztatással /t. o./, illetve a feltételszabással (t. s. és t. e.) otthon tartani az asszonyt.

Az éjszakák számával^{azonban} csaknem mindenütt baj van, s a mesék számával szintén. A t. s.-ban ugyanis világosan 69 éjjel van távol Madanavinoda /a későbbiekben csak Madana/, s 69 éjjel szórakoztatja urnőjét mesével a papagáj, hogy visszatartsa őt a hitvesi hűség megszegésétől. A mesék száma hetvenre csak a befejező keretelbeszélés beszámításával egészül ki, ezt azonban már nem a papagáj mondja el, tehát ez nem az ő hetvenedik története. Ebbe az utolsó elbeszélésbe ugyan be van illesztve még egy történet, mégpedig a Madan^{na}mañjarīról szóló, amelyet valóban a papagáj mesél el, ezt azonban már nem Prabhāvatīnak, hanem Madanának mondja el a bölcs madár a férji nyugalma helyreállítása és a feleségének való megbocsátás[↓] közlése céljából. De ha ezt a papagáj hetvenedik történetének számítjuk, akkor az első mese elé csatolt bevezető elbeszélésbe beszótt, Devasarmánról szóló történetet is be kellene számítanunk, amelyet szintén Madanának mesél el a papagáj. Az, hogy az 5. és a 9. mese csak

együttesen alkot egy egész történetet /sőt/ voltaképp a bekeretezett mesékkel együtt/, itt nem jelent semmit, mert ezek külön mesékként számozva, s világosan más-más éjszaka vannak elmondva. Tehát - bár a befejező elbeszéléssel együtt hetven mese van itt -, ebből a papagájé csak hatvankilenc /vagy hetvenegy/.

A t. o.-ban valóban hetven számozott mesét találunk, amelyek mindegyikét Prabhā^{va}tī hallgatja meg. Az, hogy három mese /a 65., 66., 67./ hiányzik, e szempontból nem nagyon zavaró. Az azonban, hogy ezt a hetven mesét hány éjszaka alatt hallgatja végig Prabhāvatī, kérdéses. Míg ugyanis a t. s.-ban világosan hatvankilenc egymásutáni estén tesz fel kérdést a papagájhoz urnője, s hatvan^(k)kilencszer mond el a papagáj egy-egy mesét, amelynek meghallgatása után ennek végén Prabhāvatī hatvankilenc alkalommal tér nyugovóra, itt, a t. o.-ban Prabhāvatī esti kérdése nem szerepel minden mesének az elején, s nincs minden mese végén meg a papagájnak az az itt szokásos befejező fordulata sem, hogy menjen csak el Prabhāvatī, ha képes ilyen ravaszságra.

Ennek meg van az oka. Tudniillik, az alapötlet^{et} hogy minden mese egy-egy, szorult helyzetből való szabaduláshoz felhasznált, ravasz fogást tartalmazzon, nem tartja be egyik változat sem. Vannak ugyanis bennük olyan mesék, amely^ek~~k~~ből ez hiányzik.

Az, hogy a mese lényege nem egy-egy ravaszság, ügyesség, a t. s.-ban, ahol ily szempontból hatvankilenc mese jöhet számításba, csak ritkán fordul elő, mégpedig az 5. és a 9. mesék által beke-retezett részben. Itt ugyanis az 5. mesében az elején Bālapanditā ügyes helytállását említi meg urnőjének a papagáj, de közben apjának a király házipapjának, az összes brāhmanák elsőjének⁺ a helyt-

⁺ Akihez /sarvadvijāgresaram purohitam ld. t.s.

19,8/ a király végül feltette a kérdést az országból való elűzéssel fenyegetve meg↓, ha ő sem tud erre megfelelni.

állása felől teszi fel /kissé eltévesztve⁺ a kérdést,

⁺ A brāhmana helytállását ugyanis sehol sem látjuk, csak a lányét, még pedig egyrészt az ügyesen elterelő, lebeszélő 6., 7., 8. mesében, másrészt végül a 9. mesében, ahol mással mondatja ki végül a kellemetlen igazságot.

s a végén Bālapanditā rejtélyes strófája után nem
egyikük vagy másikuk ravaszságát halljuk (tehát hallunk),
hanem csak azt az ígéretét a papagájnak, hogy reggel tovább meséli a mesét. - A 6. mesében, "a következő nap" Prabhāvatī nem azt kérdezi meg a papagájtól - amint az egyébként szokása -↓, hogy elmenjen-e kedveséhez, hanem azt, hogy meg tudta-e a király "e nehéz helyzetben" a hal nevetése okát, vagy sem. A papagáj erre azt meséli el, hogy milyen mesét mondott el a király-

nak Bālapanditā, amikor az másnap ujra magához hivatta. Ebben a mesében pedig már nem ravasz-ságról van szó, hanem arról, hogy hogyan bűnhődött meg makacs kérdezősködéséért Padminī, a kereskedő felesége. Így, mivel itt nincs ravasz fogás /még házasságtörés sem/, nem lehet feltenni kérdést az ügyes megoldás felől, s ezért a Prabhāvatī-hoz intézett közbenső kérdés is elmarad, s csak a ~~gáxx~~ vége a szokásos, hogy Prabhāvatī a mese meghallgatása után nyugovóra tér. - A 7. mesében, másnap ugyancsak ezt kérdezi meg Prabhāvatī, s a papagáj akkor szintén nem ravasz-ságtörténetet mond el, hanem Bālapanditā meséjét, amely arról szól, hogy hogyan bűnhődik meg Keśava brāhmaṇa, mert elfecsegte hetaira-szerelmének, amit nem szabadott volna. Így újra elmarad a közbenső kérdés, és ismét csak a befejezés a szokásos. - A 8. mesében, „a következő nap” szintén az előző két nap elhangzott kérdést halljuk Prabhāvatītól és a papagáj erre a Bālapanditā által „a legközelebbi nap” elmondott házasságtörési mesét adja elő, amely a kereskedő feleségének, Subhagānak a megbűnhődéséről szól. E történetnek sem egy ügyes fogás a lényege, tehát itt is elmarad a közbenső kérdés, s csak a szokásos mesebefejezés marad meg. Végül a 9. mesében, „a következő nap” Prabhāvatī kérdése ismét a 6-8. mesékbelivel azonos. A papagáj ekkor végre elmeséli, hogy Bālapanditā a következő reg-

gel hogyan mondatta meg^Vravaszul - a király miniszterével, hogy azért nevetett a hal, mert a királyné ugyan csak nem irtózik a himnemű lényektől, olyannyira, hogy még meg is csalja^{bizony} felséges urát. Közben is kérdés nincs itt sem, hisz e mese az 5. mesében már Prabhāvatī-tól is megkérdezett ravasz helytállásra adja meg végre a feleletet.⁺ Itt tehát ~~csak~~ az 5. és

⁺ Az ötödik mesében a házi pap öt napi haladé-
 kot kért (dinapañcakam vyavadhāne yācayitvā: 19, 10,
 míg a Galanos féle fordításban: αἰτήσας πενθήμεριαν
 πέντε ἡμερῶν: ld. Ψιττακοῦ... 41. l.).

a hal nevetése oka megadására. E megadott haladék első napját a 6. mese elmondására, második napját a 7. mese elmondására, harmadik napját a 8. mese elmondására fordította, s az ötödik napját nem várva be, már a negyedik napján /ötödnap/ megmondotta a lány, hogy miért nevetett a hal. Egy ötnapos haladék szerintem ugyanis, mivel egy napos haladék másnapra szóló kötelezettséget jelent, azt jelenti, hogy hatodnap van a haladék ötödik napja, s nem ötödnap - mint Schmidt és Hertel gondolja /ld. Schmidt: Śukasaptati. Das indische Papageienbuch. X. sk. 1., Hertel: i. m. 242. l., Schmidt: Über den Werth des Sanskritstudiums... 6. l.

 9. mese között csak egy ravasz helytállásról hallunk, s a három bekeretezett mesében a papagáj a Bālapanditā által elmondott mesékkal szórakoztatja urnőjét, amelyek nem ravaszság-, hanem megbűnhődés-történetek.

A t. s.-ban összetartozó mese van ugyan még, így a 42-44., a 46-47., a 48-49., de a továbbiak mind valóban külön-külön egy-egy ravasz fogásról szólnak.

Igy a 69 éjszaka elmondott hatvankilenc mesében tehát összesen 65 nehéz helyzetben alkalmazott ügyes megoldás szerepel. Ennek megfelelően az 1-5. és a 10-69. /vagyis hatvanöt/ történet bevezetés^e megegyezik, s mind a hatvankilencnek megegyezik a vége. Az azonban /az említett négy mese kivételével is/ előfordul, hogy - bár bennük van ravasz ~~fel~~fogás -, de ennek a Prabhāvatītól való megkérdezése elmarad⁺.

+ Így ez, a Prabhāvatīhoz intézett, ^amese^{köze}pén szokásos kérdés elmarad a t. s. külön történeteik közül a 61. és a 65. mesében is. A 63. mesében sem található meg, de annak az egész közepe, a lényege hiányzik, így e történettel nem is foglalkozhatunk. A t. o.-val közös mesék közül is nem egyben hiányzik e közös kérdés, így a 25.-ben is és a 15. és a 22. mese között majdnem mindben.

A t. o.-ban^a√70 számozott meséhez viszonyítva kevesebb a ravasz fogást tartalmazó mesék száma, bár az alapötlet szerint természetesen itt is mindben meg kellene lennie ennek. Itt az 5. mesével kezdődő és csak a 17. mesével végződő, ezek által bekeretezett rész azután még több zavart okoz. A t. o. szerzője ugyanis nem alkalmazta az ezen belül elmondott meséket az alapötlethez, mint ahogy ez a t. s.-ban megtalálható. Az 5. meséje elején még látjuk, hogy megszólítja a papagájt Prabhāvatī Vinajakandarpához menni vágyva (17, 16./, s halljuk a madár biztatását, hogy menjen csak, ha oly ügyes, mint Bālasarasvatī, aki másra tudta háritani egy megbántó válasz megadását /17, ↓ 16-18/. Ezt az ügyességét a lánynak e mesében azonban nem halljuk meg, mert bár Bālasarasvatī a hal nevetése után[↓] reggelen megtartott ^{tanácskozás} gyűlés után, mihelyt az aggodalommal ^{haratit} telve Vapjától meghallja a szomorúsága okát, azonnal megjelenik a királynál, ^s itt az első alkalommal egyelőre csak egy rejtélyes verset mond annak. Ez után tizenegy mese van /a 6-16./, amelyeket Bālasarasvatī a királynak mond el, s amelyekben nem valamilyen ügyes fogásról van szó, hanem éppen kudarcról, megbűnhődésről⁺.

+ 6. mese: bűnhődés kíváncsiságért, 7. mese: bűnhődés fecsegésért, 8. mese: bűnhődés az asszony könnyelmű kicsapongásáért, 9. mese: bűnhődés igazmondásért, 10. mese: bűnhődés szó-nem-fogadásért, 11. mese:

bűnhődés más dolgába avatkozásért, 12. mese: bűnhődés más felesége szégyentelen élvezetéért, 13. mese: bűnhődés az utasítás be nem tartásáért, 14. mese: bűnhődés a férj elhagyásáért, 15. mese: bűnhődés nemzetsége megtagadásáért, 16. mese: bűnhődés viszálykodásért.

Ezek után csupán a 17. mesében halljuk Bālasaravatī ügyes fogását, hogy a királynak a kellemetlen igazságot egykori kedvenc miniszterével mondatja meg, s ennek segítségével még ki is szabadítja azt a börtönből. Az 5-17. mese tehát voltaképpen az 5. és a 17. mesében elmondott, egyetlen ügyes fogást tartalmazó kerettörténet által bekeretezett rész, amelyen belül hallunk ugyan tizenegy mesét, amelyeket Bālasarasvatī mond el, de ezek más jellegűek. Érdekes az, hogy bár az az 5. mese elejéből világos, hogy az okos lány ügyességét tanúsító 5. és 17. mesét és az általa elmondott 6-16. mesét is a papagáj meséli el Prabhāvatīnak, mégis az 5. mese elejétől a 17. mese végéig, amely végre az ügyesség-történet szokásos befejező részével zárul /31, 26-28/ /t.i. hogy csak elégítse ki vágyát Prabhāvatī, ha ő is olyan ügyes, mint e lány volt/, csupán egyszer vált szót a bölcs madár az urnőjével, mégpedig a 11. mese elején, egyébként a 6-10. és 12-17. mese elején sehol, az 5-16. mese végén sehol, és természetesen nem található az 5-17. mesékben a mesék

közepén a ravasz fogás felől Prabhāvatīhoz feltett kérdés sem. Felmerül itt tehát az a kérdés, hogy vajon a t. o. szerzője törekedett-e e mesék olyan beállítására, mint az a t. s.-ban megtalálható, vagyis arra a beállításra, hogy ezek mindegyikét külön-külön éjjel mondta el a papagáj urnőjének.

Szerintem nincs jogunk feltételezni, hogy a t. s.-hoz hasonló megoldásra törekedett volna a t. o. szerzője. Az a véleményem, hogy az, hogy a Prabhāvatī és a papagáj között a mesék elején szokásos beszélgetés csak az 5. mese elején van meg, a papagájnak a mesék végén mondott szavai pedig csak a 17. mese végén, világosan arra mutat, hogy ez Prabhāvatī egyetlen éjszakaijának - valóban bőséges - meseanyaga. A 11. mese elején elhangzott beszélgetésüket⁺, mely alkalmával a

+ 23, 24-25: punah prabhāvatī vinayakandarpasya
samketasadanamīpsantī kīramujjarīgariti sma | tatah
so 'pi vacah prayuyuje | ślokasyārthamabhidhehi devi |
sā ca tamevāprcchat | tatah pakṣī vācā laksīcakāra |

papagáj a Bālasarasvatī által a királynak mondott

śloka értelmét kérdezi meg urnőjétől, nem lehet másnak tekinteni, mint a ravasz fogás mibenléte felől a mesék közepén feltett kérdés megfelelőjének^{ért} amelyet egyébként az 5-17. mesékben sehol sem találunk, s szerintem ez esetben ezek a 11. mese elején elhangzottak képeznék ezt. Ez az ^{ért} is lehetséges teszi, mert ebben

nincs olyasféle kitétel, hogy "Prabhāvatī másnap...",
s ez tehát tekinthető úgy, hogy Prabh^āvatī az éj és
a mesék közepén /az 5-10. tehát hat mese után/ tü-
relmetlenül odaszól a papagájnak, mire az felteszi
a szokásos kérdést, ezzel elveti újra a kíváncsisá-
got az asszony szívében és elmondja a további hét
mesét /a 11-17. meséket/. Ez ellen csak azt lehet fel-
vetni, hogy ez a tizenhárom mese egy éjszakára kicsit
sok. Itt azonban figyelembe kell vennünk két dolgot.
1/ A t. o.-ban az egész éjszaka a rendelkezésére áll
a mesélő papagájnak. Itt ugyanis egyébként is mindig
egész éjszakán át le van foglalva a papagáj meséivel
Prabhāvatī. A mesék ugyanis este^{csak} kezdődnek, amikor
az indulni készül a kedveséhez, de miután a mese fe-
léig eljutottak, az egész éjszaka eltelik azzal,
hogy Prabhāvatī törli a fejét - bár hiába -, s csak
hajnalhasadtakor, amikor már nem lehet elmenni, hallja
meg végre a mese végét. /Ezzel szemben a t. s.-ban
a mese teljes egészében elhangzik már este, nem kell
vele ugyanis eltölteni az egész éjszakát, hisz Prabhā-
vatī itt a mese közepénél megigéri, hogy nem megy el,
s a mese végén szépen lefekszik és az egész éjszakát
végigpiheni. A t. s.-ban tehát valóban nem lenne idő
egy ilyen mese-sorozatra./

2/ ~~Nekem az az érzésem, hogy ez már a Sukasaptati ko-
rábbi verziójában is így volt, s hogy ott be volt tart-~~

2/ Mivel itt a papagáj a 11. mese elején szereplő közbevetett kérdésénél nem gondolkoztatja urnőjét, hanem azonnal folytatja tovább a mesét, így ez az egész éjszaka rendelkezésére áll a mesélésre. Egy egész éjszaka alatt pedig még a tizenhárom mese is könnyen elmondható. Nekem az az érzésem, hogy ez már a Šukasaptati korábbi verziójában is így volt, s hogy ott be volt tartva a szabály, hogy minden éjjelre egy ravaszság-történet jut, mégha abban vannak is újabb beszótt mesék. Hogy a beszótt mesék száma e helyen nem tizenhárom volt, hanem valószínűleg csak négy /tehát -az öt napi haladéknak valóban megfelelően - eggyel több, mint a t. s.-ban, ez szinte biztosra vehető.

E körül a bekeretezett rész körül van még egy probléma. Ennek ugyanis az 5. mesében a t. o. is ^avt. s.-hoz hasonló bevezetését adja. Eszerint a halak nevetését követő reggel Vikramārka király összehívta bölcs tanácsadóit, hogy megkérdezze tőlük e furcsa jelenség okát. Azok azonban nem tudtak magyarázatot adni, s némán hallgattak. Az uralkodó erre megharagudott, s ki akarta üzni őket használhatatlanságuk miatt országából. Ekkor ezek /itt is/ öt napi haladékot kértek a kérdés megfelelőzésére.⁺ A király miniszterét

+ 18,6-7: deva dinapañcakamasmabhyametadvicāra-
paricāraṇāya dātāvyam pañcabhirahobhirmatsyahāsasya
hetum vyāhariṣyāmahe

/mantrin/ ezután hazamenve megkérdezi a lánya, Bālasarasvatī, hogy mi gyötri, s mikor az végre elmondja nagy gondját, azt mondja a kislány az apjának, hogy ő meg tudja mondani az okot, amelyre ők nem tudtak feleletet adni. A miniszter azonnal jelenti ezt a királynak, aki rögtön magához hivatja a lányt, az azonban ez alkalommal /világosan ugyanennek a napnak a délelőttjén/ csak a rejtélyes ⁴ślokát mondja el /még az 5. mesében/. Ezután - mint ismeretes - még tizennégy alkalommal hivatja magához a lányt az uralkodó, míg végre a tizenegyedik alkalommal a börtönbevetett miniszterétől megtudja a halak nevetése okát.

Ezen Schmidt is és Hertel is ugynacsak felvannak háborodva. Hertel idézi is Schmidt szavait⁺,

⁺ Ld. a fentebb már idézett helyek: Hertel: i. m. 242. 1; Schmidt: Über den Werth des Sanskritstudiums ↓...
6. 1.

amelyek elpanaszolják, hogy a t. o.-ban hiába várjuk, hogy a 9. mesében megtaláljuk a kérdés megoldását.
"Az átdolgozó buzgalmában elfelejtette, hogy mit mondott előbb, és még nyolc mesét kapcsolt hozzá, amelyek tartalmilag nagyon jól passzolnak ide, de természetesen felettébb tönkreteszik az illuziót, mert csak öt napról volt szó és nem tizenháromról". Schmidt másutt is említi⁺,

⁺ Ld. a már szintén idézett Schmidt: Śukasaptati. Das indische Papageienbuch. X. sk. 1.

hogy a szöveg feldolgozója elfelejtkezve arról, amit mondott, még nyolc elbeszélést csatol ide. "Bármily nagy engedményeket is teszünk az indek fantáziájának - mondja -, itt bizony elnézésünk határára érünk!"

Fentebb a t. s.-nál foglalkozva a kérdéssel, már említettem, hogy ^{at}öt napi haladék azt jelenti, hogy öt napig lehet mesélni bátran, anélkül, hogy bárki is játszana oly határos, európai türelmükkel. Annak, hogy a t. s. szerzője ebből csak négy napot használ fel, nem szabadott volna Schmidtet és Hertelt megzavarnia. Szerintem világos, hogy a felelet megadásának a kötelezettsége - öt napi haladék esetén - /mivel egy napi haladék másnap telik le, kétnapi haladék pedig harmadnap/ /az 5. mese reggele és délelőttije utáni/ hatodnapra áll be. Ezt pedig én szerintem nem egy héttel és egy nappal, hanem összesen legfeljebb egy nappal lépi túl a szerzőnk.

Az, hogy ez így van, s Hertelnek és Schmidtnak nincs igaza, világos, csak eddig nem vették észre. A t. s. alapján feltételezték ugyanis azt, hogy a papagáj Bālasarasvatī minden történetét más-más nap mondja el. Ez pedig nem szükségszerű akkor sem, ha feltesszük, hogy a papagáj e történeteket más-más este mondja el Prakhāvatīnak, s akkor sem, ha elfogadtatik az a felfogásom, hogy mindet egyetlen éjjel meséli el az urnőjének. Hogy maga a lány ^atizenkét meséjét hány nap alatt mondja el, azt az dönti el, hogy milyen megjegyzést tartalmaz e

kérdés tekintetében a Bālasarasvatī-mesék eleje. Azt vettem észre, hogy a lány első meséje /vagyis a t. o.

6. meséje/ kezdete⁺ nem tartalmaz "másnapra" való

+ punarapi nrpatirbālasarasvatīmahūtavān /18,32/

utalást. Nézetem szerint tehát Bālasarasvatīja király

aznap újra magához hívatta még egyszer, ez az első

/illetve 6./ mese tehát még aznap elhangzott. Mivel

csak és pont minden második mese tartalmaz a kezdetén⁺

+ Az alább felsorolt mese-kezdetek egész világosan

bizonyítják ezt:

7. mese: punaḥ prabhāte... /20,14/,

8. mese viszont csak: nrpaśca balasarasvatīm
nijaparicaravartinīm vidhāya visārahāsyaprasnamanu-
yuyukṣū ranati sma /21,12/,

9. mese: tato dvitīye dine... /21,31/,

10. mese viszont csak: tataśca bhūyo bālasarasvatīm
svopāntakalitoddeśam vidhāyanimiśahasitanidānapra-
śnopakramāya pragalbhām cakre /22,23-24/,

11. mese: aharārambhe... /23,25/,

12. mese viszont csak: punarapyavanīnātho visārahāsa-
sarasapīyūśasārajñīpsārasānusāro bālasarasvatīm
samāhūya vācam pracikṣepa /24,24/,

13. mese: tadanu dinanāthasyodaye... /27,6/,

14. mese viszont csak: punarapi rājñā bālasarasvatī
samāhūtā /28,19/,

15. mese: athānyasmindine... (19,8),

16. mese viszont csak: punarapi nrpatistāmānāyya
timihāsita hetumacīkanat /30,1/,

17. mese: tadanudīnāntare... /30,30/.

utalást arra, hogy azt másnap mondta el a lány,

igy én úgy látom⁺, hogy Bālasarasvatī naponta két mesét

⁺ Megjegyzem, hogy az egyes mesék végén sincs

utalás arra, hogy a király - mondjuk - "egész éjszaka
gondolkozzék a vers értelmén".

mondott el a királynak: egyet reggel, s egyet, amikor

a nap folyamán még egyszer magához hívatta őt az ural-
kodó.

Az öt napi haladék első napján tehát a 7. és a
8. mesét mondta el a lány, a második napján /dviṭīye

dine/⁺ a 9. és a 10. mesét, a harmadik napján a 11. és

⁺ Szépen bizonyítja ez a kifejezés is elgondoláso-

mat. A dviṭīya jelentése "második", dviṭīye dine "a

második napon" /vagyis az öt napi haladék második nap-

ján - mint a t. o. szerzője ezt velem együtt - érti. A

t. o. szerzője "másnap", "a következő nap" értelmében

ezt sehol nem használja, nem is találtam erre példát,

pedig gondosan átnéztem a szöveget külön erre figyelve.

Megjegyzem még, hogy ez a szerintem szándékolt válto-

zatosság, hogy az "ismét" és a "másnap, következő nap,

napkeltekor stb." kifejezések pontosan váltakoznak egy-

más után, sehol sem történik másutt e szövegben, bár

a hetven mese folyamán lenne erre lehetőség. Itt viszont,

mint látható volt, ez teljes következetességgel van alkalmazva.

a 12. mesét, a negyedik napján a 13. és a 14. mesét, az ötödik napján pedig a 15. és a 16. mesét. Ezzel eltelt az öt nap, hetednapra vagyis a hatodik nap azonban a király tanácsosai ~~ez~~ elűzése ^(érdekében) elkerülésévégre világosan megmondta illetve megmondatta Bālasarasavatī

a hal nevetése októ. Nem lehet szerintem tehát ezek után arról szó, hogy a t. o. szerzője visszaélt volna a türelmé^{m)}vel.⁺

⁺ A t. o. alapjául szolgáló műben persze Bālasarasavatī valószínűleg naponta egy mesét mondott el. Nem hiszem azonban, hogy csak hármát, hanem - jól számítva ki a napok számát - bizonyos négyet. A negyedik mesének /vagyis a 9. számúnak/ a t. o. hasonlóképpen 9. meséje, mely az uralkodó előtti igazmondás veszélyének a példája éppen, igen alkalmas lehetett volna, ez ugyanis a lány által elmondott mesék végén illusztrálná azt, hogy miért nincs kedve Bālasarasavatīnak megmondani és magának mondani meg az igazat, noha tudja. Az, hogy még a haladék ötödik napján is meséljen a lány, feltétlenül csak Cintāmanibhaṭṭa ujitása lehet, mivel a 16. mese, mint rá fogok mutatni, nem származhatik mástól, csak tőle, /s még más mesegyűjteményből való átvételről sem lehet szó/, nála viszont érthetően lesz ez az utolsó a beszótt mesék között.

A t. o.-ban is vannak még összetartozó mesék, így az 52-54. és az 56-57. számuk.⁺ /A t. s. 48-49.

+ Könnyen lehet azonban, hogy az 56-57. mese egykor egy volt. Az 56.-ban ugyanis gyenge a ravaszság, voltaképp csak a szellem ígérete behajtását látjuk ebben. Ezt azonban már a t. s. és a t. o. is külön ravaszságtörténetként kezeli. Gyengeségeért ám viseljük a felelőséget!

meséjéből azonban itt csak az egyik van meg (az 58. szám alatt). / Ezek azonban itt is mind különálló mesékként vannak kezelve, s a papagáj és Prabhāvatī között a három szokásos szóváltás /a mese elején, közepén és végén/ megvan bennük. Megvan ez továbbá egész pontosan az összes ravaszságtörténetben, tehát az 1-3-ban, és a 18-64-ben, s ezt láttuk fentebb megvalósítva az egy ravaszságtörténetnek számító 5-17. mesékben is.

Ujabb problémát e szempontból is a hiányzó 65-67. meséhez tartozó 68-70. mese jelent. Itt ugyanis egy újabb bekeretezett rész beillesztését láthatjuk, s a keret eleje - és valószínűleg még a két első meséje is - hiányzik. A meglevő 3 történet mindegyike ravaszságtörténet ugyan, de a 68. mesében Somadatta kereskedő papagája mesél a gazdájának, s Prabhāvatī neve meg sincs említve, még kevésbé van hozzá kérdés intézve; s bár a 69. mesében a papagáj és urnője között szokásos, mindhárom beszélgetés megvan, a 70.-ból a közbelső

kérdés hiányzik.

A 65-67. mesék és a 68. elejének a hiánya itt komoly problémát jelent. E rész tárgyalását azonban még később is fogjuk érinteni, s már a fentebbiekben is volt róla szó /ld. B/ 1//.

C/ A szerzőség kérdése

A Śukasaptatival ugyancsak nem volt kegyes a sors, s ez kutatóinak is sok nehézséget okoz. Az alapmű szerzőjére vonatkozólag például semmiféle adat sem maradt fenn az irodalmi hagyományban, s a három változat esetében is csak annyit tudhatunk, amennyit maguk a szövegek és a kézírataik mondanak. Ez pedig sajnos kevés.

Hertel mindezek ellenére jelentős következtetésekre jutott és e téren is sikerült bizonyos eredményeket elérnie. Így idézett munkájában kifejti azt a meggyőződését¹⁾, hogy egy jaina śvetāmbara volt a t. 69-nak,

¹⁾ Ld. 24o. 1.

vagy már az eredetijének a szerzője.

(Ezt a véleményét a t. s. 25. = t. o. 39. mesére alapozza. Nézzük hát végig ezeket a meséket, hogy megbizonyosodjunk^{ar} érvelés helyességéről.

Itt a t. s. változatában azt olvassuk, hogy egy Candrapurī nevű városban élt Siddhasena nevű, az emberek által tisztelt /janapūjitah/ kṣapanaka. Jött a városba azonban egy fehérruhás szerzetes is /sitapaṭo/, az erényesek legkiválóbbja /guninām mukhyah/, s ez megnyerte magának az embereket. Ezt a kṣapanaka nem tudván elviselni, egy hetairát küldött hozzá, s elhíresztelte róla mindenütt, hogy ez nem erényes, hanem hetairakedvelő.

Ezenfelül odacsődítette az embereket, hogy erről meg-
bizonyosodjanak, s közben saját szektáját, a kšapanaká-
kat magasztalta, és ócsárolta a fehérruhásokat. /itt:
švetāmbara/. A švetāmbara /itt is így/ azonban elégette
a mécs tűznél az upadhi-ját /Schmidt: Sektenzeichen/,
s hajnaltájt kézt a kézbe öltve kijött a hetairával
meztelenen. Ekkor aztán mindenki gyalázta, megállapít-
ván, hogy ez a hetairakedvelő egy kšapanaka és nem egy
fehérruhás /sitavastrah/.⁺

+ Hertel megjegyzi (ld. i. m. 240. l. 2. jz.),
hogy Schmidt helyesen olvassa az L-lel /többi másként/
az upadhim alakot, de ez itt nem "szektajel", amint
Schmidt értelmezi és fordítja, hanem a "felszerelés
része", "használati tárgy". E helyen - mondja - a ru-
hákról van szó, s emlékeztet arra, hogy a digambara-k
az angol uralom előtt meztelenen jártak Indiában.
/Szerintem - mellesleg - ezzel voltaképp ő is azt
mondja, hogy a fehér ruha a megkülönböztető a fehér-
ruhás és a meztelen ruhás szerzetes között, tehát a
fehérruha voltaképpen mégis tekinthető ^(ily értelemben) szektajelnek./
Hertel hozzáfűzi ehhez még, hogy az upadhi kizárólag
jaina szerzetesek által használt, technikai kifejezés,
amelyet egyetlen brähmanista szerző sem használna, s
ezt a jaina švetāmbara szerzőség mellett döntőnek ta-
lálja.

~~A t. s. változatának felel meg csak a marāthī~~

Enhez még megjegyzés^{hetjük}, hogy Galanos a 25. mesében ugyanigy mondja el a történetet. Az upadhi kifejezést nem használja ugyan, de elmondja, hogy a Σηταμβάρας tüzet gyújtott a házban és meztelenen jött ki a hetairával /κόςμη/. Ezt látva a nép így szólt: "Ez digambara, azaz teljesen meztelen, és nem svetāmbara, azaz fehérruhát viselő". (Οὗτός ἐστι Διγαμβάρας, ταυτέστιν, ὀλόχυμος, καὶ οὗ Σηταμβάρας, ταυτέστι, λευκόφορος.) Galanos tehát a maga részéről pontosan megértette a t. s. szövege csattanóját, s azt a tárgy pontos ismeretében - mint azt egyébként is megfigyeltem nála - vissza tudta adni.

A t. s. változatának csak az elején felel meg a marāthī elbeszélés hasonlóképp 25. története. Ez a következőképp meséli ezt el:

A Candravatī városban élő "Siddhaksapanaka nevi jaina", aki tudós ember volt és a király környezetéhez tartozott, itt sem tudja elviselni, hogy a jövevény nāstika "svetāmbara" megnyeri magának az egész népet és a királyt. Ezért megrágalmazza, hogy miközben jámborságot prédikál, maga hetairákhoz jár, s hogy ezt bizonyítsa, egy hetairának pénzt ad s elküldi a svetāmbarához /igy, ^{maga} pedig napkeltekor néhány helybeli tekintélyes emberrel elmegy ellenlábasa házához. A svetāmbara azonban, amikor a hetaira belépett, éppen meztelenen varázsszertartásokat végzett, s az így fogta őt kézen

és vitte ki. Az emberek ennek láttára felháborodnak, hogy "noha a buddhisták magasztalják az önmegtartóztatást, ez a śvetāmbara nem képes fékezni magát, ez egy hitehahogytt".

A t. o.-ban ez a történet /ld. a 39. mese/ a következőképpen hangzik röviden összefoglalva:

Śrīpura városban élt egy Narendra nevű śvetāmbara, aki mindenkit megnyert magának. Mindenki tisztelte őt erényei és jámborsága miatt. Az ételben való önmegtartóztatás mellőzése miatt azonban urrá lett rajta idővel az érzéki vágy és egy hetairával élt. Megtudva róla e ^(dolgot) egy digambara, elmesélte ezt a śvetāmbara követőinek, s összehívta őket, hogy győződjenek meg efelől maguk is. Mikor azonban a hetaira belépett a házba, a śvetāmbara észrevette, hogy emberek állnak a ház körül. Elhatározta erre, hogy ő fog "kitólni" a kṣapanakával. Ezért kṣapanaka-"ruhába" öltözött, s úgy ment ki a hetairával kézenfogva. Az emberek nem jöttek rá a csalásra, hanem gyalázták a kṣapanakát, a śvetāmbarát pedig tisztelték.

A t. e. a következőképp mondja el a történetet a 27. elbeszélésében:

\ Egy Candrapurī nevű városban élt egy Siddhasena nevű jina-tisztelő ~~koldusszerzetes~~ kolduló-szerzetes. /jinapūjaka śramaṇa/. Egyszer aztán jött ide egy Sthiracanda nevű fehér ruhás-szerzetes /sitāmbara/,

aki nagyon erényes volt, s akinek sikerült a tanítványokat és még a többi embert is megnyernie magának. A digambara ekkor háttérbe szorult. Az azonban idővel elmerült az érzéki élvezetekbe, s egy hetairával szerelmeskedett. Ezt a kolduló-szerzetes /a digambara/ megtudta róla és mindenkinek elmondta. A történet itt a következőképpen végződik (ZDMG 55 (1901) 16. l. 2-5. s.):

śramanena hatena kṛtametadvicārya vratī śramanātvam
samādāya saveśyā grhādvīnirgataḥ | yadā teśam śramanā-
nām darśanam kṛtam tadā tairmuktaḥ | tadā lokānām
sitavastro hastādapi pūjyo jātaḥ |

Azt, hogy a t. s. szövege śvetāmbara-érzület-ről tanuskodik, a következő momentumok bizonyítják tehát valóban: 1/ a śvetāmbara végig erényes marad, 2/ a hetairát csak a kṣapana^{ka} küldte hozzá, hogy meg-rágalmazhassa őt, 3/ a śvetāmbara ravaszságával mégis győz felette. Azt, hogy tisztában volt a jaina hittel, mutatják: 1/ az upadhi kifejezés használata, 2/ a śvetāmbara és a digambara közötti különbség ismerete. /Galanos fordítása az upadhi kifejezés használata kivételével mindezt tartalmazza szintén, tehát e története is pontosan erre a változatra megy vissza.)

A másik két szanszkrit szöveg eltér ettől, mert bár a t. o. és a t. e. is hangoztatja, hogy a śvetāmbara kezdetben erényes volt, szerintük azonban idővel tényleg engedett az érzéki élvezeteknek és

a hetairával való szerelemben élt. Ezekben a digambara nem rágalmazó, csak felhasználja a megtudott dolgokat vetélytársa ellen. Mindezek után mégis a [↓]svetāmbara győz a ravaszsága révén mind a két változatban.

A marāthī szöveg a t. s.-ban megtalálható első két momentumot még megtartotta, /ez mutatja a t. s.-hoz való közelállását/, de mivel a fordító egyáltalán nem volt tisztában a jaina hittel, így a történetet nem érti meg. Itt a rágalmazó eléri a célját, mert a kezére játszik a véletlen is: épp meztelen^{en} varázsszertartásokat végezve találja őt a hetaira, s így tudja kivezetni az emberek elé. A marāthī szerzője a t. s. a harmadik momentumát - tájékozatlansága miatt - elhagyja, s nála a [↓]svetāmbara vesztesként kerül ki, a történet pedig még inkább, mert annak az igazi csatatanója tűnik el. Azt, hogy mennyire tájékozatlan a jaina hit terén, világosan mutatja az, hogy láthatóan nem ismeri magát a két szektát, sem a közöttük levő különbséget, és buddhistá[↓]nak tartja a [↓]svetāmbarát.

Hertel szerint a t. s. története a legszellemesebb, mert itt a rágalmazó a maga ásta verembe esik. S mivel itt a digambara egy rágalmazó, a büntetését az igazságérzet is megköveteli, tehát szerinte a t. s. szövege őrizte meg a mesének a legjobb és nyilvánvalóan egyuttal a legeredetibb voltát⁺.

+ Ld. i. m. 241. l.

A magam részéről egyetértek Hertellel abban, hogy ez egy [↓]svetāmbara munkájára vall, de azt, hogy ez a kidolgozásmód a történet legeredetibb változata, nem hiszem. Ezt azért vonom kétségbe, mert a t. e. e téren oly közel áll a t. o.-hoz, és annyira távol a t. s.-tól /holott a helyzet egyébként ennek épp az ellenkezője/, hogy ez arra mutat, hogy a [↓]svetāmbara szerzetes győzelmét tartalmazó történetet egy, a t. s.-nak ehhez a szektához tartozó szerzője alakította át olyképpen, hogy az szektájára semmi diffamálót ne tartalmazzon, hanem e szekta követőjének teljes megdicsőülésévé legyen. A másik dolog, amivel nem értek egyet, Hertelnek a t. s. változat legeredetibb volta bizonyítására felhozott ama egyetlen érve, hogy mivel a digambara a t. s.-ban egy rágalmazó, így az igazságérzet is az ő alulmaradását és büntetését követeli meg, s ily formában a legszellemesebb a történet. Amint azt az előző, 4/ pontban és az ezután következő II. részben bőven kifejtem, a ravaszságtörténetek legnagyobb részében nem az győz, akinek igaza van. /Csak a [↓]Šukasaptati állatmeséiben, s egyébként is főként a Pañcatantrából átvett meséiben győz az igazság./ Igazán nem állithatja senki, hogy az igazság mellette lenne a számtalan, győztesen kikerülő házasságtörő nőnek és a csaló vagy nem fizető brāhmanának, s erkölcsileg jogos lenne a győzelmük. Mint erre

a II. rész B/ pontjában rámutatok, a Śukasaptati ravaszsgáttörténeteinek a műfaja ezt az igazságot nem követeli meg. /Hertel^{nik} tehát a korábbi változat jaina voltát bizonyító eme érve elesik./

A t. s. śvetāmbara szerzőségének bizonyítására Hertel még ennek a 65. meséjét is felhossa, amely a többi változatból hiányzik. Ez Mahādeva egy tisztelőjéről szól, és ebben a śaiva-k husevő volta van ki-pellengérezve, s a győztes /csak az előbbieket miatt jegyzem meg/ mégis a szégyenletes helyzetből nagy nehezen, de ügyesen kimászó śaiva lesz.

Hertelnek e 65. mellett a 25. mesére alapozott megfontolása tehát, hogy a t. s. szerzője egy jaina śvetāmbara volt, valóban tényleg megfelel az igazságnak, egy korábbi változat jaina voltát azonban szerintem e 25. történet alapján éppen nem lehet bizonyítani, viszont ez a t. s. śvetāmbara szerzőségét még csak biztosabbá teszi. A korábbi változatok szerzőinek neve - jelen helyzetben adat nem lévén - a t. s.-hoz hasonlóan kideríthetetlen, felfogásukra azonban én az egész mű vizsgálata alapján igyekszem fényt deríteni munkám következő II. részében. Ezelőtt már csupán a t. o. szerzősége kérdésére szeretnék még kitérni.

Hertel a t. s. 25. meséjének a t. o. 39. történeteként való szereplése alapján a textus ornatiort

is egy jaina munkára vezeti vissza. Hogy ez igen kevés alap erre, az az előbbiekből már következik, s mint mondtam, csak sokkal szélesebb körű, az egész mű és az összes változat tárgyalása és beható tartalmi vizsgálata alapján tartom megengedhetőnek a magam részéről az ilyen következtetés levonását.

Sokkal értékeesebb adat a t. o. szerzőjének kiléte tárgyában Hertel ama észrevétele⁺, hogy egy, - - - - -
⁺ Ld. i. m. 242. l. E kéziratnak - mint mondja e lap 1. jegyzetében - a nagyon megrongált állapota arra mutat, hogy nem egy modern másolat. Hozzáteszi, hogy ez ~~egy~~ nāgarī-ban írott, 134 lapos, és ugyanarra a hiányos szövegre megy vissza, mint Schmidt anyaga. /A magam részéről nem látom világosan, hogy ez nincs-e kapcsolatban a Schmidt-féle, Hultzschtól kapott H kézirattal, amely^h ~~ez~~ terjedelme ^{hasonló} ~~hasonló~~, amennyiben ez ^{csaknem} 238 oldalas, ami ^{egyenlő} ~~egyenlő~~ a Hertel által említett 134 lappal. Mindenesetre ezáltal is helytállónak bizonyul az a felfogásom, hogy a Schmidt kezéig ^{el} nem jutott, eredeti ~~ind~~ kéziratok sok kérdést tisztázhatnak még, amire a másolatok nem képesek.

- - - - -
 a neki Hultzsch professzor által kölcsönadott példányban az utolsó csaknem írás nélküli oldalon a következőket fedezte fel a szöveg írója kezével írva:

||śreī||/sic: श्री||/maccim̄tāmanibhattānām śukasaptatih
 samāptā||

Hertel hozzáteszi ehhez, hogy amennyiben helyesnek bizonyul a kézirat eme adata, a t. o. szerzőjét Cintāmanibhaṭṭa-nak hívják.

Nekem tehát most az a feladatom, hogy e kéz-
irati adatnak tényleg^a szerzősége való vonatkozását bizonyítsam.

Az első nehézség, ami itt felmerül a plur.
gen. használata. E mondat fordítása ugyanis így a
következésképpen hangzik:

"A hires Cintāmanibhaṭṭák Śukasaptatija be-
fejeztetett." Az, hogy itt nem a másoló vagy másolók
neve feltüntetéséről van szó, nyilvánvaló. Hogy a
másolat eredetijében nem szerepelt e mondat, azt mu-
tatja az, itt a dentális n írása anusvāra ṃ-mel tör-
ténik, ami a kéziratban, mely feltétlenül rokon a
H-val, nem szokásos, tehát e feljegyzés a másolónak
tulajdonítandó. Ha más magyarázat nem lenne, akkor
a Cintāmanibhaṭṭa nem tulajdonnévi értelmezése eseté-
ben a "bölcse^sség köve mesterei Śukasaptatija"-ról
lehetne szó. Ezt azonban a śrīmat-tal való jelzős
összetétel kizárja. E szó ugyanis tiszteletben álló
személyek neve előtt szokott állni, ez tehát bizo-
nyítja a Cintāmanibhaṭṭa tulajdonnév voltát. A
plur. gen. magyarázata pedig nem más, mint az, hogy a
másoló előtt a szöveg több kézírata, példánya feküdt,
amelyeken még szerepelt e szerzőnév, s így e többes-

szám a Cintāmanibhaṭṭától származó, előtte levő több kéziratra való utalás, tehát mintegy ugy értelmezendő, hogy "a híres Cintāmanibhaṭṭa-féle kéziratok Śukasapta-tija befejeződött". Az, hogy ezek szerint így több korábbi kéziraton is szerepelt e szerzői név, megerősíthet bennünket abban, hogy a mű valóban Cintāmanibhaṭṭa alkotása.

Mindemellett a legnagyobb és legerősebb bizonyíték az, ha maga a mű bizonyít valamit. Cintāmanibhaṭṭa szerzői voltát ilyen jellegűen ~~ennek~~ a következőkkel bizonyítom még.

Nyilvánvaló, hogy a t. o. 5. és a 17. keretmeséje közötti meséknek legalább az utolsó két darabja /de valójában ^(ld. fentebb) több/ a t. o. szerzője hozzátétele, s különös jelentősége lehet mindig egy ilyen bekerevezett rész esetében az utolsó történetnek, annál is inkább, mert itt a t. o. szerzője által /a korábbi változatokkal szembeni/ betoldás utolsó meséjéről van szó /míg a kerethez viszonyítva az utolsó hely fontosságának kihasználását ebben nem fedezhetjük fel/. Maga e történet, bár elég hosszú és részletes, tartalmában nem tűnik annyira kicsiszoltnak, mint azok, amelyek tökéletesítésében más szerzők is közreműködtek már, /e történet sehol másutt nem is található meg/, így tehát teljesen a szerző alkotásának tekinthető. Stílusa is a legteljesebben magán viseli a t. o. szerzőjére jellemző vonásokat. ~~Mindezek illusztrálásra és az elgondolásomban való lényeges szerepére való tekin-~~

jére jellemző vonásokat. Mindezek illusztrálásra és az elgondolásomban való lényeges szerepére való tekintettel teljes egészében hozom szanszkritul is a szöveget /már a bevezető résztől/ (ld. a t. o. 30. lapján (a lapszámon a sorokat számolom a Schmidt-kiadásnak megfelelően)):

1. punarapi nrpatistāmānāyā timihasitahetumācīkanat |
sāpi prāsoṣṭa vācam | bhūpate kimityāgraham carīka-
2. rīṣi | atīśayam jahīhi mahīpate | atyāgraham kurvānayoś
cintāmanyaśmantayoh yathā dvayorapyapāyah sama-
3. ~~sama~~ jāyata tādrkprakārah tavāpi bobhaviśyati | tato
bhūpālastayoścaritamāvedayat tu bhavatīti tāmudayojayat |
4. sā covāca | śrṇu śravanabhūṣanabhūtakīrte | śrīmāllīkārjuna-
sya vartmani aśmantako vṛkṣo 'bhūt | sa tvekena
5. kenacitpathikena sādhubhāvamāpāditaḥ | tatskandhe 'dhastād-
ekām vitardikām viracayya upari vartulam sarvataḥsamam
6. sthāpitavān | ekam bhūrisindūraparipūritapratīkam prasūna-
pūjitatanum ca kṛtvā cintāmanināmadheyam tasya
7. cakāra | ittham bahubhirahobhīrgatānugatikatayā tasyā
devasya sādhyasī prasiddhirajāyata | pratyaham tasya
8. sindūrādīpūjānaivedyam vardhate tathā caturthīdīne
modakapāyasādiracanā | ittham mahimā tasya bahuraḥ bhavat |
9. anyacca pūrvam mārgitāḥ aśmantakasya parṇamekaikam
grhṇanti sarve pathikāḥ | tena tasyābhivṛddhirna bobhavīti |
10. sa tu cintāmaneraḥyamaśmanta itī kṛtvā tadāprabhṛti na
kaścittam karenāpi parāmrśati | tasmādaśaka-
11. litadalaśarīratayā vistārasāmagrīmatīśāyinīm bhajamāno
'sau sthāulyabhāvena jarījṛmbhīti | ittham
12. bahuṣu dīneṣvati | vāhiteṣu tayor | aśmantakacintāmanyoḥ
kalahah prāvartīṣṭa | tataḥ paraḥparamabhāṣetām | tvam
13. mārgasamgato 'śmantakah sarvairapi pathikāih gacchadbhis-
trotitadalo mūlāvāśeṣīkṛta evāsthito 'bhūh | param
14. cintāmaneraḥyamīti na kaścidapi tava dala | vidalanam
kurute pānthah | tasmānmatsambandhena vardhito bhavān |

15. tarhi mayai va samāvikāraṅgikāramāviṣkaroṣi | iti
nisamyāśmantako 'pi cintāmanim vyāharati
16. sma | tvayi kim nāma cintāmanih | macchāyāsamāśrayam
kṛtavānmadāśrayabalena tava gariyānmahimā prā-
17. durāsīt | naivedyādyabhyavahārato bhavato 'ṅāni samūlāni
jātāni | aham tvadanubhūtāndvādaśāpi māsā-
18. nkaravāni | tvam sarvasminkṣetre tittṣasi | sarvaḥ ko 'pi
karṣako hārāsañjanāya laṅgalasyopari sthāpayati
19. tvām naddhrīracitadr̥dharajjivā laṅgalasyopari uttambhanam
tvām badhnāti | idānīm madāśrayenaiva bhavato bhūribhā-
20. gyābhyudayah samajani | ittham tayoritaretaram virodhaḥ
prāvartata | tato 'śmantakaḥ cintāmanimabhānīt | tvayā
21. vinā mama kim nāma hīyate | tvam kimiti na yāsyasi |
tadānīm sa cintāmanirvedikām tām vihāya
22. parato gatavān | cintāmanirahitaḥ sa tarurbādhāmanvabhavat |
anyasmindine jana eka āgatyaśmantakasya
23. tvaco bandhavidhānāya samākṛṣṭavān | अपरा āgatya me-
dinīkhananāya skandhata evānuciccheda | iti
24. prakārastasya prāvartata | cintāmanistu kantakaghatitapra-
talakṛtāvasthitirusnāmsūśmanā pāṇduradhūsaravarnatā-
25. mādade | tadupari pakṣiṇa ajahuh | sa tvekena janena pa-
ravalgugulphāntaḥparikṣepāya prāpta iti dūrataḥ
26. paryastah | iti prakārānubhavaḥ tayorubhayorapyajāyata |
tarhi rājendrātīśayam kurvānasya bhavato 'pi prakā-
27. rapāta udeṣyati | adyatanaṃ dinam cārugatyā vicāraya |
yadi na jānīṣe tadānīm prātarāvedayiṣyā-
28. mi bhavate matsyahāsyakāraṇam | iti vyāhr̥tya bāla-
sarasvatī nijamandiram gatavatī ||
29. iti śodāśī kathā || 16 ||

Meglehetősen szokatlan az, hogy fák szerepelnek, beszélnek és vitatkoznak e mesében, és a Sukasaptában ez az egyetlen ilyen hely. A megelőző történetekhez nem passzol megfelelően, s ha semmi egyebet nem vélünk látni benne, mint ami első látásra tűnik fel, akkor bosszantóan gyenge történetnek tűnik, amint - bevallom - én is annak tartottam sokáig. Idővel azonban beláttam, hogy korántsem az. Ennek kifejtéséhez azonban összefoglalom a mondanivalóját:

Egy bizonyos helyen már állt egy Asmantaka fa, amikor egy másik fa is elültetésre került, amely a Cintāmani nevet kapta. Mivel egy zarándokhely közelében álltak, a közvetlenül az utmentén álló Asmantakáról a vándorok mindig letéptek egy-egy levelet; a Cintāmani fa pedig a ~~mesék~~ másik tekintélyétől védelmezve nem szenvedett el ilyesmit, s egy alkalommal megszólalva, meg is említi az Asmantakának, hogy annak minden levelét letépdésik és kifosztják. Az Asmantaka erre megsértődve arra hivatkozik, hogy ez épp a tekintélyének, az erre való érdemességének köszönhető és a Cintāmani épp ezért maradhat békében, s a biztos gyarapodása, növekedése is épp ennek tudható be, hogy saját lombjaival védelmezi őt. Végző tanulsága pedig e mesének az, hogy a két fa egymás melletti léte mindkettőjük jólétét jelentette, s ezt viszálykodás esetén elvesztették, illetve elvesztik.

Asmāntaka nevű fa létezik valóban. A szó jelentése [↑]egyebek között még "tűzhely, lámpaernyő" is, de a *bauhinia tomentosa* és a *oxalis corniculata* növények jelölésére is szolgál⁺. Cintāmani azonban

⁺ Ld. Böhtlingh-Roth: *Sanskrit-Wörterbuch*, I. Teil. St. Petersburg, 1855. 516. col.

sehol sem szerepel növény vagy fa neveként. Ez, hogy nem valódi növényekről van szó, szintén arra mutat szerintem, hogy képletes értelmű e mese, s az Asmāntaka a Pañcatantra híres, mindenütt eltejedt mesegyűjteményét jelképezi, amelynek leveleiből mindenki tép, amelyből mindenki merít; a később elültett Cintāmani fa alatt pedig a t. o. szerzője^{te} munkája^{munkája} értendő. A Śukasaptati történeteinek a más mesegyűjteményben való felhasználása tehát éppen a Pañcatantra miatt nem történik meg, e művés^{lek} így különösen a t. o. szerzője - viszont sok hasznot huz a Pañcatantrából. Az ő felfogása szerint azonban ez mindkettőnek előnyére szolgál és a közöttük való versengésre nincs ok. A fa neve alatt a szerző tehát - úgy vélem - a saját nevét szerepeltette e mesegyűjteményben. Másrészt e bármennyire is jelképes történet a t. o. szerzőjének nagyfoku irói tudatosságára vall, amely egyébként is tapasztalható, s a Pañcatantra történeteinek az általa való tudatos felhasználására.

A szerzősége vonatkozó fenti megállapítások után, mielőtt rátérnék a szanszkrit változatok egy-

máshoz, valamint a feltételezhető, de elveszett alap-
műhöz, illetve a korábbi, fent nem maradt változatok-
hoz való viszonya^(nek) kérdésére, továbbá a mesegyűjtemény
és változatai keletkezési idejének és helyének vizs-
gálatára, feltétlenül szükségesnek mutatkozik magának
a műnek az itt következő II. részben közölt tartalmi
vizsgálata, s (itt az) említett kérdésekre, amelyek
jellegükben még idetartoznak^(na), csak ezután térek majd
(a III. részben) vissza.

- 124 -

II. RÉSZ

A Śukasaptati és az ind társadalom

A/ A mesék tárgya

Mint a fentebbiekben említettem, a t. o. hetven számozott meséje ellenére, mivel közülük 3 hiányzik, az 5. és a 17. pedig voltaképp csak 1 történet, e változatban összesen 66 történetről beszélhetünk. Ezekből 55 a ravasz fogást tartalmazó, 11 pedig a megbünhödést, s az előbbiekből 47 azonos a t. s.-ral, s 8 eltérő, míg az utóbbiakból 3 azonos és 8 különböző.

A t. s. hatvankilenc számozott meséjéből csak az egy hiányosat kell leszámítanunk /↓ a hatvanharmadikat, amelyben valamilyen ügyes fogás lehetett a miniszter részéről, de ennek tartalma nem rekonstruálható és így mindennemű elemzésből ki kell hagyni/, valamint azt kell itt is figyelembe vennünk, hogy a 5. és a 9. szintén csak 1 történet voltaképpen. A t. s.-ban tehát összesen 67 történetről beszélhetünk, ezek közül 64 a ravasz fogást tartalmazó, 3 pedig a megbünhödést.

Mig az utóbbiak mind szerepelnek a t. o.-ban is, a ravasz fogást tartalmazók közül a 47 azonos mellett, 17 a t. o.-ban nem található meg.⁺

⁺ A t. o.-ban és a t. s.-ban 51 az azonos történetek száma /ld. fentebb a 68. lapon/ /csak azokat számítva, amelyeket a mesegyűjtemény számoz, tehát a bevezető és a befejező keretelbeszéléseket nem, valamint az ebbe beszótt meséket sem/. Winternitz /Geschichte der indischen Litteratur. III. Bd. /Leipzig, 1920. C. F. Amelang./345. 1./ ugyan 52 azonos történetet említ, de ez rossz számításon alapul. Ez valószínűleg arra megy vissza, hogy ^(Hertel) /ld. az i. m. 246. lapja/ a t. o. 32.-nek a t. s. 13.-at és 32.-et hozza megfelelőiként. Mivel azonban ennek a pontos megfelelője a t. s. 32., s a 13.-ban csak hasonló momentumok vannak, /ilyesmi más esetben is előfordul/, így a 13.-at nem lehet "azonosnak" tekinteni. Különben is lehetetlen számítási mód ez, ahogy e számítás megfogalmazható lenne, t. i. az, hogy a másik változattal azonos történetek száma a t. s.-ban 52, a t. o.-ban pedig 51.

Winternitz egyébként is láthatóan csak a szakirodalomban található adatokat ismerteti a [✓]Šukasaptati esetében, s az ilyen tévedéseit nem is jegyzem meg. ^{külön.}

A mesék jórésztében valamiképpen házasságtörésről van szó, még pedig a közös történetek közül 25-ben⁺,

⁺ Ebből 1 /a 8/ a bünhődéstörténetek közé tartozik.

(Alkalommal. Kerítőnők és hetairák)

ezen felül a t. o.-ban még 3⁺, a t. s.-ban pedig még

⁺ Ebből 2 /a 12. és a 14./ szintén a bűnhődés-
történetek közé tartozik.

a közös történetek közül 8-ban⁺, ezen felül a t. o.-ban

⁺ Ebből a 7. a bűnhődés-történetek közé

tartozik, ugyanigy a fenti nyolc közé be nem számi-
tott 8. mese is, amelyben csak a t. s. változatában
szerepel kerítőnő, ahogy még /a t. o. 30.-tól eltér-
ően/ a t. s. 21.-ben is. A nyolc történet közül
csak 6-ban van szó a hetaira és egy férfi szerelmé-
ről, illetve kapcsolatáról ~~xxxxxx~~/26., 28.,
34., 39., 55. és 7., míg az 1.-ben és az 51.-ben nem/
s e 6 közül 3-ban /26., 34. és 55./ a hetaira van
kijátszva (a kudarcot vállaló kerítőnő mellett).

pedig még két alkalommal /69., 70./ szerepelnek.

A ravasz fogást tartalmazó történetekben a
ravaszság, ügyesség alkalmazására különféle esetekben,
valamilyen szorult vagy nehéz helyzetbe jutva kerül
sor.

A szorult helyzetet a közös történetekben 16
alkalommal képezi a házasságtörés, melyből a házasság-
törő nőnek kell kimenekülnie /I. csop./ ravaszság se-
gítségével /1., 18., 19., 20., 22., 23., 24., 25.,
29., 32., 33., 35., 36., 37., 38. és 43./⁺ ezen fe-

⁺ A közös történetek számmal való jelölése csak
a t. o.-ban való számuk révén történik - az áttekintés

megkönnyítése végett -, s ebből azután a 70-75. illetve a 235. lap táblázati segítségével a t. s.-beli számuk is könnyen megállapítható.

lül a t. o.-ban még 1 /a 41./, a t. s.-ban pedig még 5 alkalommal /13., 29., 53., 62. és 64./. A házasságtörés miatti szorult helyzetből a közös történetekben 2 alkalommal /21.: barátja ravaszsága segítségével, 28.: felesége ravaszsága révén/ a férfinak kell megmenekülnie, hogy elkerülje a király büntetését, a t. s.-ban pedig még egy alkalommal /57.: a saját bölcseségének köszönhetően/ /III. csoport./. Vannak a házasságtörési történetek között még olyanok is. /II. csop./, amelyekben a megoldandó nehéz helyzetet épp a házasságtörés megvalósítása képezi. Ilyen a közös történetek között 1 van /2.: az anya segít fiának/, a t. s.-ban pedig még további kettő található /59. és 61./, ahol az asszonyok a sikert a saját ügyességüknek köszönhetik.⁺

⁺ Az I. és II. csoportban a megcsalt férjek foglalkozása a közös történetekben, illetve a ^{csak a} t. o.- és csak a t. s.-beliekben: kereskedő: 6, 1, 3, rájput: 3, -, 3, földműves: 4, -, -, királyfi: 1, -, -, fazekas: 1, -, -, bognár: 1, -, -, varga: -, -, 1, kosárkészítő: 1, -, - alkalommal. Annak, akivel a házasságtörést az asszony elköveti, rendszerint vagy egyáltalán nincs megjelölve a foglalkozása, vagy csavargóként van emlegetve.

A házasságtörést tartalmazó többi történetben⁺
+ Ilyen még a közös történetek közül 6 van /a 2.,
3., 5., 30. és 45., valamint a bűnhődéstörténetek
közül a 8./, s a t. o.-ban még 2 /a 12. és 14. bűnhő-
déstörténetek/, a t. s.-ban pedig még 3 /a 38., 40., és
az 58./ /A 39., a 44. és 47. nem házasságtörési tör-
ténét, valamint az 51. sem az./
nem a házasságtörés okozta a szorult helyzetet, amely-
ből ki kell menekülni /mint az I. és III. csoportban/,
s nem annak a megvalósítása okozza a nehézséget /mint
a II. csoportban/, hanem csak mellékesen történik.

A mese tárgyát, vagyis a nehéz helyzetet, a-
melyet meg kell oldani, néhányszor valamilyen elvesz-
tett vagyontárgy, tulajdonságtárgy, vagy pénz ravaszság-
gal való visszaszerzése képezi, illetve a megtartása
/t. s. 40.: felesége egy kereskedő által egy másik ke-
reskedővel szemben/. Ide tartoznak a közös történetek
közül a 34., 44., 48. és 55. /melyekben pénz, ruha,
gyűrű, egy mérleg, illetve ismét pénz visszaszerzésé-
ről van szó/. (Ezekben egyik kerítőnő a másik felett,
egy brāhmana egy özvegyasszony felett, egy kereskedő
a falu leggazdagabb parasztja felesége felett, egyik
kereskedő a másik felett, végül egy brāhmana egy he-
taira felett győzedelmeskedik - többnyire jogtalanul -
a ravaszsága segítségével./ A t. s. történetei kö-
zül még ide tartozik az említett 40.-en kívül a 38.,

ahol szintén egy gyűrű visszaszerzése a feladata egy brāhmanának egy kereskedő feleségétől. Máskor a nehéz helyzet azt jelenti, hogy a kimondott szónak más értelmet kell adni, s a közös történetek közül ilyen a 30. és 46., a t. o. történetei közül pedig az 50., melynek ^{ek} egy kereskedő lány, a falu előljárója felesége és Bālakr^vna a hősei.

Nehéz esetekben bölcs ítélet meghozatala látható a közös történetek közül a 3.-ban, a 4.-ben, az 58.-ban és a 60.-ban, amelyekben egy királyhoz, egy miniszterhez, majd ^{ismét} ~~viszont~~ egy miniszterhez, s végül egy miniszter lányához fűződik a bölcs döntés; a t. s. történetei közül pedig a 49.-ben, ahol ez szintén egy miniszterhez fűződik.

Néhány tolvajtörténetet is találunk ezeken felül, ilyen a közös történetek között a 27., a t. o.-beliek közül pedig a 31. és 62. A rajtakapott tolvaj mindháromban megmenekül a király előtti valamilyen ügyes felelettel a halálos ítélet végrehajtása alól.

A többi történetre is jellemző, hogy valamilyenféle ravaszságra, ügyességre van szükség valamilyen kinos helyzetben.

Feladványok ügyes megfejtését látjuk az 5.-et folytató 17. /9./[†] mesében, amikor Bālasarasvatīnak

[†] E részben a közös történeteknél a t. o.-beli számuk után zárójelben a t. s.-beli számokat is hozom.

azt kell megmondania, hogy miért nevettek a halak, mert különben a király elüzi apját is az országból; a 42. /30./ mesékben pedig arra a nem könnyű kérdésre kell válaszolnia Mūladevának, hogy a két rut rākṣasi közül melyik a szebb. Kinos az ő helyzete is, mert ha a felelete valamelyik felet nem elégíti ki, akkor^a fel-falás vár rá.

Máskor - többnyire hasonlóképpen kinos helyzetben - bizonyos feladatokat kell megoldani. A 49. /41./ esetében a királylányt meg kell gyógyítani a gyógyításához nem értő brāhmanának; ^{at}√56. /46./ és ^{at}√57. /47./ alkalmával egy másik brāhmanának egy királylány, majd egy királyfi testéből ki kell üznie a szellemet /s az utóbbi alkalommal még a szellem bosszuját is el kell kerülnie/. A 63. /54./ esetében váratlan helyzetben ügyes feleletet kell adnia a másik királyhoz küldött királyi követnek. A t. o. 51. elbeszélésében a miniszternek meg kell mentenie a királyát a mātāngā énekesnővel való, beszenyező szerelmeskedéstől, nem vonva magára ^{uralkodó} a haragját sem. A t. s. 58. történetében el kell szabadítani a férjnek a Ganeśa isten ajkához tapadt feleségét - s az elválás^{as} módja ugyancsak váratlan -, a 60. meséjében pedig a királyi követnek meg kell bizonyosodnia a másik király palotája anyaga felől /egy egyébként igen gyenge történetben/.

Olykor a kinos helyzetből való megszabadulás-

hoz semmi feladat-teljesítés nem fűződik, épp elég ebből megszabadulni. A 39. /25./ történetben a ^śvetāmarának a gyalázattól kell megmenekülnie, amikor egy hetairával látják; a 47. /37./ esetében a szolgának, amikor a gazdája épp a lányával éri őt tetten, más szinezetet kell adnia a dolognak, s így nemcsak, hogy elkerüli a gazda haragját, de még a lányát is megkapja feleségül. Az 59. /50./ mesében a hamis vád alól kell kimentenie magát Dharmabuddhinak. A 61. /51/ és a 64. /56./ esetében a rablótámadástól kell megmenekülnie a sánta brāhmanának [†], aki nem tud futni és a kereskedőnek, aki sok évi munkájával szerzett pénzét **hordja** magánál. A t. s. 65. történetében szintén a gyalázat és a rosszhir az, amit el kell háritani.

Van, amikor a kinos helyzet életveszélyt jelent. A 40. /31./ mesében a nyul, az 52. /42./ és az 53. /43./ mesében az asszony, az 54. /44./ mesében a **sa-**kál, a t. o. 69. meséjében a papagáj menti meg az életét ravaszága segítségével. A t. s. 66. esetében a hamsák királya ravasz^sága révén a fiai életét menti meg, a t. s. 67. alkalmával pedig a majom a sajátját. E csoportban /és a következőben is/^a főszereplőknek legalább az egyike valamilyen állat, míg e két csoporton kívül a ravaszságtörténetekben egyáltalán nincsen szerepük.

Ravasz módon bosszút áll a t. o. 68. meséjében a varju a fajtáján, a 70. meséjében pedig a papagáj^a saját magát esett sérelemért.

Végül néha csak pusztán ravaszság található, amikor a 26. /17./ mese brāhmanája és a t. s. 55. története brāhmanája megmenekül a hetairának, illetve a vargának való fizettségi kötelezettség alól.

A történetek témái, vagyis a ravaszsággal megoldott nehéz helyzetek összefoglaló felsorolása:

A nehéz helyzet, vagyis a történet témája:	Hány van belőle		
	a t.o.-ban is és a t.s.-ban is?	csak a t.o.-ban?	csak a t.s.-ban?
Az asszony házasságtörésből való menekülése	16	1	5
Az asszony házasságtörése megvalósítása	1	-	2
A férfi házasságtörésből való menekülése	2	-	1
Vagyontárgy visszaszerzése /megtartása/	5	-	2
Szóvisszacserélés	2	1	-
Bölcs ítélet	4	-	1
Tolvaj megmenekülése története	1	2	-
Feladványmegfejtés	2	-	-
Feladatmegoldás kinos helyzetben	4	1	2
Megmenekülés egyéb kinos helyzetből	5	-	1
Megmenekülés életveszélyből	4	1	2
Bosszu megvalósítása	-	2	-
Fizetség ravasz elkerülése	1	-	1
Összesen:	47	8	17

A ravaszságtörténetekben tehát egy szellemes, váratlan megoldás köré összpontosul az elbeszélés. Magának a nehéz helyzeteknek, a váratlan megoldásnak, továbbá a győztesnek valamint a vesztesnek a személyén kívül semmi másra nem helyeznek e történetek súlyt. Ebből azonban már sok mindent meg tudhatunk, s néha - mellékesen - más egyebekre vonatkozólag is érdekes adatokra lelünk.

Jellemzője e ravaszságtörténeteknek az is, hogy az eredményes hősnek rendszerint elítéljük a magatartását /az állattörténetek azonban e téren mind kivételt képeznek/, néha azonban ilyenkor is megértjük őket, és rendszerint egyet érünk velük. A másik típusnak, vagyis a bűnhődés-történeteknek a témáit itt nem részletezem, mivel ezeket fentebb /ld. a 92. és a 95-96. lap/ felsoroltam. Ezeknél az elbeszélés egy pont köré való sűritése nem oly'nagyfoku, ezek mesejellegűebbek, erkölcsi célzatuabbak. A bűnhődés ugyan az előző helyzet ellenkezőjére való fordulása, de nem egy oly váratlan fordulópont, mint amilyen a ravaszságtörténetekben van.

B/ Az elbeszélés-gyűjtemény társadalmi alapjának elemzése

A Śukasaptatival kapcsolatban két igen lényeges kérdés vetődik fel, amelyek egyikére sem kereste még senki sem a választ. Az egyik, az, hogy vajon milyen társadalmi feltételei voltak annak, hogy ez a mű megszületett és továbbalakult, a másik pedig egy ezzel bizonyos mértékig összefüggő kérdés, az, hogy irodalmi kifejezésmód tekintetében vajon miért ebben a formában és voltaképp milyen formában látjuk ezt az "érdekes történetek gyűjteményét". E két kérdésre együtt adom meg a feleletet, hisz ezek a legszorosabban összetartoznak.

Meseként szoktuk emlegetni^{az} gyűjteményben található történeteket, s én magam is - az egyszerűség kedvéért - e néven nevezem őket. De vajon olyanok ezek, mint a Pañcatantra állatmeséi, vagy a görög és latin állatmesék? Formájuk az? Mert a szereplőik - néhány kivételtől eltekintve, amelyek többnyire a hatalmas tekintélyű Pañcatantrából származnak - rendszerint emberek, s maga a bölcs papagáj is, mint valóban beszélni tudó állat, felette áll a többi állat színvonalának. Amellett, hogy ember-szereplőkkel dolgozik, leglényegesebb jellemzője, hogy elbeszélésanyaga legnagyobb része az ún. ravasz^s történetek közé tartozik. Ezeknek lényegét fentebb már jellemez-

tem, megállapítván, hogy a ravaszságtörténetekben egy szellemes, váratlan megoldás köré csoportosul az elbeszélés. Magának a nehéz helyzetnek, a váratlan megoldásnak, továbbá a győztesnek és a vesztesnek a személyén kívül semmi másra nem helyeznek e történetek súlyt. A környezetmegrajzolás, a lélektani ábrázolás itt elmarad, a fontos: a hirtelen fordulat. Témája leggyakrabban a házasságtörés vagy valami erotikus történet, az egyén életében bekövetkező dolgok, s a sors váratlan fordulatán való eredményes felülemelkedés. Ha jellemeznem kell vagy kellett valami hozzá hasonlóval a Śukasaptatit, nem mondhatok mást, mint hogy ez az ind Decamerone.

Ezzel két dolgot mondtam. Az egyik az, hogy ezek a ravaszságtörténetek valójában túlhaladták a mese színvonalát és - amint a fentebbi jellemzésem is mutatja - elérték az indiai novella-fokot. A másik; hogy kell lennie bizonyos hasonlóságnak /és van is/ Bocaccio művével a társadalmi háttérüket, feltételeiket tekintve is. Nem véletlen az, hogy Bocaccio - közvetve - merített is a Śukasaptati történeteiből. (- mint munkám elején is említettem - a Śukasaptatiban is előforduló történeteket, motivumokat látunk nála), s az, hogy ezeket művében felhasználhatta, s ezek jól odaillenek. Mikor tette ezt? Akkor, amikor a messze kiterjedt itáliai tengeri kereskedelem lehetővé tette

Kelet kincseinek megismerését, s amikor ez az emberi látókört kiszélesítő, a születési rendszerhez igazodó társadalmi kötöttségeket fellazító korszak a gazdasági élet fejlődése során bekövetkezett. Nem vagyok hivatva arra, hogy Bocaccio társadalmi alapját elemezzem. Művének Kelettel és a Keleten alapuló korábbi munkákkal való kapcsolatai vizsgálata sem az én feladatom. Azt sem állítom, hogy tökéletes hasonlóság lenne megállapítható és teljes párhuzam lenne vonható a Decamerone és a Sükasaptati között, avagy a mögöttük álló társadalmi feltételek között. Tőkei Ferenc a "Klasszikus kínai elbeszélések" c. kötetéhez⁺

⁺ Budapest, 1962. Európa Könyvkiadó. I-XXV. 1.

írott kitűnő bevezető tanulmányában arra a megállapításra jutott - anélkül, hogy neki Bocaccioval való ily közeli kapcsolatokra s egyezésekre a kínai irodalomban módja lett volna lett volna figyelni -, hogy a kínai irodalomban már igen korán /VII. szd./ - szintén az európai fejlődéstől függetlenül - létrejött a novella irodalom, amely ha nem is teljesen azonos, de hasonló vonásokat tartalmaz a Decamerone-nal, mint ahogy Bocaccio kora is az akkori kínai társadalmi fejlődéssel. Részletesen elemzi, hogy amint a kínai társadalom nem tudott annyira szabadon kifejlődni, mint a XIV. századi Itália, úgy a kínai novella-irodalom sem jutott el arra a fokra, amelyen

ezt a modern európai irodalomban Bocaccionál láthatjuk.

Én a magam részéről nem számos szerző novellatermését akarom végigelemezni sok századon át, mint Tőkei teszi, csupán egyetlen elbeszélés-gyűjteményről, - most mondhatom - novella-gyűjteményről akarok **szólni**, bár ennek is esetleg mintegy a VII.-től a XIII. századig tartó alakulásáról lehet beszélni. Célom azonban nem az, hogy e helyen India történetének ezt a mintegy hat évszázadát nyomon kövessem, csupán a gazdasági és társadalmi élet szempontomból legfontosabb jellemzőit, s a műfaj kialakulását és a mesegyűjtemény alakulását szeretném vázolni.

Először arra szeretnék rámutatni, hogy e műfajnak megvannak az előzményei a meseirodalomban, sőt ezek a közbenső fokozatok magában ebben a mesegyűjteményben is megtalálhatók. Alapja itt is a népmese, s az a formája, amely a Pañcatantrában is megtalálható. A népmesék jellemzője, hogy az elnyomottak problémái, vágyai, az igazság valahogyan - reális lehetőség nem nagyon lévén -, csodás módon győzedelmeskedik, de ebben rendszerint a **furfang**nak is szerepe van. Az okos nyulacska, mely ki van téve az oroszlán kénye-kedvének, reménytelen helyzetében furfangossága révén győzelemre juttatja az igazságot. Ezekben az állatmesékben a nehéz helyzetből induló s végül győz-

tesként kikerülő szereplő még az igazságért harcol, az igazság és jog a teljes mértékig az ő oldalán áll /ld. az A/ pontot/, de - mint látjuk - némelyikük már beleilleszthető e gyűjteménybe, megalkotható ennek szabályai szerint a váratlan feladat előhozás^{terbe}ásával, ha igazi novellává ez még nem is válik. Szerepel ugyanekkor e mesegyűjteményben egy másik fokozat is; ez a bűnhődéstörténetekben látható. Ezekben az erkölcsi célzat még megvan, az igazság győzedelmeskedik, s a helytelen lépés maga után vonja bűnhődését. Az elbeszélés egy pont köré való sűritése itt még nem oly foku, hogy ezeket novellának lehetne tekinteni. A bűnhődés ugyan az előző helyzet ellenkezőjére való fordulása, de nem oly váratlan a fordulópont, mint a ravaszságtörténetekben.

E ravaszságtörténetek azok, amelyekben sikerül már a novellaszerkezet megvalósítása, ez a váratlan fordulópont köré való sűrités, s egy további jellemzőjük - mint említettem már -, hogy az eredményes hősnek ugyan rendszerint elítéljük a magatartását, többnyire azonban megértjük őket és rendszerint együtt érzünk velük. Mint ebből világossá ^{válik,} novellának nem a Sukasaptati összes története, hanem csak ezek az ember-szereplős, váratlan fordulatú ravaszságtörténetek tekinthetők, ahol már nem az igazság győzedelmeskedése a fontos, hanem a nehéz helyzetben való mindenképp-

ni felülemelkedés.

Mi ezeknek a jellemzője? A mozgás, a változás. Két dolog kell hozzá. Egyrészt az ind életnek a hódítások eredményeképpen megmozgatása, másrészt a kereskedelmi élet fellendülése, a gazdaság kifejlődése. A kereskedő vállalkozásai révén hatalmas vagyont tehet szert /ld. a 64. mese/, melyet szerencsével meg is őrizhet, másrészt teljesen elvesztheti vagyonát /6. mese/, de a felemelkedés lehetősége előtte áll, csak meg kell ragadnia a szerencsét.

A VII. századtól valóban egyre inkább fellendül India külkereskedelme Ázsia számos országával. Az ind kereskedők Kinában és Japánban is megjelennek. Az ind szövetek, selymek, fűszerek, a bors, a rizs, a csodás kivitelű ékszerek messze földre eljutnak. A kereskedők kezében olyan vagyonok halmozódnak fel, hogy gazdagságukkal a királyt megközelítik, bankáraivá, kedves embereivé válnak /ld. Haradattáról a. t. o. 3,3: medināyapriyah: "az uralkodó kedveltje (barátja)". A nagy vagyonoknak ilyen létrejövetele természetesen a születés szerint megmerített és megmerített társadalomba is mozgást, fellazulást hoz. Ez ennek a mesegyűjteménynek, s kialakulásának a háttere, a társadalmi alapja és feltétele.

Teljesen véletlen jellegű ezek után az, hogy a történetek legnagyobb része házasságtörést tartalmaz, s vajon ez csak az érdekesség célját, az olvasók érdeklődésének /egyébként kétségtelenül eredményes módon történő/ fokozását szolgálja? Azt hiszem többről van itt szó. A régi, fennálló, merev társadalmi kötöttségek kritikáját és a szigorú kötöttségeken alapuló, ^{(a)kissé} de már meglazuló patriarchális rend bizonyos mérvű felülbíráását láthatjuk ebben, s a patriarchális normák, a régi tekintélyek nevetségessé tételéről van szó itt⁺. Ez a magyarázata annak, hogy

⁺ A kínai novellairodalom hasonló vonásai szintén így értékelhetők, ld. Tőkei; i. m. XIX-XX. l.
a ravasz hősök erkölcsileg nem helyeselhető ravasz-
ságával és ügyességével is együtt érzünk, sikeréért izgulunk, akár csak e novellák egyszerű kortársai, hisz itt nemcsak egy bizonyos férfi rászédéséről van szó, hanem egy olyan halk és szelid méretű küzdelemről, amely igen nagy csúszásban folyik egy folyamatban levő, de meg végül nem születő ^(értékében) ujjáalakulásnak. Ez az alapja annak, hogy örömmel tölt el bennünket a tolvaj győzelme, büntetlen-maradása, s az uralkodó erők fölé való kerülése is.

A fejlődésért való, valóban gyenge erejű harc a többé-kevésbé társadalmon kívüli erők ^{felhozása} ~~használása~~ révén tükröződik. S ez annál is érthetőbb,

mert a társadalmon belüli, hathatós erejű, változásért küzdő reális erők nem léteznek. Mindezek a történetek a fennálló régi patriarchális rend és erények helyességét és értékes voltát teszik azonban kétségessé, anélkül, hogy a változás perspektívái felmérülneek. Egyébként is világosan látható, hogy a házasságtörő nők esetében nem a buddhizmusban oly erős, s Indiában megtalálható nőgyűlöletⁿek, s a nők megvetésének^a pusztítása kifejezésre juttatását kell látnunk.

Az elbeszélésgyűjtemény valláshoz való viszonya elemzésére később részletesen rátérünk még. De már most megemlíteném azt a bizonyos mértékű felvilágosodottságot és kritikát, ami e téren is látható e műben. A vallás és^a babona a rossz eszköze lehet, s a csalásra, félrevezetésre, a helyzet megnyugtatóra való felhasználhatósága - inkább kevésbé tudatosan, mint tudatosan - lelepleződik, /ami nem jelenti azt, hogy Cintāmanibhaṭṭa nem volt jámbor Śiva-tisztelő/. Ugyanakkor kitűnik az is, hogy a vallás, a babona, s a varázslatban való hit mennyire át meg át szövi az emberek életét és mennyire nélkülözhetetlen számukra.

A ravaszságtörténetek mindig győzedelmeskedése: a fellendülésen alapuló optimizmust tükrözi. Az a véletlen dicsőül meg, mely^{segíti} az élet nehéz helyzetében is erélyesen és ügyesen küzdő embert. A sikerben való

bizalmat árasztja ez, optimizmust, amely az üzlet, s a kereskedelem által feltáruló széles lehetőségeken ^{alapul,} s ugyanigy "a reneszá^ms ember - mint Tőkei is mondja /i. m. III. 1. ^Va véletlen sorsfordulatokban még nem a sors átkát, hanem áldás^mát látja". Ennek a véletlennek és a csodáknak a szerepeltetése tehát jellemükben és értékükben is más, mint a meséké, ^{ez}valójában realizmus, hisz ez a valóságban is tapasztalható.

A gazdasági élet és a társadalmi fejlődés egy meghatározott foka áll ^{emögött} az optimizmus mögött, amely a győzelemmel végződő ravazságtörténeteknek eme elbeszélésgyűjteményben levő, számszerűleg is hatalmas fölényében is megnyilvánul. A helyzet reménytelenségének, s a gyengeségnek, az alacsonyabb színvonalnak a jelképe: a műfajilag is alacsonyabb fejlettségi fokot mutató, balul végződő bűnhődéstörténet-típus. Vajon véletlen, hogy ezek számszerűen annyira megemelkednek Cintāmanibhaṭṭa munkájában?

^E novellákban maguk a hősök nem tipusok, mint a Pañcatantra állatmeséiben, s a felvett ^{te}kérdések sem a társadalom egésze szempontjából érdekesek. Itt egyéneket látunk, ha ezek jellemző alakok is, s az egyén sorsára vonatkozó kérdésekről van szó, legfőként arról, hogy hogyan kell az embernek eljárnia, amikor a saját érdekeit tartja szem előtt. A boldog életet nyújtó, biztos megélhetés titka nem a közösségé

vagy egy csoportjáé, ^{hanem} csak az egyéné, amely ha ezt
nem maga, ^{egyedül} keresi, ^{akkor} a bukás lesz a sorsa, mint a Ganésa
cipői titkát eláruló kereskedőé /6. mese/. Aki meg-
lelte a varás ~~ap~~álca titkát /7. mese/, annak nem szabad
ezt mással megosztani; kinek-kinek magának kell meg-
harcolni azért, amit magának óhajt, s e harcban nem
az igazság a fontos, nem is kell annak győzedelmes-
kednie. Ez ennek a novellagyűjteménynek hatalmas külön-
bözősége a Pañcatantrától.

A mozgalmasabb élet, az utazások, a hetairák-
nak a mindig bizonyos fokú gazdagságára vagy városias-
ságára jellemző előtérbenyomulása a szerelem s a
házassági kapcsolatok bemutatásában is éreztet ^a vénatá-
sát, s bár erről is később beszélünk részletesen,
megjegyezhetem, hogy ebben is a házasság fennálló,
rég, patriarchális formájának kritiká ^{id} láthatjuk.

Itt csak egy dolgot szeretnék még röviden érinteni, azt a kérdést, hogy hogyan értékeljük a gyűjteménynek, mint egésznek a Pañcatantránál láthatólag és látszólag egyszerűbb szerkesztésmódját. [↑]

Arra célok itt, hogy míg a Pañcatantránál a mesék többszörösen egymásba vannak szövődve, s ezzel az a meseművészet igen magas fokán gyönyörködteti olvasóit, addig itt minden egyes elbeszélés külön-külön áll, s még az egy keretbe összefűzötteknél, vagy az egyébként összetartozóknál sem látható ez az egymásba olvasás, hanem önálló egységet képeznek önmagukban. Ugy vélem, hogy ez a formai különbség; egy új mesének az előzőbe való beleszövődésének a hiánya nem azt jelenti, hogy itt a meseművészet alacsonyabb fokával találkozunk, hanem ez az új műfajnak, a novellisztikus feldolgozásmódnak a következménye. ⁺ Ezzel sikerül létre-

⁺ Magából az anyagból a meseszerű feldolgozás is lehetséges lenne. Ezt találjuk a perzsa fordításoknál, így Qādirīnél is, és a török feldolgozásban is. Ezek tehát a [↓] Śukasaptati novellai anyagát, amelyeknek egyes mozzanatait és darabjait később Boccaccionál is novellaformában jönnek elő, mesejellegűen dolgozták fel. -----
-----⁵⁶-----
hozni a novellát, mégpedig annak a lényegéhez tartozó egyszerűségében, s egyuttal és azon felül visszatükrözve annak a társadalomnak az egyszerűségét, amelyben a [↓] Śukasaptati megszületett.

C/ Az ind társadalom egyes rétegei
a Sukasaptatiban

A Sukasaptatiban az ind társadalom legkülönbözőbb rétegeinek a képviselői jelennek meg. Ezzel kapcsolatban azonban több kérdés merül fel. Az egyik az, hogy ezeknek a bemutatása, a műfajnak megfelelő vázlatos megrajzolása jelentheti-e egyáltalán e rétegek ábrázolását. Vagy a szereplők teljesen véletlen-jellegű előrángatásáról van szó, s emögött nincs semmi általános? A másik kérdés az, hogy egy hosszú időn át érlelődött és alakult "mesegyűjtemény" esetében lehet-e az ily kép egységéről beszélni, vagy legalábbis rétegek megkülönböztetéséről. Végül meg kell felelni arra a kérdésre, hogy vajon vannak-e, és ha igen, milyen különbségek^{vannak} az egyes változatok ily jellegű ábrázolásában.

E kérdések egy részére a feleletet már az előzőekben voltaképp megadtuk. E fejezetnek azonban az a célja, hogy ezekre további, részletező választ próbáljon adni. Ennek érdekében a szereplőrétegek képviselőinek a mesegyűjteményben igenis megtalálható jellemzését megpróbáljuk az alábbiak folyamán összegezni.

A királyok

Világosan meg kell különböztetni az uralkodókat és fiaikat a rájputok rétegétől, amely utóbbiakról később lesz szó.

Király~~ok~~ és királyfi szerepel a kerettörté-
netek közül egyrészt Vinayakandarpa királyfi, másrészt
Vikramārka király személyében is. Bőséges jellemzésük-
ről nem lehet beszélni, különösen Vinayakandarpa ese-
tében, akiről csak annyit tudunk, hogy más felsége meg-
szerzésére áhítozik, de hiába, mert végül a papagájtól
megszégyenítetten, erről lemondva, eltávozik. Vikramār-
ka viszont mint hatalmas, híres uralkodó jelenik meg.
Könnyű azonban őt félrevezetni, saját felesége tette-
it sem ismeri, hűséges miniszterét, Puṣṣpahāsát kérde-
zés nélkül börtönbe veti. Hatalma nagy és rettegésre
méltó, s tanácsosai nem ok nélkül félnek is hirtelen
haragjától. Maga képtelen azonban megfelelni arra a
kérdésre, amelyre azoktól felelet vár. Mindentudásá-
nak Bālasarasvatī általi emlegetése /t. o. 18, ↓17-18,
nemkülönbén a t. s. 23, ↓7-8/ e körülmények között csak
gunyolódás. A t. s. ezenfelül olyan megjegyzéseket
tesz, hogy a király még az embereit se képes megválo-
gatni, s asszonyokhoz és kuszónövényekhez hasonlítja
őket /t. s. 21, 11-14/. A t. o. 63. = t. s. 54. Śatru-
sūdāna nevű uralkodója is hirtelen haragu, hiú és
könnyen félrevezethető. Az igazságot nem lehet megmonda-
ni az uralkodónak, Bālasarasvatī sem meri, Puṣṣpahāsa
is csak akkor teszi, amikor kényszerül erre /t. o.
17., t. s. 9./, s a fazekas is megjárja ezzel /t. o. 9./.
Helyes döntésre rendszerint nem képes a király maga.

A 21. /68./ mesében is azt látjuk, hogy a király félrevezető, s a tolvajtörténetekben is mindig alulmarad. Nem képes a 28. /17./ mesében sem rájönni az igazságra, rendszerint a miniszterekre kell bíznia a döntést. Kéjvágyának súlyos következményeit is csak bölcs minisztere háritja el a feje felől /t. o. 51./.

Egyetlen alkalommal képes a király maga bölcsen itélkezni /t. o. és t. s. 3./, de itt is célzás van arra, hogy jóindulata ajándékokkal megszerezhető /t. o. 15, 31-32/. A király megszegyenítéséhez hozzátartozik az is, hogy saját felesége az istállómesterrel is megcsalja /t. o. 17., t. s. 9./, máskor a bölccsel /t. s. 57./, itt azonban mentségére szolgál, hogy belátja, hogy a bölcsre nagyobb szüksége van, mint feleségére, s ezért az előbbit - bölcsen - megtartja, s oda adja neki a feleségét is. A nép gyöttrésére, s ennek vészesen fenyegető, a királyt és családját elpusztító következményére utal a t. s. 12,13-13,1. két sora, mely körülbelül megvilágítja a műnek a királyokkal ^{szemben} való álláspontját.

A királynék

A t. o. és t. s. 5. meséjében és a t. s. 57. meséjében kéjvágyó, férjét megcsaló, hűtlen nőként szerepel a király felesége. A t. o. 5. ^mveállítása szerint élete értelme és célja a léha szerelem bárkivel 17,20-23, ura előtt hazug és képmutató /17,23-26/.

Másutt viszont /t. o. 51.^{m.)} utalás van arra, hogy férje mellett esetleg az elhanyagoltság és a mellőztetés a sorsa.

A miniszterek

A miniszterek jók és bölcsek. A t. o. 4. = t. s. 4. minisztere képes arra, hogy a nehéz ügyben bölcsen ítélkezzék. A t. o. 58.^(m.) Sakalāṭa, illetve a t. s. 48. és 49. Sakatāla minisztere messze-földön híres bölcseségét mutatja be. Ez a Nandák tanácsadója volt, mely dinasztia alatt - a t. s. egyébként hiányos és használhatatlan 63. meséjéből következtetve /ld. 183, 10-11/ a Cānaka által megemlített dinasztia értendő. A királyukat adaadó hűséggel szolgálják, még az ok nélkül bebörtönzött Puṣpahāsa is /t. o. 5, t. s. 5.^{m.)} Hasonlóképp hű és gondos a t. o. 51.-beli miniszter, aki előrelátó okosságával a királynak a saját feleségét, a régóta mellőzött királynét csempészi be, amikor az a mātaṅgā énekesnővel akar szeretkezni, s ezzel menti ^{ura} ~~és~~ életét. A t. o. 63. = t. s. 54. mesében a meghalt miniszter is bölcs, s az utódja is, aki még elődje fia sorsát is nemesen a szívében viseli.

A miniszterek lányai

A miniszterfeleség csak egyszer szerepel /5. m., Puṣpahāsáé/, ^s mivel e mesegyűjteményben a feleségek szerepeltetése csak a megcsalt férjek meg-

aláztatásához vezet, Ez tehát maga is a miniszterek jóindulatu jellemzése jelének tekinthető. Még Pušpahāsa említett megcsalátása is kiválik a többi hasonló eset közül azzal, hogy itt a férj őszinte, becsületes, férfias fájdalommal tiszteletet érzünk, s nem nevetünk az eseten, ^{nt)} mivel ahogyan azt a mesegyűjtemény folyamán egyébként ilyen alkalmakkor tenni szoktuk.

A miniszter~~nek~~ (apj^{át}ánál is bölcsőbb) lánya viszont - megjelenik - nem is egyszer. A legkiemelkedőbb ezek közül Bālasarasvatī /t. s.: Bālapanditā/ alakja, akinek okosságát és bölcseségét már felesleges is ecsetelnem. Hasonlóképp kíségeti azonban atyját Jayaśrī is /t. o. 60., t. s. 52.^{m.)} a nem könnyen kideríthető büntény ügyes és ravasz kinyomozásával.

A király emberei, rendőrei, katonái

Ezek jellemzése egészen lesújtó. A királyi tisztviselők könnyen félrevezethető voltára utal a t. o. 21. = t. s. 68.^{m.)} Ostobaságukat és megvesztegethető voltukat a t. o. 28. = t. s. 19. mutatja jól. Mikor^{ugyanis} a rend fenntartói meglátják, hogy mit művel a szentélyben a hetairával a kereskedő, - buzgón teljesítve a kötelességüket - körülveszik a templomot, hogy reggel a király elé vigyék őket /t. s. 39, 16-18./ . E szigorú őrizetet azonban egy kereskedőasz-

szony fortélyja könnyen kijátsza. Nincs szüksége ehhez másra, mint egy kis ravaszságra, s a karkötőire, amelyeket az örök kezébe csusztat, s arra, hogy felajálja a vacsorára való meghívásukat /t. s. 39, 25-27./. Az asszony magabiztos fellépése azt mutatja, hogy - a helyzet ismeretében - biztos lehetett a megvesztegetés sikerében. Ebből aztán azt is látjuk, hogy milyen finom guny volt az előbbi helyen /hét sorral feljebb/ a "kötelességük buzgó teljesítésének" emlegetése az irónak részéről. Megérdemeltnek érezzük ezek után a király előtti megszegyenülésüket és az uralkodó feléjük irányuló haragját /t. s. 39, 32-33./. Hasonlóképp felsülnek a király emberei a t. o. = t. s. 24.) 30. (mesében is, ahol szintén megszegyenülnek eredménytelenségük révén, mert egy kereskedő lány tulajár az eszközön.

A brāhmanák

A brāhmanák aránylag kevésszer vannak kitéve a feleségük általi megcsalásnak és nevetségessé válásnak. A 4. mesében azonban Govindát, a könyvmolyt, a világtól elvonult, megélhetésre képtelen férjet szívesen felcserélné a felesége Keśavára, s egy időre fel is cseréli. Végül ugyan mégis a brāhmana győz a király előtt, de a t. s.-ban ebből nem sok haszna van, mert, miután ostobán megbocsájt a feleségének, utközben megölik /18,5-6./. A t. o.-ban /12.

mese/ ugyan szerepel még egy brāhmana, akit megcsal a felesége, de az hihetetlen bölcseséggel viseli és vezeti sorsát, mignem alaposan bosszút áll feleségén és a szertőjén is, voltaképp tehát győztesként kerül ki megcsalata ellenére is. Csak egy alkalommal kerül ki brāhmana a mese végén vesztesként, a 7. mesében, amikor a keritőnőnek és a hetairának sikerül ellopni Kesavától a varázspálcát, ^{(ekkor ráadásul} a király előtti perben is veszteséget szenved.

Az összes többi mesében, amelyben szerepelnek, győztesként kerülnek ki a brāhmanák, ha néha nem is szép helyzetekbe keverednek vagy helyteleníthető célokhoz felhasználnak nem helyeselhető eszközöket is. Így ravaszsága segítségével sikerrel üzi ki Priyajaalpaka a királylányból /56.^{m.)}√, majd a királyfiból is /57.^{m.)}√ a szellemet, ha igazi varázslatra nem is képes, s ha gyógyítani Mantrasāra voltaképp nem is tud, mégis meggyógyul a kezei között a 49. mesében a királylány. Noha ^{b)} Budhara futni nem tud, mert sánta, nem létező képességei nagyhangú hangoztatásával elijeszti a rablókat is és megmenekül /61./ . A ravasz Vitarka ügyes tanácsával /t. o. 21. = t. s. 68/ kimentí barátját, aki szintén brāhmana, mikor az kellemetlen helyzetbe kerül, s király elé viszik, mert kikezdett más feleségével. A zarándokló brāhmana elnyeri az özvegytől is azt, amire vágyik, s ~~xxxxxxxxx~~ utána még az ezért

felajánlott ruháját is ravaszul visszaszerzi attól. Gunādhyā brāhmana rászedi a keritőnépséget /26./, s mikor számonkérnék tőle, ^{atté} hogy fizetség nélkül ment el, ravaszul kivágja magát a kellemetlen helyzetből. Más alkalommal Višnuvardhana az, aki nem ~~viszja~~ ^{hagyja} magát becsapni a keritőnépségtől /55./, s ahelyett, hogy őt csaphák be, duplán kapja vissza a pénzét.

Hasonló sikerrel szerepelnek a brāhmanák a t. s.-ban is. ~~A bölcs és Ravaszságuk~~ itt is kísérik őket. Gyűrűje felajánlása révén az egyik elnyeri a kereskedő feleségét /t. s. 38./, de aztán még a gyűrűt is visszaszerzi tőle. Nem fizeti meg a másik a vargának, ami járna ^{tőle} annak, s a kínshelyzetben véglegesen tisztázza magát - és továbbra sem fizet /t. s. 55./. Végül a t. s. 57. meséjében a bölcs és tudós férfiú nemcsak a királyné kezét nyeri el, de a számonkérés alkalmával maga a király is belátja, hogy többet veszítene a bölcs elvesztésével, mint a feleségével, s így végül nemcsak a ^z uralkodó bocsánatát nyeri el, hanem még a feleségét is megkapja tőle.

^{gyakran} / a brāhmana
Előfordul tehát, hogy nincs azoknak a képességeknek a birtokában, melyekről azt hiszik, hogy megvan benne /56., 57., 49., 61./, ravaszsága mégis kísérik. Belebonyolódik olyan helyzetekbe, amelyek voltaképp nem illenének hozzá, de megmenekül ezekből

/21., 55., 26., t. s. 57./ . Amit egyszer már oda-
adott, azt is visszaszerzi fondorlatosságával /44.,
t. s. 38./, s könnyedén kijátsz^sa az egyszerű mester-
embert /t. s. 55./ .

A brāhmana-feleségek

Ezek, mint elmitettük, nem sokszor szerepel-
nek, **S** férjük helyzetéből kifolyóan, nem sok sikerük
van. A t. o. 12. mesében halállal^{lakol ugyanis}va brāhmana-férjjet
megcsaló asszony, míg a 4. mesében az ítélet követ-
keztében visszakerül a férjéhez, ami az adott eset-
ben szintén igen nagy csapásnak számít.

Szerzetesek

A jaina [↓]svetāmbara történetét ~~már~~ /t. o.
39. = t. s. 25/ már fentebb ismertettem mindkét vál-
tozatában, a leglényegesebb különbségükkel együtt, *azzal*
hogy, míg mindkettőben győz a [↓]svetāmbara, a t. s.-ban
emellett teljesen feddhetetlen jellem, a t. o.-ban
viszont valóban hetairakedvelő, de ügyes és így ra-
vaszságával itt is kimentti magát.

Más alkalommal /a t. s. 65./ egy [↓]Śiva-tisztelő
kerül bajba, mert csaknem lelepleződik husevő volta.
Ügyes magyarázatával azonban *ez* is tisztázza magát.

Ezekben az esetekben a szereplők jellemzése
együttal fényt vet a szerző álláspontjára is. Mint
fentebb már említettük, a brāhmanista szerző szívesen
mondja egy [↓]svetāmbaráról, hogy hetairakedvelő, a jaina

śvetāmbara viszont örömmel tesz említést a śaiva husevő voltáról.

A rājputok és feleségeik

Három, mindkét változatban megtalálható történetben találkozunk a rājputokkal, s három olyan történetben, amely csak a t. s.-ban található meg. Ezeknek a jellemzése teljesen egyértelmű, és mindenkor teljesen negatív. Nincs egyetlen olyan eset (egyik változatban sem), amikor egy rājput maga lenne képes valami ravaszságra vagy győzelemre. Mindig alulmaradnak, s minden alkalommal megcsalt férjként jelennek meg. De még e felszarvazott formában is különös nevetség tárgyai; nemcsak arról van ugyanis szó a rājput-történetekben, hogy a hűtlenséget elkövető feleség ügyesen el tudja titkolni tettét, hanem számos esetben a férj saját szemeláttára, vagy közreműködésével, vagy mintegy engedélyével történik a dolog, esetleg öröme kifejezése mellett. Ismeretes az a tény, hogy a rājput feleségek még a jóval későbbi időkben is szigorubban el voltak különítve, mint az alacsonyabb rétegekhez tartozók /a parasztok, kereskedők stb. feleségei/, s férjüknek sem segíthettek munkájukban⁺, még akkor sem,

⁺ Baines, Athelstane: *Ethnography* /Castes and Tribes/. /Strassburg, 1912./ 33. 1.

ha azok esetleg végeztek is mezőgazdasági munkákat.

A különös rājput-gyűlöletnek azonban aligha az asszonyoknak ez a nagy elzárttsága az oka, hanem - mint másutt megemlít~~em~~^{em} - mélyebb alapjai is vannak ennek, hogy ily erős gunynak és oly nagy nevetésnek vannak kitéve.

Igen szellemes a 19. mese. A rājput szigorúan őrzi és őrizteti otthonában a feleségét, s az örök még abban is megakadályozzák őt, hogy kilépjen a házból. Siva templomából hazafelé indulva mégis megismerkedik azonban egy férfivel, akit hazavisz és unokatestvéreként mutat be. Később, mikor már szeretője ágyán ül, szándékosan zajt ^{csap} ~~ver~~ az asszony, de ekkor újra félre tudja vezetni az urát, aki maga biztatja arra, hogy maradjon a szeretője ágyánál, amit az persze - sok öröm közepette - meg is tesz. A t. s. 59.-ben szintén vallási kötelességek teljesítése céljából volt az asszony kint a házból, s férje után [↓] na bezárva tartja. Az asszony mégis módot talál arra, hogy urát a saját szeme előtt csalja meg. Gunyosan céloz férje dicső ijász voltára /170,3-4/, s az ostobán vállalkozik is a lehetetlen feladatra: a Hold nyíllal való eltalálására. ^{Felcséggének annál inkább sikerül a terve megvalósítása.} Végül az asszony még szemébe is mondja ^a ^{az urának} tettét, és otthagyja férjét /ami páratlan dolog!/. A rājput pedig ezt végighallgatva és végignézve megszégyenülten visszavonul /172,5-6/. A t. s. 62. a rājput-férjet már az elején szép jel-

zőkkel disziti, elmondva róla, hogy "féltékeny, bátor, ostoba, nőbarát" /180,1-2/. A férj itt is otthon őrzi két feleségét, végül azonban azok úgy félrevezetik, hogy maga engedi be hozzájuk női ruhában öltözött a csinos ifjút, kit azok várnak. A nőnek öltözött férfi még annyira meg is tetszik az ostoba rājputnak, hogy odáig jut, hogy meg akar bizonyosodni annak nővoltáról, de még ilyen körülmények között is félre tudják őt vezetni a feleségei, s továbbra is megtartják maguknak a csinos szeretőt. A 35. mesében két szeretőt is tart a goromba, féltékeny férj mellett az asszony, akinek megcsalása így valóban jogosnak mondható /45, 13-14/. Mindkettő férje szemeláttára hagyja el a házat, s az még hálás örömet is fejezi ki feleségének azért, amit tett, oly jól sikerül az ostobát félrevezetnie. ^{az asszony nek}

A t. s. 64.-ben a harcias rājput azt hiszi, hogy egy bikát kerget, míg közben valójában a felesége szeretőjét, de még erről is le tudják beszélni őt. A legszegényebb rājput, akinek felesége maga megy vizért (22./ szintén boldog örömmel fogadja feleségét a hűtlenség elkövetése után.

E történetekben, mint láttuk, nem a gazdag földbirtokos arisztokratának számitó rājputok jelennek meg, csak a rājputok szegényebb, harcos-rétegei, de még ezek is gyűlöletesek - nemcsak a brāhmanák, hanem a kereskedők és az alacsonyabb rétegek számára is.

A kereskedők

Ezek között különböző vagyoni helyzetben levőket találunk. Egyesek egész a királyok barátságába s közelébe emelkedtek vagyonuk révén, mint maga Haradatta is, és egyébként is gyakran szerepelnek e mesékben gazdag kereskedők. A 30. mesében is a király közelében élő kereskedőcsaládot látunk.

Két dolog kerül hangsúlyozásra róluk szólva. Az egyik az a szabály, hogy a vagyon gyűjtését sohasem szabad abba hagyni /Haradatta fiának is mielőbb folytatnia kell ezt a munkát/, a másik pedig a sorsforgandósága, változékonysága, amelynek ki vannak téve. A 6. mese kereskedője annyira elszegényedett, hogy nem tudja megkeresni családjá számára a mindennapi falatot. Egy-egy sikeres vállalkozás után azonban nagy összegekkel térnek vissza /48., 64./, közben azonban számos veszélynek vannak kitéve egyrészt maguk^{is}, másrészt a pénzüik,^a vagyonuk. Rablótámadás épp úgy érheti őket, mint az a kellemetlenség is, hogy közben otthon hűtlenné válik az asszony a hónapokra vagy fél évekre eltávozott urához. A kereskedőélet e változékonyságának nem ok nélkül van oly nagy-nagy szerepe e mesegyűjteményben, s a keretét is épp ez adja meg az egésznek.

A kereskedők többféleképp jelennek meg a történetekben. Olykor maguk a rászózság hősei, máskor

egymásközötti dolgaik tisztázásáról van szó, néha azonban az ő sorsuk a megcsalás, s ha többször, mint a többieké, meg kell jegyezni, hogy többször is szerepelnek, mint bármely más rétege az ind társadalomnak.

Mint említettük, vannak olyan történetek, amelyekben ők a ravaszsággal győzők. A 2. mesében a kereskedőnek sikerül megkaparintania egy királyfi feleségét, s ez nagy eredmény, ha anyja ravaszságának köszönhető is. Végül azonban ^{ugyanis} mégis bebizonyosodik, hogy számára elérhető még nagy hatalmu férj szépséges felesége is /13,34-36/. E győzelem azonban nemcsak a fölötté állók felett sikerül. ^{Ugyesen} becsapja a falu legtekinélyesebb, gazdag parasztját is /45./, s nemcsak őt csalja meg, elcsábítva a feleségét hatalmas értékű gyűrűje segítségével az éj folyamán, hanem az asszonyt is becsapja, amikor elhiteti a férjével, hogy más üzletkötés reményében adta a gyűrűt oda, s így sikerül is azt visszakapnia. A sors által ^{érzuditott} csapást is ravaszul kivédi más alkalommal: a rablók érintetlenül hagyják a sok pénzt, amelyet utján keresett /64./. Előfordul, hogy más bajba jut, és egy hetairával érik tetten az örök a 28. mesében. Itt is sikerül azonban ^{kielkerülni} a bajból, ha nem is a saját erejéből, de a felesége segítségével révén.

Előfordul, hogy a megcsalás az osztályrésze, ahogy a 3. mesében más férkőzik be Vimala kereskedő

házába és élvezi asszonyait is. A király előtti perben azonban itt győzedelmeskedik igaza. A t. s. 38.-ban azonban ugyanazt szenved el egy brāhmana-résztől, amit egy társa vitt végbe a 45. mesében. Az 1. mesében is majdnem a megcsalás lesz az osztályrésze, de szerencséje van - már amennyire ilyen esetben lehet valakinek - , mert épp saját maga lett volna egyuttal a csaló is, és így csak felesége felháborított szavait kell végighallgatnia. A 6. mesében egy ugyancsak szerencsétlen kereskedőembert látunk. Nemcsak a vagyonát vesztette el, de újra elveszti az isten által kezébe adott megélhetését is. Nem szivlelte meg ugyanis a szabályt: a pénzszerzés titkát nem szabad senkivel sem megosztani. A 8. mesében nagy szerencsétlenség éri egyiket: leég a háza, de legalább mégsem sikerül feleségének találkoznia a szeretőjével.

Egymás közötti dolgaik, vitáik kerülnek máskor elő, így a 48. mesében is. Győz a ravasz, s akinek egy-
hiss e mese a Pañcatantrából került át. (Hasonlóképpen a Pañcatantrából átvett
uttal igaza van, *Ugyanez a helyzet a* 59. mesében is.
Itt is az győz, akié az igazság, de ugyanakkor csak szüksége van ehhez a ravaszságra is. A t. s. 40.-ben is a két kereskedő harcában az igazság győz, ha kell is hozzá ravaszság ez esetben is.

Vannak esetek, amikor az lesz a sorsa, ami oly sok férjnek a Sukasaptatiban. A 23. mesében megcsalja a felesége, míg messzi utján járt, s érte vég-

végzett vallási ceremóniát hozva fel magyarázatul, sikerül is ellepleznie férje előtt a dolgot. A 24. mesében, bár az apa elmondja a feleség viselt dolgait a fiának, ezt az érzéki élvezetek tengerével mégis maga mellé tudja állítani a nő. A 25. mesében nemcsak megcsalja őt az asszony, de azon felül is becsapja, férje azonban annyira értékeli a nő szellemességét, hogy egy élvezetteli éjszakán mégis megbocsájt.

Azokban a mesékben, amelyek csak a t. s.-ban találhatóak meg, mostohább a kereskedő sorsa, nem is beszélve arról, hogy olyankor is kereskedő lesz a megcsalt férjből, amikor a t. o. ékszerészt /32./ vagy koszorukészítőt említ. A t. s. 13. mesében is megcsalja férjét a kereskedő feleség, s kifogásként a pénz porbaesését hozza fel, de a porral-piszokkal együtt a pénzt is fel tudja mutatni. Hogyan ne bocsátaná hát meg kereskedőférje? A t. s. 29. mesében csaknem az a sorsa, mint a 20. mese fazekasának, de a kereskedő elszalad a házban levő meztelen démon hallátára ördögüzőért. A t. s. 61. mesében orvosként enged be a házába felesége szeretőjét, és így sikerült őt annak megcsalnia.

Amint tehát látjuk, kereskedők gyakran szerepelnek, s vannak olyan mesék is, amelyekben [✓]okos, ravasz és győzedelmeskedő a kereskedő, vannak olyanok is

azonban, ahol alulmarad, megcsalttá válik, mégha nem is anyira nevetségessé, mint - mondjuk - a rājputok.

A kereskedőfeleségek és a kereskedőlányok

A kereskedőfeleségek és a kereskedőlányok ravaszság tekintetében ugyancsak kiválnak. Hogy a férjét sikeresen megcsaló nő mindig ravasz, az természetes. De itt egyéb ravaszságokban is tündökölni látjuk ezeket az asszonyokat. Yaśodā /2./ remek csellel szerzi meg kereskedőfiának a királyfi csodaszép felségét. A 29. mesében az asszony erejéből még ^{házasságtörő} férje kimentésére is telik, s egy szót sem szól közben ezért a balszerencsés férjnek. A 30. mesében a kereskedőlány igen szellemes megoldásáért látjuk kinos helyzetében. A 25. mesében a férjét megcsaló kereskedőfeleség oly szellemes megoldáshoz folyamodik, hogy férje is elismeréssel adózik ezért és meg is bocsát. A kereskedőfeleségek általában nem oly otrombán csalják meg férjüket, mint a többiek, eszközeik általában racionálisabbak. Maguk is önállóbb, erélyesebb lények a többinél (gondoljunk az itt említetteken kívül a 1. mese asszonyára), s csaknem üzletkötési joguk van /ld. t. s. 38./.

A kézművesek

Nincsen ugyan olyan rétege az ind társadalomnak - mint láttuk -, amely teljesen pozitív ábrázolást

kapna a Sūkasaptatiban, mégis vannak olyanok, amelyeknél a pozitív és a negatív vonások és ábrázolás bizonyos /különböző mérvü/ aránya figyelhető meg /az a eddig említettek közül a miniszterek, a brāhmanák, a kereskedők/, s vannak, amelyek teljesen egészében negatív jelleggel vannak bemutatva / igy^a királyok meglehetősen, a királyi hivatalnokai, katonái teljes mértékben, s a rājputok még inkább/. A kézművesek szintén ez utóbbi csoportba tartoznak, ha azt a gyűlöletet, mint az imént említettekénél (legfőként a rājputok esetében), itt nem is tapasztaljuk. Ezek inkább ostobák, sajnálni, lesajnálni valók és nevetség *célpontjai*, ilyen vagy olyan megcsalás tárgyai, rajtuk csattan az ostor és a kacaj.

Ilyen a 20. mese Mandabuddhi /"Lassu értelmű", "Ostoba"/ nevű fazekas^{is}, akit a felesége ugyancsak - és könnyen - rászéd. Őra hazajöttekor ugyanis szeretőjét, amugy meztelenen, egy fára mászatja, s aztán "bead" a fazekasnak egy mesét, hogy a szerencsétlen, pucér férfi ellenségei elől futva menekült fel a házuk előtt álló burbura-fa tetejére. A fazekas ezt - ostobaságára jellemzően - el is hiszi, s jó szívére jellemzően ruhát ad a nyomorultnak /aki valójában nemrég még a feleségével élvezte a szerelem gyönyöreit/, s biztatja, hogy nyugodjék meg, és elbocsátja bánatlatlanul. Jót nevetünk a történeten, de a fazekas in-

kább sajnálatunkat nyeri el, a negatív ábrázolás nem a maró gunynak az a faja, amelyet a rájputok kaptak.

A 38. történet bognárja már értelmesebb: gyanakszik a szóbeszéd hallatán - s nem ok nélkül - a feleségére. Egyszer visszatér este észrevétlenül, mikor az asszony nem várja, az otthonába és valóban egy idegen férfivel találja a feleségét. Am az asszony rájön, hogy hazajött a bognár, s okos szavakkal szöve a szeretőjéhez, mintha csak férjének valamilyen üzleti ügyéről lenne szó, az egyikben az örömtől, a másikban pedig a haragtól való felindulást lohasztja le. A 32. mesében egy ékszerész /a t. s.-ban kereskedő/ kerül a felsége általi megcsalás sorsára, de itt nem a férjjel, hanem az anyóssal kell megbirkóznia a ravasz, kéjvágyó, vásárlás címén távollevő feleségnek. A 43. mesében egy koszorukészítő már nagy nevetség tárgya lesz, hisz felesége négy férfivel is megcsalja, s ő elhiszi, hogy ősei szellemei futkosnak az udvaron akiknek nem igazi hittel mutatta be Mahālaya énnepén az áldozatot.

A t. o. 9. meséje a Pañcatantrában is szerepel. Az ilyen meséket is figyelembe lehet azonban venni a jellemzés alkalmával is, mert ha árnyalatnyi különbségek lehetnek is az ábrázolás módban, feltételezhető, hogy az átvételek esetén olyan mesék kerülnek be

egy-egy mesegyűjteménybe, amelyek felfogásukkal megnyerik az átvevő, átdolgozó tetszését, ahogy ezt például Nahṣabī vagy Qādirī nyíltan meg is mondja. Ez a fazekas is jóindulatu, de mivel olyan helyre, magasságra tör, amely nem neki való, épp akkor bukik el, amikor becsületes és igazat mond.

A t. s. 53.-ban egy vargát csal meg a felesége és amikor a ^{férj} hazamegy, zavaros szavaival az ördögűzőhöz küldi ^{at} őt. A t. s. 55.-ben is egy varga az áldozat. Ezt itt egy brāhmana szedi rá, aki nem fizeti meg azt az összeget, amely a meseterembernek jogosan jár a munkájáért. Kénytelen a brāhmanának ^a ravaszsága előtt fejét hajtani, s belenyugodni, hogy a felsőbb rendbeli embernek minden ellenszolgálatás nélkül végez munkát. E történetben az elnyomott, sokszor ingyen dolgozó mesterember helyzetének bizony a valóságnak megfelelő megrajzolását látjuk.

A kézműves-feleségek

Az, hogy megcsalják férjeiket, nem különösebben érdekes jellemzésük szempontjából, mert ezt a mesegyűjtemény jellege is megkívánja tőlük. E tettük jobban elítélhető lenne ugyan, mint a kereskedőfeleségé, akik sokszor hosszú időre magukra maradnak, vagy a rājput-nejeké, akik érthetően igyekeznek a szigoruan elzáró és ostoba, gyűlölt férjeiken bosszút állni. Inkább az olyan vonásokat emelném ki, amilyen a 38. me-

sében tapasztalható: úgyesen intézi az asszony a férje dolgát, de abba érdemileg beleszólni nem mer, vagy pedig a 32. mesében az asszonyok pénz körüli józanságát.

A parasztok

Ezen belül félreérthetetlenül több réteget találunk. A 45. és a 46. mesében a falu legtekintélyesebb, leggazdagabb, első parasztját látjuk, aki hozzá hasonlóakkal együtt ráér a falu végén üldögélni. /46./, sokat ad a többiek előtti tekintélyére, és bántja, hogy ^{ha} azt hiszik róla, hogy csak rizslevesre telik a házában. Nem is nyugszik addig, míg felesége ki nem köszörüli a tekintélyén esett csorbát, s meg nem hívja a gazd^gságát fitogtató bőséges ebédre azokat, akikkel együtt szokott üldögélni. A 45. mesében is a környék legtekintélyesebb, sok bérest tartó /t. o. 52,33-34/ parasztját látjuk, aki feles terményét el is adja. Ez sem hagyja, hogy a tekintélyén csorba essék, s visszautasítja azt az üzletet, amelyről azt hiszi, hogy a felesége kötötte meg helyette. Mit szólt volna akkor, ha megtudta volna, hogy kívánatos felesége a gyűrűért már megadta Sālasreṣṭhinnek azt, amit az óhajtott, s nem is gabonában!?

A 47. mesében nemcsak a bérest tartó parasztot Pūrnapālát, ~~aki~~ a "telt (csürt) őrző" ^{"-t"} hanem a nála

dolgozó bérest is láthatjuk, akinek az "eke" (szarva) őre"-nek jut feladata. Az utóbbi lesz a győztes. Gazdája belátja, hogy milyen sokat dolgozik neki keserves munkával kora hajnaltól késő estig. S nincs olyan nagy különbség közöttük, hogy ne adná oda hozzá a gazda a lányát feleségül, bár nem tudja, hogy ezzel csak törvényesíti a mezőn már kialakult kapcsolatukat.

Mint ebben, úgy a 33. mesében is kiviszik az ebédet a mezőn dolgozó parasztnak, aki észre sem venné, hogy a felesége közben mással is foglalkozik az uton, ha egy ravasz kópé meg nem tréfálná az asszonyt. Ez azonban babonás magyarázatával teljes mértékben megnyugtatta a férjét, aki még hálás is feleségének, s biztonságos érzésnek tartja, hogy - mint hiszi - felesége mindig mellette áll. A 37. mesében szintén akkor talál férje megcsalására alkalmat az asszony, mikor az ebédet viszi ki neki a mezőre. A fa tetején leselkedő, gyanakvó férj számára szolgáló, megnyugtató magyarázat itt sem más jellegű, mint a parasztfelésegeknél egyebüttl, s a varázsfű csodás tulajdonságára való hivatkozás, s az ügyesen alakított "ellenpróba" megnyugtatta a férjet. A 29. mesében - a 33. meséhez hasonlóan - az állítólag a férjért végzett babonás szertartással menti ki magát a vízfordás közben a férjét is megcsaló asszony,

A keritőnők és a hetairák

A hetaira történetekkel kapcsolatban két érdekesség említhető. Az egyik az, hogy ^Vmint láttuk - valójában nincs oly sok hetaira történet a mesegyűjteményben, mint ahogy azt általában beállítják⁺, a másik, amire nem figyeltek fel, hogy ezek csak az esetek egy részében győzedelmeskednek, s igen sokszor ők maradnak alul.

⁺ Ld. Winternitz: i. m. III. köt. 345. l.

A legérdekesebb jellemzésüket a t. o. bevezetése végén láthatjuk, amikor a Prabhāvatīhoz küldött keritőnőkről van szó. Itt ugyanis nemcsak ügyességük és ravaszságuk van említve, az emberekkel való bánnitűdásuk, hanem a művészetekben való jártasságuk is, s az, hogy nemcsak a szerelem feltámasztásához értenek, hanem egyébként is okosak és műveltek /11,23 és 11,27/. Az 1. meséből kitűnik, hogy a keritőnő tud úgy viselkedni, hogy észér^{ben} sem veszik kilétét, s remekül ismeri az ind mitológiai hagyományokat, tehát nyilvánvalóan jó ismerője az irodalomnak, s kellemes társ a beszélgetésben /12, [↑]36-37/.

A keritőnő az, aki a hetairát a ravaszságra ráveszi, aki a pénzhétséget felkelti benne /7,34/, vagy egyenesen kényszeríti arra, hogy azonfelül is, hogy mindent megtesz, mindent el is szenvedjen a pénzért /55./, és végül a keritőnő az, aki a nyereség birtokosa lesz /7., 55./, amennyiben azonban kudarcot vall,

ő járja meg első sorban.

Erdekes a keritőnök és a hetairák sorsát az egyes elbeszélésekben különválasztva nézni. Így a következőket látjuk.

A keritőnök már a keretelbeszélésben is szerepelnek. Jellemzésük /ld. fent/ aránylag igen kitűnő, győzelmük azonban legfeljebb látszólagos, hisz Vinayakandarpa végül is - minden ügyességük ellenére - semmire sem jut Prābhāvatīval. Az 1. mesében is - a kedvező jellemzés ellenére, s noha az ugylátszik, hogy sikerül a feleséget, Guṇasālinīt rávenni a találkára - voltaképp kudarc az eredmény, s a hűtlenség nem valósul meg, méghozzá épp azért, mert hatalmas baklövést követ el a keritőnök: tévedésből Guṇasālinī saját férjét viszi oda hozzá a megbízást adó férfi helyett. A 26. mesében a ravasz brāhmaṇa alaposan rászedi a keritőnőt, s az maga is attól fél, hogy ezért mindenütt a nevetség tárgyává válik. A 34. mesében ugyancsak rosszul jár az egyik keritőnök, hisz mindent vissza kell fizetnie, de itt legalább végre egy másik keritőnök az, aki fölébe kerül. A legnagyobb keritőnök-siker még aránylag a 7. mesében van, mert a brāhmaṇa elveszti a varázsvesszőt és a király előtt sem nyer hitelt szavával, de gondoljunk arra, hogy a varázsvesszőt, melynek megszerzése a keritőnök célja volt, nem sikerült ^a birtokában tartania. A t. o. ^{51. meséjében} ugyancsak megjárja, ismét visz-

sza fizeti ugyanis remélt nyereségét - méghozzá duplán.

A t. o. 69. és 70. meséjében új szerepel egy keritő is és egy hetaira is. A 69. mesében ismét a keritő az, akinek nem sikerül a terve, hogy a papagájt megölje és megfőzzék, mert ez tulajár az eszén. S bár a következő mesében Kāmasenā és Devasenā egyaránt a papagáj sikeres bosszúja áldozatává lesz, mégis a bosszu Devasenā-nak, a keritőnek szólt, hisz ő az, akihez az emlékezetes vers szól /68,26-27/:

śaṭhe pratiṣaṭhaṃ kuryādādare ca tathādaramī
tvayā me luñcitāḥ pakṣāḥ mayā te mundaṭaṃ śiraḥ ||

/A tvayā és a te egyesszámai mutatják, hogy Devasenā akar bosszút állni, a kudarc az övé, hisz ő volt az, aki le akarta kopasztani és meg akarta főzetni a madarat./

Noha a keritő mindenütt igen ravasznak, sőt, rendszerint aljasnak van bemutatva, ^{mégis} vagy nem éri el a célját /kerét, l., végeredményben a 7., ^a√34., s főként a t. o. 69./ vagy alapos megcsufolásnak válik a tárgyává /26., 55., t. o. 70./ A 34. mesében ugyan az egyik győz a másik felett, de ez a győzelem is csak azt jelenti, ^{sámára} hogy nem fizet rá a Rāma kioktatásával kapcsolatos vállalkozására. Annyiban ugyanis itt sem ér el sikert, hogy oktatása tulajdonképp eredménytelen marad, a fiu rászédhetőnek bizonyul, s ezért neki magának kell a segítségére sietnie.

Hetairákat a 7., 26., 28., 34., 39., 55. elbeszélésben és a t. o. 51., 69., és 70. történetben találunk. Többnyire szerelemhez értő, csodás boldogságot támasztó, ügyes teremtésnek vannak ábrázolva, s e művészetük a t. o.-ban néha gyönyörű, költői szavakkal, mondatokkal van bemutatva, különösképp azoké, akik keritő^{né}nek dolgoznak /igy a 28. és 39. tehát nem/.

A rosszra /7.: a varázspálca megszerzése, t. o. 69.: a papagáj megszerzése/ a keritő^{nő} veszi őket rá. A hetairáknak azonban a 28. és a 39. mesében sem esik bántódásuk, voltaképp mindig csak mellékszereplők, s még a kudarcot valló keritő^{nők} mellett sem történik bajuk az egy Kāmasenā kivételével, aljasnak pedig egyetlen esetben sincsenek ábrázolva, inkább a keritő^{nő} zsarnokságának és vendégeik esetleg durva vágyainak kitettként.

Kétségtelen megkülönböztetés van tehát a keritő^{nők} és a hetairák ábrázolásában, s a hetairák^{keritőnők általi} kiszipolyozása egyenesen részvétellel van emlegetve, s ezek bemutatása érezhető rokonszenvvel történik. Itt az ember és ember közötti olyan kapcsolatról van szó, ahol az egyik^{mika} ^{másik} általi kihasználása, kiszipolyozása az írók számára is világosan látható, s mivel ezt a vallási szentség nem övezi úgy, mint a társadalomban levő egyéb hasonló helyzeteket, ezért ez nem tűnik természetesnek /mint azok általában/, hanem^a kiszipolyozókkal^{szemb} leni rosszállás^{és rossz-}

indulat, s a kihasznált réteg iránti rokonszenv ily világosan megmutatkozik?

A tolvajok

Ezek megjelenítése meglehetősen egysíku, s mindig ők maradnak felül. A társadalom törvényeivel való szembefordulásuk többnyire valamelyest indokolva van, s úgy van beállítva, hogy nem tehettek mást, mint hogy tolvajjá lettek. Mind a három esetben /27., t. o. 31. és 62./ a szerencse által elhagyott emberekről van ugyanis szó, akik azért követték el tettüket, mert szinte kénytelenek voltak a fennálló törvényeket áthágni. S mi lesz ezeknek a társadalommal szembeállónak a sorsa? Minden esetben győzedelmeskednék a király felett reménytelen helyzetükben egy remek ötletnek a segítségével, amelynek sikere szinte a csodán is felüli.

A candālák a mātāngák

Három történetben vannak említve ezek, akikkel minden érintkezés tisztátlanságot hoz másokra. Ezek alkalmával a következő érdekességeket figyelhetjük meg:

Mind a 26., mindpedig a 34. történetben borzadással néznek arra, aki - épp ezt használva ki ravasz-ságból - candālának, illetve mātāngának vallja magát. De egyik alkalommal sem az a szörnyű a szemükben, hogy ezzel ők érintkeztek, hanem csak az a rémes, ha ez ki

is tudódik. Egy csak a fontos: hogy ezt senki ne tudja meg. A hetairák vagyis az alsóbb rétegek között tehát ilyen felfogás volt e téren? (S csak ezeknél?)

A t. o. 51. elbeszélésben egy mātaṅgā énekesnő oly gyönyörűen énekel, hogy a király szívében is szerelmet gyullaszt és kész figyelmen kívül hagyni a társadalom erős válaszfalát, s csak nagyészü miniszterre menti őt meg ettől azáltal, hogy a saját királyi felelőségét csempészi oda helyette a szerelmi gyönyörök élvezete céljára. A királynő is "megfelel" ez alkalommal, de a történetből kiviláglik, hogy a mātaṅgā énekesnő csak a mātaṅgā voltával alábbvaló. Az uralkodó természetesen átérzi az érintkezés alkalmával való beszennyezettséget, s ^ahalába akar ezért menni, míg meg nem tudja, hogy a miniszter előrelátó okossága hogyan háritotta el felőle a szörnyüséget.

A t. s. 62. mesével kapcsolatban felmerül egy probléma. A pedikürös borbély ugyanis candāla. A fiu, akit a két rājputnéhoz becsempész, a barátja. Vajon ez azt jelenti, hogy ez is candāla és egy candālával való szerelmet élveznek, ^(a rājput feleségei) s egy candāla él a rājput házában? Vagy egy candālának lehet egy nem candāla a barátja? Mindenképp igen érdekes eset.

A nép

Előfordul a tömeg megjelenítése is néhányszor,

igy a 39. és a 70. elbeszélés alkalmával. Igaz és félrevezethető ítélkező szerepében látjuk ilyenkor. Elitéli ugyanis mindkét alkalommal azt, ami helytelen, de a szerzetesek ravaszsága félrevezeti /39./.

D/ A [↓]Sukasaptati társadalomképe
s kora társadalmáról vallott felfogása

Társadalomrajza

Ugyan a [↓]Sukasaptati inkább az egyes emberek, az *egyének*
sorsát és helyzetét mutatja be, mint az államokét és
a közösségeket, mivel azonban e ~~...~~ ^{két dolog} egymástól élesen
nem különül ~~...~~ el, vázlatosan megrajzolja a kora-kö-
zépkori India társadalmát ^{mak képté} is ⁺.

+ Ez a [↓]Sukasaptati egyes változataiban lényege-
sen nem tér el egymástól. Azáltal azonban, hogy jelöl-
öm, hogy mely történetek vannak meg mindkét változat-
ban /ezek ugyanis itt is minden további jelölés nél-
kül a t. o. számain említettnek/, s melyek csak a
t. o.-ban vagy csak a t. s.-ban /ez a történetek szá-
ma előtt továbbra is külön jelölve van/, a két vál-
tozat közös alapjával szembeni különbségekre is cél-
zok.

A királyt^t mint abszolút hatalmu uralkodót
látjuk. Mellette van ugyan a királyi tanács, ennek
azonban csak tanácsadó jellege van, ~~...~~ és léte és össze-
tétéle a király akaratától függő /5./. Főminisztere,
a mantrin, a legfőbb tanácsadója és ügyei intézője
/58., t. o. 51./. Emellett igen nagy szerepe van a
főpapnak /purohita/ /t. s. 5./. Ezek egyrészt taná-
csosai is, másrészt az ügyek elintézésére kapnak meg-
bizást. A király szolgálatára állnak a katonái, rend-

fenntartó erői, és egyéb hivatalnokai /27., 28., 30., 31./ . Egyes uralkodók a másikkal szemben számtalan esetben a függés helyzetében vannak /63./, egymással követségek útján érintkeznek /63., t. s. 60./ . A rabszolgotartó arisztokráciának már kialakult az örökség útján való hivatalviselési joga /ld. 63./ . A király bűnügyekben maga ítélkezik és a büntetést azonnal végrehajtják /27., 28., 30., 31./ . A rājputok fegyveres szolgálatot teljesítenek /t. s. 59./ . A brāhmanákon, az arisztokrácián és a rājputok szélesebb rétegén kívül a kereskedőknek, az egyes kézműveseknek /a bognároknak, fazekasoknak, vargáknak stb./ és a parasztnak az előbbieken már többé-kevésbé megrajzolt helyzetét és életét is megismerjük.

Külön említésre méltó itt még a faluközösség helyzete. Ezeknek élén rendszerint a leggazdagabb legbefolyásosabb parasztember áll /45./, ^{egy aró körül,} akik idegen munkát is nagymértékben alkalmaznak /45./ . A felhasznált munkaerő többnyire a szabadparasztok munkáját jelenti /47./, akik munkaereje ugyan erősen ki van zsákmányolva, de költözködési szabadsága megvan. Az egyes /gazdag/ parasztnak is nemcsak joguk, hanem módjuk is van terményfölöslegük értékesítésére /46./ . A faluközösség gondoskodik tagjai munkabeállításáról /54, 31. sk./, s adminisztratív vezetősége intézi a felmerülő ügyeket /52, 20 skk./ .

Szerelem, házasság, hűség

A Śukasaptatit úgy tartják számon, mint olyan művet, amelynek legfőbb témája a szerelem és a házasság, illetve a házasságtörés. Mint láttuk, a történeteknek ugyan csak egy - bár kétségtelenül nagy része - foglalkozik ily témával, de természetesen valóban érdemes összeállítani magunk elé azt a képet, amelyet számunkra e téren az elbeszélésgyűjtemény nyújt. Ez esetben nem szándékozom minden idevágó mese részletes elemzésére, mert ez túl hosszúra nyujtaná e vizsgálatot, s e jelen értekezésnek nem is főcélja az, hogy a házassági kapcsolatokat vagy a nők helyzetét vizsgálja behatóan. Ezenfelül annyit előljáróban még leíszögezhetünk, hogy a házasságtörések ily tömegü - a való helyzethez viszonyítva kétségtelenül eltulzott mennyiségü - szerepeltetése nemcsak azért található itt, hogy érdekes olvasmányt nyújtson /bár az ilyen jellegü munkák talán minden időben nagy népszerűségnek örvendenek/, hanem ez a társadalmi helyzetnek nemcsak a házasságra vonatkozó, hanem ezen jóval túl is menő kritikája. Ezt látjuk azonban még abban az esetben is, ha szigorúan megmaradunk magának ennek a kérdésnek a vizsgálatánál.

Annak ellenére, hogy megcsalt férjek szinte a társadalom minden rétegéből szerepelnek ebben

tén boldogtalan házaseletet találunk, itt azonban némileg változik a kép. A parasztok feleségei meglehetősen részt vesznek férjük munkájában és a megélhetésért való küzdelemben, s így, ha igazi érzelmi kapcsolat nem is létezik közöttük, a házasságnak van összetartó alapja. Ezek a csupán erre épülő házasságok lepleződnek le azokban a történetekben, amelyekben a férj azt hiszi, hogy felesége együttmunkálkodik vele és gondosan szívében viseli a sorsát /s noha ez voltaképp némileg még meg is van többnyire/, a feleség viselkedése, házastársi hűtlensége feltárja az asszony részéről való érzelmi hiányt. Így például a 22. mesében a férj gondos gondozását, mosdatását, bekenését látjuk, s utána a szeretőjével tölti az asszony az éjszakát. A 29. mesében hasonlóképpen hűtlen az asszony, de a férjéért való gondosságot mutatja, ugyanígy a 33. mesében is. A 38. mesében is a férje ügyében intézkedőnek tünteti fel magát a feleség, s közben más férfire vágyik a szíve, s az éppugy hisz neki, mint ahogy a 41. mesében is.

Arra is van természetesen példa, hogy van emelkedettebb fogalmuk a feleknek arról, hogy mit jelent a házasság. Utalnék itt a 6. mesére, ahol említve van, hogy a feleségét igazán szerető férj pontosan tájékoztatja a dolgai felől asszonyát.

Előfordul természetesen, hogy a közös gazdasági életből fakadó összetartozó tényezők mellett a házasságon belül más érzelmek is vannak. Azonban ez xx rendszerint a férfi gyönyörvágya. A 24. és a 25.

mesében azt látjuk, hogy ugyancsak hat az asszony férje érzékeire. De az, hogy úgy tűnik, hogy közben ezek a nők nem különbek, mint bármely hetaira, aki ugyanigy képes arra, hogy a férfi érzékeit lángra-lobbantsa és kihasználja célja érdekében. /ha a házastársak esetében ez nem is a pénz kicsalása/, leleplezi ezeket a kapcsolatokat is. S ez természetes, hisz ezek a kapcsolatok sem alapulnak több igazi érzelmen, mint a hetairával való kapcsolatok.

Annak, hogy a hetairák viszont mindig sikert aratnak e téren a férfiaknál, ér^thető az oka, mely kettős. Egyrészt a férfi e téren válogathat, míg feleségét az apja szerzi /ld. Haradattát, vagy Pūrṇapālát /47./, bár e két esetben ^{éppen} igen szerencsés az atyai választás/. Másrészt pedig a hetairáknak mindent meg kell tenniük a megelégedés érdekében azért, hogy minél nagyobb összeget szédhessenek ki a hozzájuk fordulókból, míg a feleségnek meglehetősen kevés érdeke fűződik a megelégedésre szolgálásnak, s ha igen /pl. bocsánatnyerés/, akkor esetleg épp úgy viselkedik, mint egy hetaira. Az, hogy többnyire a hetairákkal való szerelem van igen szép, költői szavakkal, mondatokkal magasztalva, bizony egymagában is a házasságnak az igen sivár lefestése, azok a történetek pedig, amelyekben az asszony elviselhetlensége miatt a férj taszítja el nejét /52./ vagy menekül el előle /56./, nem különben.

Két mesét szerétnék még csupán röviden elemezni. Az egyik a 8., a másik a t. o. 13. története.

Mind egyik pusztán egy-egy mese, s a bűnhődéstörténetek közé tartozik, de ha nem is tudatosan, mégis jelképi értelmük van.

A 8. mesében az asszony szintén boldogtalan a férje mellett, s képes arra, hogy felgyujtsa otthonát, megsemmisítse anyagi helyzetének a hátassága általi megalapozottságát, azért, hogy ezáltal elérje a szeretőjével való örömet. Sor-sa: elég a ház és nem sikerül a találka. Ha e történetet jelképesnek fogjuk fel, azt mondhatjuk, hogy a férjét nem szerető asszony vagy nyugton marad, vagy elhamvasztja otthonát, házasságát, de ez esetben sincs reménye a boldogságra, hisz a másik férfivel sem éri el azt.

Ennél a kiuttalanságával elkeserítő mesénél összehasonlíthatatlanul szebb a t. o. 13. meséje, az elvarázsolt apsaras története, a szerelem nagyszerűségének gyönyörű magasztalása /ld. 28,6 skk./. A boldogságot azonban csodás körülmények között csodás lényel lehet itt elérni, s ennek az emberfeletti boldogságnak menten vége, amikor a valóság, a földi élet eseményei megjelennek. A boldogság és elérése: mesés, csodás jellegű; valóság megszólalása: a boldogság vége, a bukás. Mindkettő a reális lehetőségek nem látását takarja.

Azt, hogy a házasságtörések nemcsak a házasságnak a kritikáját jelentik, hanem egyuttal az egész társadalom merevségét is, a meglazuló patriarchális

rend bizonyos mérvű felülbírálását, s egyuttal a régi normák és tekintélyek nevetségessé tételét is, mindezt itt nem kell elmondanom, illetve ismételnem.

Egyén és közösség

Mint már céloztam rá, a Śukasaptatinak a Pañcatantrával szemben az egyik jelentős különbsége, hogy ez az egyén sorsával és lehetőségeivel foglalkozik, nem a társadalomével, a közösségével, és a Śukasaptatinak még a társadalomkritikája is az egyén szempontjából történik.

Legjellemzőbbeknek e tekintetben a 6. és a 7. történetet tartanám, amelyek, mindkét illetve mind a három változatban meglévén, nyilvánvalóan még a változatok közös alapjának a felfogását is tükrözik. Ezekben az elbeszélésekben arról van szó, hogy a meggazdagodás utját-módját mindenkinek magának kell megtalálnia /az, hogy mindegyik esetben kívülről jön a lehetőség, a szerencse rendkívül nagy szerepére utal/, s ezt a titkot senkinek sem szabad mással megosztania.

Ezenfelül maguk a ravaszságtörténetek is az egyén életében felmerülő nehézségeket és az ezek feletti urrálevést tartalmazzák, ^s az egy-egy ^{embv} életében és sorsában felmerülő problémákkal foglalkoznak.

A pénz és a tulajdon

A pénz hatalmának és a tulajdon sérthetetlenségének a hangsúlyozása e gyűjteményben is helyet kap,

s a t. s.-ban még a t. o.-nál is inkább.

A t. o. 14. történetében azt látjuk, hogy amikor az asszony ott akarja hagyni az otthonát és az urát, s el akar menni a szeretőjével, ez visszautasítja a felvetett tervet. Bezzeg, amint meghallja, hogy az asszony pénzt is visz magával, rögtön beleegyezik mindenbe, hogy azután az első alkalommal kifossa és magára hagyja a nőt. A t. o. bevezetésében Haradatta is hangsúlyozza a vagyon és a vagyongyűjtés fontosságát /9,31./, s erre utalnak a 9,32-33, 9,34.35, 10,1-2. versek is. A t. s. /25,10./ is utal arra, hogy azt, aki elveszti a vagyonát, cserbehagyják az emberek, akik mind a pénz barátai, s nem mulasztják el a 25,11-26,1. vers megemlítését. A t. o. 34. = t. s. 23. történet szintén a pénz fontosságáról beszél, mondván /t. s. 82,8/, hogy a pénz ad életet és halált. A keritőnők mind ezért törik magukat a 6., 7. mesében is, s a pénzre gondosan ügyelő feleségeknek megbocsát a férj is /t. s. 13./. Abban az időben, amikor a pénz hatalmas lehetőségeket teremt, társadalmi megbecsülést hoz, s esetleg az uralkodó barátságát is meghozza, fontossága és jelentősége hangsúlyozása - természetesen - érthető.

Ami a tulajdon sérthetetlensége hangoztatását ^(illeti, erről) beszélnek mindazok a történetek, amelyekben ^Y pórul jár a magát ^a más tulajdonába beleártó /3., t. s. 4o./ . A varga jogos követelésének a brāhmaṇa részéről való megtagadása /t. s. 55./ nem von azonban maga után bűnhődést az utóbbi fejére.

A szolgálhoz való viszony

E tekintetben egyetlen, rendkívül érdekes helyre szeretném felhívni a figyelmet, mely a t. o. 11. története elején található /23,35-24,8/. Ez teljesen világosan a t. o. szerzőjének a felfogását hirdeti, aki arra hívja fel a figyelmet, hogy a szolga, aki-
vel nem törődik ^(sőt rosszul bánik) az ura, az nem törődik ^{azután} annak ^{az} érdekeivel. Ezért ^{azután} azt tanácsolja, hogy a ház személyzetét részesítse ^(a ház ura) ajándékokban, s ne gyötörje ^{öket} ^{az} vagyon. Hogy ez "felülről jövő" tanács, azt mutatja annak a hozzáfűzése is, hogy ezzel nagyobb igyekezetre, hűségre serkent ^{hető} a szolga, s így az még a szidást is jobban eltűri.

Ugyanezt bizonyítja egyébként a 3. mese is, ^{bemutathat} hogy a ház szolgálhadát milyen nagy mértékben meg lehet nyerni egy kis ajándékozás révén és hűségüket mennyire biztosítani lehet ezáltal. Mindezek persze arra is mutatnak, hogy a társadalomban e téren ~~ke-~~
~~zenek~~ ilyen problémák ^{felmerülnek}; nincsen minden rendben akkor, amikor az uralkodó osztály tagjai ilyen humánus bánásmódot tanácsolnak.

E/ A Śukasaptati világnézete

Az orvostudomány és a művészet

Azokban az esetekben, amikor az orvostudomány iránti bizalmatlanság megnyilvánulásait látjuk, éppen a babonán és kuruzskáson alapuló mivoltának a racionális kritikájáról van szó. Így azután é^hető az orvosok működéséről vallott igen lesújtó vélemény /49./.

Itt azonban többről van szó. Nemcsak a brāhmana ráolvasással való gyógyításának a módszere kritikáját látjuk itt, hanem annak kimondását is, hogy ez az egész módszer nem egyéb a tudatos szélhámosságnál, az esetleges sikerek magyarázata pedig a véletlen, mint az a történet elején említést is nyer, s mint azt maga az egész történet is mutatja.

A művészetekkel kapcsolatban más felfogást találunk. Ezek értékének őszinte elismerését láthatjuk minden alkalommal /még a mātaṅgā énekesnő esetében is /58./), s különösen érdekes az a helye a t. o.-nak a 12. történetben /24,27-32/, ahol az uralkodó kötelességévé teszi a művészetek pártfogolását, és az érdemek udvarába való gyűjtését ajⁿlja neki.

A vallás

Ennek tárgyalásával ejutottunk a Śukasaptati legérdekesebb és nem könnyű kérdése megvilágításához, amit mégis igyekszem lehetőleg minél rövidebben végezni el. A nehézséget főként az okozza, hogy a

↓
Sukasaptati különböző változatainak szerzői más^{-más)} valási felfogás képviselői voltak. Így a t. o. szerzője brahmanista, a t. s.-é jaina[↓] svetāmpara és az ezek alapjául szolgáló, megelőző elveszett változatként valószínűleg egy brahmanistát[↓], s esetleg ennek egy jaina elődöt. Ezen felül szó lehet a vallás bizonyos elemeinek kritikájáról az egyes szerzőknél a saját vallásuk esetében is /legalább is annak bizonyos részleteiben/.

Ha a mai olvasó a Sukasaptatit végigolvassa, bizonyára felfigyel két dologra. Az egyik az, hogy olyan tények és események /pl. egy asszony hűtlenségére valló helyzet/ magyarázata[↓] (számos esetben szolgálnak olyan babonák, s kor vallási életében gyökerező megoldások (ilyen még pl.: 6. mese: Ganésa csodája, 7. mese: varázspálca stb./, amelyek ma természetesen komikusnak tűnnek, de amelyekkel az egykori ind élet át meg át volt itatva, amely az emberek széles rétegének tudatában mélyen bennegyökerezett. /Ez az észrevétele a mai olvasónak, amelyet természetesnek fog tartani./ A másik, az ennél sokkal^{ta)} meglepőbb: a babonák^{ma)}, a mágiának, sőt a vallás számos elemének az a kritikája és a belőlük való gunyuzás, amelyet e műben látunk, s amely éles ellentétben áll a t. o. bevezetése jámbor[↓] sivaizmusával is. /Ezek egy része azonban nem meglepő abban az esetben, ha azt tesszük fel, hogy a t. o. esetében is számolni kell egy korábbi

jaina alappal./ Most csak egész röviden, szinte felsorolás jellegűen, szeretném áttekinteni ezeket a részeket, amelyekben ilyen babona-, mágia- és valláskritikát látunk.

Minden valószínűség szerint a brahmanizmus jaina kritikája tükröződik az alábbi esetekben /amelyek legnagyobb részét a feltétlenül brahmanista, még közelebbről [↓] sivaita t. o. változatban is szerepelnek/:

Első csoportként a brahmanista vallási szertartások, ceremóniák azáltal való kigunyolását említeném ^{att} hogy ezeket az elbeszélés^{ek} folyamán aljasságok és csalások, házasságtörések leplezéséül hozzák fel. Ezek között megemlíteném a következőket: A 2. mesében zarándoklatra és áldozatra való hivatkozás történik - kerítés céljából. A 19. mesében istentiszteletet használnak fel - ismerkedés céljára. A 23. mesében a férjét megcsaló, levágott haju asszony a férjéért végzett vallási ceremóniára hivatkozik. A 29. mesében a házasságtörő nő férje megcsalásakor azt állítja, hogy épp az ő életéért könyörgött az istenséghez. A 41. mesében szintén azzal nyugtatja meg az asszony a megcsalt férjét, hogy érte végzett áldozatról van szó. A 43. mesében a brahmanista ünnepen az ősök szelleme tisztelőtére végzett áldozat bemutatás^{a)}kor az ezekben való hittel él vissza a férjét több férfivel is meg-

csaló asszony. A t. s. 59. és 61. meséjében a körmeneten történik a hűtlen asszony ismerkedése. A t. s. 62. meséjében vallási ünnepség rendezését látjuk - mérőben ellenkező céllal, mégpedig annak reményében, hogy a szertartás alkalmával a táncnál sikerül megbizonyodást nyerni valakinek a nő-voltáról.

Ide tartoznak még azok az esetek is, amikor templomok, szentélyek találják és egyebek helyéül vannak felhasználva, így az 1. és a 8. mesében találka céljára, míg a 28. történetben egyéb célra. Az előbbinek és ennek a csoportnak is nyilvánvalóak a jaina gyökerei, hisz a jinizmus elveti az áldozati szertartásokat és így érthetően üz gunyt a brahmanista szertartásokból és szent helyekből.

A jinizmus az isteni beavatkozást is tagadja, s ezért érhető az is, hogy ezzel, az isteni beavatkozással gunyolódik; mégpedig^{11/} vagy azáltal, hogy azt megkapják azok is, akik^{11/} bűnös célokra kérik, vagy^{21/} olyképpen, hogy bűnös céllal mernek fordulni az istenséghez, s az istenség nem teljesíti ugyan^{de} e kérelmet, valaki istennek hazudja magát, vagy pedig^{31/} azzal teszi ezt guny tárgyává, hogy az istenhez méltóan méltatlannak való fordulás^{a/}kor hazudja valaki az ígéret beteljesítését. Az elsőre példaként a 3. mesét emliteném, amikor a más felesége elcsábításához kér egy gazfickó az istenségtől - nem hiába - a férjjel azonos külsőt.

A másodikra a t. o. 12. meséje szolgálhat példaként, ahol az asszony férje megvakulását kéri az istennőtől azért, hogy azután minden nehézség nélkül csalhassa meg az urát. Ekkor a férje játssza meg az istenséget, s az asszony, aki hisz e dologban, póru^l jár. /Ez esetben a történet a jaina eredete bizonyítva van, ld. fentebb./ A harmadik esetre felhozható példában, t. o. 69. meséjében a hetaira fordul^a mehybevitel^{ny}éért Śivához. Itt a papagáj csinál úgy, mintha isten lenne, s az ennek ígérétebe bizó hetaira szintén megjárja.

A brahmanista istenségek méltatlan beállítá^ssát is a jaina eredetű kritikának tulajdoníthatjuk, így például a t. s. 58. meséjében Gaⁿeśa magatartását az asszonnyal vagy viselkedését a férj megoldása látán. A t. s. 15. történetében az istenség részéről hamis tanuságot látunk az istenitélet alkalmával, míg a t. o. 12. meséjében egy szörnyű tettnek találko^zunk egy olyan mitosszal való igazolásával, amely maga is némi gondot okozott már a brahmanista erkölcs védelmezőinek.

Végül feltétlenül jaina jellegűnek kell tekintünk azokat a helyeket, ahol sⁱvaiták és Śiva-hivók kigunyolásáról van szó. Ezt látjuk a 29. mesében, ahol egy házasságtörő nő egy sⁱvaitával szerelmeskedik. A 43. mesében az áldozatot bemutatóról a felesége állit-

ja azt, hogy maga sem hisz igazán. A 64. mesében a kereskedő Ganés^éa tiszteletére történő, színlelt felajánlást tesz - nem valóban és komolyan, hanem színleg - csupán azért, hogy megmentse a pénzét. A fenti esetekben vagy sívaitáról van szó, vagy pedig a brahmanista ünnep vagy istenség említése teszi teljesen valószínűvé, hogy a kritika jaina eredetű. A t. s. 65. meséjét e szempontból másutt már említettem.

A babonának és a mágiának az a kigunyolása, amellyel az alább felemlített esetekben is találkozunk, nem minden esetben feltétlenül jaina jellegű, hanem egyéb racionális irányzatok hatására is előfordulhat. Megjegyezném itt, hogy az alábbi helyeken nem az ezekben való hitről van szó, hanem arról, hogy valaki a másoknak az ezekben való hitét kihasználja. /Hozzáteszem ehhez a megjegyzéshez, még azt, hogy az, aki ilyen célzattal használ fel ilyesmit, maga nem valószínű, hogy higgyen benne; s magának annak a felhozása, hogy ezek csalás, szemfényvesztés céljából történnek, arra alkalmas, hogy a bennük való hitet lerombolja, és egy ezekkel szembeni kritikus állásfoglalásra mutat./ Ilyenek a következők:

A 18. mesében a házasságtörő asszonyok visszaélnék a férj abban való hitével, hogy a fügefagalyban szellem lakik. A 27. mesében a mustármagtolvaj a mások babonába és varázsszerekbe való hitével él vissza

és ^{így}menekül meg. A 33. mesében a megcsalt férjet azzal nyugtatja meg a felesége, hogy varázsszertartásról van szó, a 37. mesében pedig azzal, hogy egy varázsfáról látta a számára nem kívánatos dolgokat. A 49. mesében a varázslással való gyógyítás racionális kritikáját látjuk, a 56-57. mesékben pedig a szelleműzés kritikája látható. Az 59. mesében megbukik a babonára építő megoldás. A 63. mesében a hamu szent voltában való hitet használja ki szorult helyzetében a királyi követ. A t. s. 51. meséjében a nyil "csodás erejének" a gunyos emlegetése fordul elő. A t. s. 53. meséjében ördögűzőért küldi el férjét a házasságtörő nő azért, hogy ezzel időt nyerjen.

A fenti vizsgálat azt mutatja, hogy a brahmanista vallás alapos kritika tárgya a Sukasaptatiban. Ez a kritika rendszerint a jinizmus álláspontjáról történik, feltehetően tehát létezett egy jaina Sukasaptati, erre enged következtetni a t. s.-on kívül a t. o. is, amely ^{maga már}világosan egy [↓]sivaita munkája. A brahmanista feldolgozások azonban ezt nem tudták a mesegyűjteményből kiirtani, [↓]sivaita bevezetéssel stb. megelégedtek, s a kritika minden részletét talán át sem értették, egyes babonaellenes részekkel, a helytelenül viselkedők birálatával pedig esetleg még egyet is értettek. A jinizmus kritikáján túl bizonyos racionalista kritika nyoma is felfedezhető.

Az erkölcs

E téren hasonlóképpen igen erős kritika tapasztalható, amit még röviden igyekszem összefoglalni. Elöljáróban is megjegyzem, hogy e kritika szinte épp a mű legszellemesebb és legötletesebb részeit nyújtja.

Az 1. mesében az ígéretmegtartás kötelező voltaival sikerül bűnre készíteni Gunasālinī-t. Azt, hogy arról van itt szó, hogy a két erkölcsi parancs összeütközése esetén ő a kellemesebbet választja magának, a t. s. világosabban mutatja fel. A t. o.-ban a kérdés feletti hosszadalmas töprengés viszont nem bőbeszédűség, hanem a kettő közül a nyilvánvalóan helytelenitendőbb tettet választó szellemes kigunyolására alkalmas irói fogás. A 2. mesében, az egész elbeszélés gyűjteménynek talán a legszellemesebb történetében az adakozás kötelességének dharmája van bűnös cél szolgálatába állítva, s ugyanitt a karman-tan-ba való hit kigunyolása is látható.

A fentiekkel szemben kétségtelenül szintén jaina kritikát láthatunk a bevezető keretelbeszélésben Devasarman történetével, amelynek az a tanulsága, hogy nem zarándoklatok és hasonlóak, hanem a valóban helyes viselkedés, így jelen esetben a szülők tisztelete jelenti az érdemet.

A t. o. 11. meséjének az a tanulsága, hogy ki-ki a saját dharmáját teljesítse és maradjon meg

annál. Ez nyilvánvalóan a t. o. szerzőjének a brahmanizmusra valóban jellemző álláspontját tükrözi, és e történet valóban nem is található meg egyetlen jaina Śukasaptati vagy Pañcatantra feldolgozásban sem.

A másvilág

E szempontból a t. o. bevezető keretelbeszéléseknek egy ^{helye} érdekes roppantul. Itt a keritőnőknek azokra a Prabhāvatīhoz intézett szavaira gondolok, amely hitvesi hűsége megtörését és a másvilágtól ^{való} féltelme eloszlatását célozzák /11,35-12,2/. Itt egyrészt kétségbe van vonva a másvilág léte /két alkalommal is/, másrészt az emberi lét céljaként az érzéki élvezet van feltüntetve éppen azzal a meggondolással, ami itt megtalálható, hogy a halál az élet végleges vége. Márpedig mindkét állítás az ind materializmus, a lokāyata tanításhoz tartozik, ennek beszűrléséről van tehát itt szó, mégha ezt a helyet fel is foghatjuk a materialista nézet kritikájának azáltal, hogy keritőnők vallják, méghozzá olyan cél érdekében, amelyet maga a szerző helytelenít.

Célzások bölcséleti irányzatokra

A brahmanista felfogás és a yoga mellett - mint láttuk - a materialista lokāyatának is vannak nyomai a t. o.-ban. Hasonlóképp materialista felfogás tükröződik a t. o. 42,3-4 sorokban: ātmani prasamite sarvāpi sr̥ṣṭih samāptarūpaiva | yadāham mṛtastadā samasto 'pi sargo 'nyathā jāta eva | mametareṣāmapekṣayā kim nāma prayojanam | Megjegyezhetjük, hogy a materialista gondolatok /hisz a halál utáni lét e tagadását annak kell tartanunk/ itt is alacsonyrendű ember, a társadalom törvényeivel összeütköző tolvaj szájába vannak adva. Nem lehet azonban ilyesmiről szó a test értékének az 5,7-11-ben előforduló hangoztatása esetében.

III. R É S Z

A szanszkrit változatok és az alapmű viszonya,
keletkezésük ideje és helye

↓
A Śukasaptati fennmaradt három szanszkrit változatának a korábbi, elveszett változatokhoz való viszonyáról és mindezek keletkezési idejéről és helyéről bizony keveset sikerült eddig kideríteni. Mindennek - szerintem - részben az is az oka, hogy a szakirodalomban a t. o. változatát - R. Schmidt kivételével - nem ismerték eléggé és nem tanulmányozták kellő alaposással, vagy pedig nem vették eléggé figyelembe⁺,

⁺ Ez tűnik ki Winternitz ismertetéséből /ld. i. m. III./ a 344., 345. lapok pontatlan vagy csak a t. s.-t figyelembevevő adataiból, de a ^{t.o.} szanszkrit szöveg ^{elmaradása} alapos ismerete ^{Hertelnél} is észlelhető.

holott ez a legértékesebb ily szempontból is a fennmaradt változatok közül, és a fenti kérdések eldöntésében jelentős szerepe van. Másrészt pedig az ilyen - merőben filológiaiának tűnő - kérdésben nem mellőzhető a mű mondanivalójának, tartalmának az általam a II. részben megkísérelt jellegű vizsgálata sem. Az eddigi felfogásokat s eredményeket a következőkben foglalnám össze röviden:

A t. o.-ról (Schmidt már) is megállapította, hogy nem tekinthető az eredeti műnek⁺, s emellett az 5. és

+ Ld.: R. Schmidt: Über den Werth des Sanskrit-
studiums. /Stuttgart, 1898./ 6. sk. 1.

17. mese által bekeretezett rész túl hosszú voltát
emliti elsősorban érvként⁺. Hertel ennek megismétlése

+ E kérdéssel ~~kapcsolatban~~ fentebb már foglal-
koztam s a történetek Schmidt és Hertel által erősen
kifogásolt magas számával kapcsolatban magyarázatot
adtam, /ld. a 101. l., ^{-104. l.} amely mellett azt magam is elis-
merem, hogy ennek egyes történetei a t. o. szerző-
jétől származnak, s a korábbi Sukasaptati változat-
ban nem szerepeltek.

mellett még hozzáteszi ehhez⁺, hogy a t. o.-ban a

+ Ld. i. m. 242. l.

a keret vége nem illik az elejéhez, s hogy a t. o.
szerzője /akárcsak Nahsabi^v - mondja -/ kapcsolóelbeszé-
lésként a régi keretet is szerepeltette, s különböző
számára ismert változatokat kontaminált. Schmidt a
t. o. szövegét⁺ tartalmilag a t. s.-nál későbbinek

+ Ld. i. m. 7. l.

véli, valószínűnek tartja azonban, hogy megírása
korábbi, mint a t. s.-é. Winternitz⁺ közelebbállónak

+ Ld. i. m. III. 343. l.

tartja az alapműhöz a t. o.-t, mint a t. s.-t, s azt
mondja, hogy ennek ^akeretelbeszélése is közelebb áll
ahhoz és eredetibb.

A t. s.-ral kapcsolatban Schmidtnek azt a

véleményét⁺, hogy ez szemmel láthatóan egy nagyobb mű

⁺ Ld. i. m. 5. l.

kivonata, feltétlenül elfogadja mindenki, aki csak egyszer végigolvasta a t. s. szövegét. Ennél a fejlődés egy korábbi fokát mutatja szerinte⁺ az A kézirat-

⁺ Ld. i. m. 5. l.

ban hagyományozott t. e., ez ugyanis 1/ nem bevezető versekkel kezdődik, 2/ erre mutat még a Prabhāvatītól a mesék közepén mindig kicsikart ígéret vagy eskü, hogy nem megy el aznap éjjel, 3/ nincs még annyira telezsufolva versekkel, mint a t. s., és 4/ a versek közül^{itt} csak 2 prákrit, míg amabban kb. 40.

Mindenki egyetért tehát abban⁺, hogy a fenn-

⁺ Schmidt: i. m. 4. l., Winternitz: i. m. 343. stb.

maradt változatok egyike sem azonos az alapművel, s hogy annak az lett a sorsa, mint más ind meseműveknek: újra és újra átdolgozták őket és az újabb feldolgozások kiszorították a régebbieket. Winternitz is leszögezi azt a közmegegyezés szerint állított tényt, hogy a t. o. és a t. s. nincsenek egymással leszármazási viszonyban, hanem valamely közös alapra mennek vissza, amelynek keletkezési helye és ideje ismeretlen.

Arra a kérdésre vonatkozólag, hogy mióta létezik maga a [↓]Šukasaptati, jelenleg a következő álláspont van általánosan elfogadva a szakirodalomban.

Hertel említi⁺, hogy a [↓]Šukasaptati terminus

+ Ld. i. m. 234. l., s már Schmidt: i. m. 7. l.

ante quem-jét Nahṣabī Tūṭī-nāme c. munkájának hite-
les datálása⁺ adta meg. /Itt még azt is figyelembe kell

+ Pertsch: ZDMG 21 /1867/ 551. l., Kosegarten az

1ken féle ToutiNameh-ben /Stuttgart, 1822./ a 174. és
316. l.: i. sz. 1329.

venni, hogy e munkát már megelőzte egy korábbi fentebb
emlitett perzsa fordítás. /Hemacandrának a Yogasāstrā-
hoz írott kommentárjában talált azonban Hertel két sort⁺,

+ Ld. i. m. 235. l.

ahol már felfedezhető a Śukasaptatira való utalás. E
sorok, amelyeket ott Candapradhyota Abhayának mond, a
következésképpen hangzanak:

kathāsaptatisamsāmsī mārjāryyeva śuko 'naya |
nītijño 'pi grhīto 'si jagādetyabhayaṃ ca saḥ || 4 |
Tehát: "És az <a Candapradhyota> <igy> szólt Abhayá-
hoz: "Bár jártas vagy az okosságtanban /nīti/, meg-
lettél fogva ezáltal a hetaira által, mint a het-
ven ~~történet~~ történetet elmesélő papagáj a macska ál-
tala"."

Mivel pedig - mint Hertel ~~írta~~ - a Yogasāstra i. sz. 1160.
/Kumārapāla jinizmusra való térése/ után íródott /ez
a dátum tehát a fenti két sor számára terminus post
quem/, s - mint Jacobi kimutatta - Hemacandra az i. sz.
1088. dec. 1-én született, bár a halála időpontja /a-
mi e két verssor terminus ante quem-je/ nincs megha-

tározva, de /1160-ban már 72 éves lévén - jegyzem én meg -) nem sokkal íródhattak e [↓]Sukasaptatira utaló sorok ez után az 1160-as időpont után. A [↓]Sukasaptati létezése tehát a XII. század harmadik harmadától van tanusítva. Ez azonban ^{- a körtel fogás szerint -} természetesen nem jelenti azt, hogy ennél ne lehetne jóval régebbi is. Hertel szerint Hemacandra azonban más változatot ismert, mint amelyek előttünk állnak, olyat, amelyben a papagájt tényleg megfogja a macska⁺, mert valószínűtlennek

+ Hertel: i. m. 236. l.

tartja⁺, hogy emlékezésbeli hiba legyen nála.

+ Ld. i. m. 235. l.

Schmidt megemliti⁺, hogy terminus post quem-ként a

+ J. m. 8. l.

Kālidāsa Kumārasambhavajából való idézet nem jelent semmit, mert ez csak a CC₁ kéziratban található meg, s későbbi interpoláció is lehet.

[↓]
A [↓]Sukasaptati keletkezési helyére vonatkozólag nincs föltevés sem.

A t. o. időpontjára vonatkozólag csak egy terminus post quem szerepel a szakirodalomban⁺, az

+ Ld. Hertel: i. m. 248. l., Winternitz: i. m. III. 346. l.

i. sz. 1199, Pūrṇabhadra Pañcatantra változata elkészítésének éve, akinek munkájából a t. o. szerzője láthatóan merített. Schmidt megemliti⁺, hogy a

+ I. m. 8. l.

Bhaviṣyottarapurāna-ból származó, Bhojaprabandha Nr. 318. stófa t. o.-beli idézéséből sem e változatra, sem pedig az alapműre vonatkozólag nem lehet levonni következtetéseket. A t. o. kéziratanyaga bizonyos orthográfiai sajátosságai Schmidt /i. m. 7. l./ és Hertel /i. m. 242. l./ szerint délindiai archetypusra mutatnak.

A t. s. esetében V. I. Kal'janov (a bibliográfiám 237. lapján említett bevezetésében a 8. lapon/ megemlíti, hogy a Vaṅga országnévnek a t. s.-ban előforduló Baṅgala alakja, mely először a XIII. században fordul elő, arra mutat, hogy e változat aligha jött létre a XIII. század előtt, és a XII. századnál semmiképpen sem korábban.

Ami a Sukasaptati fennmaradt szanszkrit feldolgozásainak Naḥṣabī munkájához való viszonyát illeti, Hertel erről azt mondja⁺, hogy itt oly nagy a kü-

+ Ld. i. m. 243. l.

lönbség, hogy Naḥṣabī mintájának egy külön szanszkrit változatot kell felkenni, s hogy valószínűleg ugyanezt a szanszkrit szöveget használta fel Hemavijaya is Kathāratnākara c. művében. Szerinte⁺ a t. s. és a

+ Ld. i. m. 239. l.

t. o. a Tuṭī-nāme-vel szemben külön feldolgozás, a Sukasaptati e két változata 51 közös meséjéből ugyanis

- mint mondja - csak 14 szerepel a Tūṭī-nāme-ben /nem számítva a változatokat és a bevezetéseket/, s itt felsorolja a t. s. 1., 3., 5., 9., 11., 15., 21., 32. = 13/!/ , 22., 26., 42., 43., 44., és 52. meséket.

Hertel azonban nem figyelt fel néhány olyan tényre, ami a t. o. és Naḥṣabī viszonya szempontjából is és ezáltal a t. o. datálása szempontjából jelentős, s ami az általam a 86. és a 78. lapon közölt táblázatokból is részben kiderül. Ezek a következők:

1/ Van még a Hertel által említetteken kívül 6 olyan mese amely ugyan nincs meg a t. o.-ban is, a t. s.-ban is és Naḥṣabīnál is egyaránt, de megvan a t. o.-ban is és Naḥṣabīnál is. Itt egyfelől éppen azokról a mesékről van szó, amelyek a t. o. 5. és 17. meséje között szerepelnek és e változatoknak /szemére hányt/ jellemzől, másfelől pedig a t. o. 69. meséjéről, amely szintén jellemző e változatra. Igaz, hogy ez a t. o. 5. és 17. meséje között szereplő, Naḥṣabīval közös 5 mese megtalálható a Pañcatantra valamely változatában is, nem lehet azonban véletlen, hogy a közül a mindössze 20 mese közül, amely a Pañcatantra anyagából Naḥṣabī-nál szerepel, épp(5/a t. o.-ban is megvan. Már csak azért sem lehet elintézni ezt azzal, hogy nyilván csak Pañcatantrából és nem a Suk. t. o. közvetítésével /vagy legalábbis ismeretében és annak hatására/ kerültek

ezek be Naḥṣabī munkájába, mert jelen esetben arról van szó, hogy a Śuk. t. o. által a Pañcatantrából átvett összesen 7 mese közül van itt 5-ről is szó.

/Ezekon kívül a t. o.-ban már csupán a 12. és a 68. mese azonos a Pañcatantra változatokkal/ Mindezt alátámasztja az is, hogy Naḥṣabīnál van még egy olyan történet is a t. o.-ból /a 69./, amely a Pañcatantrában nem szerepel.

2/ Naḥṣabī 42/1 számú /a török feldolgozásban 27/1/, Obeida nevű kereskedőfiuról szóló története igen pontos megfelelője a t. o. kerete ama részének, amelyet a t. s. nem tartalmaz⁺, s ez éppen ebben a formájában aligha szerepelhetett a t. o.-nak és a t. s.-nak /valamint az esetben feltehetően egyuttal Naḥṣabīnak is/ alapjául szolgáló műben, annál is inkább, mert ezen belül olyan momentumokról is van szó, amelyek Naḥṣabīék-nál épp a t. o. śivaita jellegű feldolgozásának megfelelői.

Hertel^{nek} tehát áll ugyan az a megállapítása a Śukasaptati változatoknak a Pañcatantrához való viszonyáról⁺, hogy nincs egyetlen Pañcatantra elbeszélés

⁺ Ld. i. m. 247. l.

sem, amely egyaránt meglenne az összes Śukasaptati és Tūtī-nāme változatban. Csak én azt állapítom meg, hogy több olyan történet is van viszont, amely megvan a Śuk. t. o.-ban is és a Tūtī-nāme változatokban is.

⁺ Hertel itt téved, amikor az i. m. 246. lapján úgy tünteti fel, hogy a Naḥṣabī 42/1 és a török feldolgozás 27/1 a t. o. és a t. s. keretének egyaránt megfelelője.

Mindebből /amikre még további bizonyító adatokat is hozok/ levonhatom azt a következtetést, hogy a Naḥṣabī munkájának nem a Śukasaptati valamely más változata, hanem épp a t. o. volt az alapja. Ezzel egyuttal magára a t. o.-ra vonatkozik a Naḥṣabī féle munka elkészülésének időpontja terminus ante quemként.

A t. o.-ra vonatkozólag terminus post quemként feltétlenül áll a Pūrṇabhadrā féle változat befejezésének időpontja: 1199. Pūrṇabhadrā t. o.-beli felhasználásra a legdöntőbb bizonyíték a t. o. 12. meséje, ahol a csupán csökevényes formában maradt és befejezetlen keret világosan mutatja egyrészt azt, hogy itt csak átvételről lehet szó, másrészt pedig tudjuk, hogy ebbe a csökevényes keretbe, amely a Pūrṇabhadrā féle változat III. 16-nak felel meg, épp a Pūrṇabhadrānál is ebbe beékelte /ott III. 17.,^s az összes Pañcatantra változat közül egyedül csak nála szereplő/ történet van beleillesztve és alaposan kidolgozva.

Emellett nem jelentős már az a tény, hogy a t. o. 2. meséjében /az összes fennmaradt Śukasaptati változat közül csak itt!/ említve van a Gujarātban levő surāṣṭrai Somanāthában levő, a hinduk körében igen nagy tiszteletnek és látogatottságnak örvendő Śiva szentély. Erről pedig tudjuk, hogy Mahmud, Ghaznī szultánja az 1025-ben indított hires expedíciója so-

rán elpusztult⁺, s csak 1100 táján épült fel újra⁺⁺

⁺ Ld. R. C. Majumdar - H. C. Raychaudhuri -
Kalikinkar Datta: An Advanced History of India.
/London, 1958²./ 183. l.

⁺⁺ Ld. u. o. a 185. l.

/most már nem fából, hanem kőből/ egy gujarāti ural-
kodó, valószínűleg Jayasimha elődje alatt. 1025. és 1100.
között tehát ez híres zarándokhelyként nem lenne em-
litve, hanem csak 1100 után.

Jóval későbbi terminus ante quem viszont még
a t. o.-ra az ógujarāti Pañcākhyānavārttika, amely
időpontjáról - mint már említettem - csak annyi biz-
tos, hogy az i. sz. 1673/74. előtt készült, mert ez
az év már egy jaina másolata elkészültének az eszten-
deje. Az viszont érdekes, hogy e késői változat o-
lyan történeteket is a legvilágosabban a ^{Suk.} t. o. alap-
ján vett át, amelyek magában a Pañcatantrában /az
általá használt Purnabhadránál/ is szerepelnek. /Ugyan-
az a helyzet tehát, mint szerintem Naḥsabī esetében,
csak ezt a tényt most Hertel is észrevette⁺.

⁺ Ld. a. t. o. 12. meséje és a Pañcākhyānavārttika
28. viszonyáról Hertel: i. m. 134. l.

Emellett egyébként a Pañcatantrában nem szereplő, de
a ^{Suk.} Sukasaptatiban megtalálható történetek is találha-
tók e munkában /épp olyanok, amelyek Naḥsabīnél is
megvannak, de közelebbálló formában a ^{Suk.} t. o.-hoz, mint

Nahsabiékhoz/, így a t. o. 52-54. = t. s. 42-44.
és a t. o. 69-70; az előbbiek a 2., az utóbbiak pe-
dig a 43. szám alatt olvas^{zt)}va itt egybe.

A ^{Suk.}vt. o.-nak a Pūrṇabhadra féle változathoz
viszonyított, Nahsabi^{e)}hoz hasonló használatát mellett
még egy érdekesség késztetett engem e késői mun-
ka említésére. Ezt az észrevételemet a következőképp
foglalnám röviden össze.

Ismeretes, hogy Pūrṇabhadra gujarāti volt,
művében is található gujarātizmusok. A Pañcākhyā-
navārttika szintén gujarāti munka. Nahsabi a Pañca-
tantra változatok közül a gujarāti Pūrṇabhadra mun-
káját használta fel⁺, s a Pañcākhyānavārttika szer-

<sup>+ Egy perzsa szerző részéről természetesen egy északnyugat-ind
változat felhasználása, (annak Bursae féle)</sup>
Vakárcsak a Pañcatantra középperzsa fordítása eseté-
ben.

zője szintén. Említettem már, hogy a t. o. szerzője
^{Suk.}megemlíti a gujarāti Somanātha szentélyt. Hozzáte-
szem ehhez most, hogy helynevei között⁺ számos más

⁺A helynevek jórészt már a t. o. általam
készített magyar fordításának a jegyzetanyagában azo-
nosítottam.

gujarāti is található, s egyébként is még több észak-
nyugat-indiabeli⁺. Ezekhez jár^{még}ul^{Suk.} az, hogy a vt. o.

⁺Jelen esetben a szöveg elkészülése helye szem-
pontjából a benne szereplő helynevek a döntőek, s nem
az, hogy éppen délindiai kéziratokat és ezért délindiai

orthográfiai/!/ /nem nyelvi!/ sajátosságokat mutatókat sikerült megtalálni és felhasználni.

nyelvében bizonyos gujarātizmusokat is véltem felfe-

dezni. Foggal állítható tehát ezek után, hogy Pīntāmanibhaktā munkája is } gujarāti.

A fentiekben tehát magának a t. o.-nak két-két terminus ante quem-jét és post quem-jét határoztam meg, rámutattam a Tūtī-nāme-vel és a Pañcatantrával való viszonyára, s azt hiszem, hogy kialakulása ^{ideje} helyét ^{mellett a} sikerült meghatároznom, miután ^a korábbiakban a szerzője személyét és nevét is bizonyossá tettem, akiről nyilvánvaló volt eddig is, hogy egy [↓] sivaíta brāhmana.

Ami a [↓] Śukasaptati megelőző, elveszett változatait illeti, felfogásom a következő:

Datálás szempontjából két dolog jöhet számba: 1/ a Pañcatantra meglehetősen ismert datálású változatainak felhasználása és 2/ tartalmi sajátosságok. Ez utóbbi szempontból nem vehetők figyelembe a t. o. és t. s. azon történetei, amelyek nincsenek mindégnyikben meg, tehát maximum 51 mese anyaga alapján lehet dolgozni.

Ami a Pañcatantrával való kapcsolatot illeti, a t. o. és ^a t. s. közös meseanyagában található egyezések /a t. o. 40., 48. és 59. mese/ már annak legrégebb változatában, a Tantrākhyāyikā-ban is /s attól végig/ megtalálhatóak. A [↓] Śuk. t. o. = t. s. 31. egy állatmese, s így a Pañcatantrára jellemző, a [↓] Śuk. t. o. 48. = t. s. 39. és a [↓] Śuk. t. o. 59. = t. s. 50.

pedig kereskedők ügyeivel foglalkozik, ami szintén jellemző a Pañcatantrára. Ezek tehát ebből kerültek át /valószínűleg már a Sukasaptati legrégebbi változatába/, s nem megfordítva; e Pañcatantra változat tehát számunkra /nem lényeges/ terminus post quem. Helyéhez a Sukasaptati legrégebbi változata is közeli lehetett, amelyet így északnyugatinak vélek. Valószínűleg jaina eredetű /a jainák fellelegvára ma is Északnyugat-India/, innen a brahmanista vallás II. részben kielemezett kritikája, s brāhmaṇa-ellenes^{es}ége mellett jellemző rá kereskedőpártisága /v. ö. az átvett Pañcatantra mesék is/ /a jainák többsége ugyanis egykor is kereskedőkből állott, s ma is jórészt azok, valamint bankárok/. Ugy vélem, hogy a keretelbeszélésnek ebben volt olyan formája, hogy a bölcs papagáj egy kereskedőhöz intézi intelmeit a hetaira praktikáival szemben, aki valószínűleg bosszút is áll /vagy csak akar állni?/ ezért rajta, s Hemaçandra valószínűleg erre a változatra célzott.

Mivel a t. o. és a t. s. közös anyagában rājput-ellenes mesék is szerepelnek nagy számmal, létezett később egy feltehetően rājputellenes jellegű munka, mely valószínűleg egy brahmanista szerzőtől származott. Terminus post quem-je az előbbinek terminus ante quem-je, s e^{múl szolgál} terminus post quem nem lehet más, mint a Pratihara-k Rajasthānból és Észak-Buĵarāt-ból való, VIII. század

végi, IX. század eleji, a Jamnā és Gaṅgā völgye felé irányuló terjeszkedése. Ekkor alakult ki ugyanis a rājput^{ok} rétege, akik Rajasthānból és Gujarātból származtak⁺, s akik ellen e változat a legélesebben

⁺ Ld. a Vszemirnája isztoria III. kötete /Moszkva, 1957. Goszpolitizdat/ A. M. Oszipov által irt része 309. lapját.

irányult /ld. értekezésem idevonatkozó II. részét/.

Ezek, bár egyszerűen csak a kšatriyák utódainak vallják magukat, egész nemzetségükkel való áttelepülésük után is megőrizték katonai szervezetüket, különböző kiváltságokat kaptak itt azért, hogy vezetőiket kötelezzék ezáltal a hadi szolgálat teljesítésére, s e kiváltságos helyüknek megfelelően rājaputrának, "a király gyermekeinek" nevezték magukat és vezetőik beszámítottak a kšatriyák arisztokrata rétege feudális főnemessége sorába⁺. Épp ezért e változat terminus

⁺ Ld. a Vszem. iszt. idézett helyét.

post quem-jének a IX. század közepe tekinthető, s helyének Északkelet-India, amire a t. s. névanyagából is lehet következtetni /v. ö. Bengál gyakori emlegetése/; itt^{északkeleten} volt ugyanis bizonyára nagy gyűlölet ezzel az idegen, kiváltságos réteggel szemben, s ennek a nyomait őrizte meg a szerintem szintén északkeletindiai t. s., mely már csak a hely azonossága miatt is közelebb áll ehhez, mint a t. o. A Pratihara dinasztia uralmának

kelet felé való kiterjesztésével talán mintegy párhuzamosan jutott el a Śukasaptati első változata is Keletre, hogy aztán itt megújuljon, s ez az új alkotás lehet a t. o. és ^avt. s. bevezetésének megfelelő változat, amelyben már egy kereskedő feleségéhez intézi ennek hűsége megőrzése céljából intelmeit a bölcs papagáj, s a hetairák ebben már csak az asszony elcsábítása elősegítése körül mesterkednek. Ezt azután a t. s. teljesen hűen megőrizte /vagy tovább is fejlesztette/, míg a t. o. szerzője ezt az újabb nyugati, és a régi, a szorosabb hazájabeli, keleti változatot /és keretváltozataikat/ is felhasználta, ezzel magyarázható a t. o.-ban tapasztalható kontaminációjelleg /s a régi keret ismerete és ismertetése/⁺, s bizonyos régebbi vonások észlelt meg-

⁺ A Pañcatantra benaresi kéziratának Hertel említette változata is e kettő kontaminációja, s nem pedig a legrégebbi formája, ahogy ezt Hertel hitte. Mivel pedig a Pañcākhyānavārttikára a t. o. ismerete és felhasználása jellemző, így ennek 43. darabját /akárcsak a Hem^{a)}vijaya féle változatot/ a t. o. 65-70-re visszamenőként tekinthetjük, tehát jogosan következtethetünk ezekből az utóbbi hiányzó részeire. Őrzése. Ennek az új, keleti változatnak a terminus ante quem-je a t. o., mely már ezt is ismeri és felhasználja.

A t. s. /a t. e.-vel együtt/ készült, ennek
(ennek alapján)
a kialakulása helye közelében, tehát valószínűleg
északkeleten, még pedig esetleg épp Bengálban, /v. ö.
a 66. meséjét/ bizonyára 1199., azaz Purnabhadra
munkája befejezése után.

IV. R É S Z

A Cintāmanibhātta-féle Śukasaptati
irodalmi jellemzése

Ebben a fejezetben - mindennemű szószaporítás és ismétlés elkerülése végett[✓] mellőzöm a t. o.-nak /mert hiszen erről akarok itt beszélni/ mindama jellemzői ismertetését, amelyeket már korábban említettem az értekezés folyamán, amit annál is inkább megtehetek, mert e fejezet nem önálló egész akar lenni, hanem csak egy kiegészítő, függelék^{jellegű} része a disszertációnak. Hogy mégsem mellőzöm, annak az az oka, hogy rendkívül egyoldalunak tartom a régi és távoli /igy akár szanszkrit/ munkák^{nak a} csupán adatanyag összehalmozását célzó és adó tanulmányozását és ismertetését, ha ez nem párosul olyan jellegű vizsgálatokkal, mint arra a II. részben törekedtem, vagy amilyennel itt kísérletezem, hisz nem szabad elfelejtenünk soha, hogy ezek gyönyörködtető művek, s megérdemlik az ilyen jellegű méltatás^{ot}.

Különösen ez a véleményem a textus ornatior-ról, míg ezzel szemben a textus simplicior a maga kivonat-voltában szerintem nem^{igen} érdemel ilyen jellegű tárgyalást. A t. o. azonban annál inkább, még ha

meg is elégszem itt jelenleg jellemzői és irodalmi értékei egészen rövid vázolásával.

A/ Jellemzői

Az előrebocsátottaknak megfelelően mellőzök itt is minden olyan jellegű megállapítást, ami ismétlés lenne, s amit a tartalmi vizsgálat alkalmával már elmondottam róla, s nem beszélek az egyes elbeszélések keretének szellemes voltáról sem, csak azt szeretném hangsúlyozni, amire a 16. meséje tárgyalásánál céloztam: a szerző nagyfoku irói tudatosságát és művészi ambícióját.

Jellemzői közül az egyik leglényegesebbként az ellentétekkel való játékát emelném ki. Itt mindjárt megemlíthetném a bevezetésből hosszadalmasan áradó jámbor [↓]sivaita erkölcsnemesítő célzat és ennek útja: az erkölcstelenségektől hemzsegő történetek egyet célzó kettősségének kontrasztját, mely ^{Cintāmani bhāṭṭānāl} messze jobban ^(a Śukasaptah) ki van hangsúlyozva, mint bármely más változatában vagy utánezatában. Ez a mű művészi voltának, izének egyik tényezője. /Nála az egyes mesék elmondása folyamán már nincsenek - mindenkor unalmasnak tűnő - erkölcsi oktatások beleszőve./

Számos más esetben is tapasztalhatjuk ezt. Egyik érdekes megnyilvánulási formája, amikor hangzatos, tiszteletteljes szavak után döbbenünk rá arra, hogy mindezt gunyból, irónikus célzattal használta,

azért, hogy éppen értéktelenséget, siralmas gyengéséget fessen le velük tiszteletteljes, senki által sem kifogásolható, s az igazságot mégis megvalló, hirdető módon. Utalok itt az 5. mesében a 17,33-37. közötti részre:⁺ "Reggel aztán a reggeli ájtatosság el-

⁺ A példák felhozásában nem törekszem teljességre. A szanszkrit szöveg megfelelő helyét többnyire csak jelölöm és itt kivételesen inkább a magyar fordítást hozom, amely - bizonyára sikertelenül -, de igyekszik visszatni valamit abból a jellegből, amelynek illusztrálása végett szerepel. Ez a Magyar Helikon kiadásában megjelent fordításomnak megelőző formája, tehát a kiadó által eszközölt, "a nagyközönség érdekében végzett" változtatásokat nem tartalmazza.

végzése után a határtalanul hatalmas Vikramárka a kihallgatási terembe ment. Számos tudós foglalt ott helyet a fejedelem előtt, a vár oltalmazóihoz hasonlóan, akik a támadás pillanatában készek arra, hogy jól megválasztott, okosságukra alapozott szavaik gazdagságával az ellenfelek fejére ravasz csapást mérjenek. Ekesszólásukkal szégyenbehozzák a szél sebességét és számtalan kiváló tulajdonságukban, mint a mindentudás és hasonlók, magas tekintélyük teljességét nyujtják. Megkérdezte hát ezeket a király, hogy mi volt az oka a hal nevetésének, de a tudósok közül senki sem volt képes, hogy megmagyarázza az álomtalanak ezt a nevetését, hanem csak elnémulva hallgattak^u.

Hasonlóképp jellemzője, a külön érdekességet jelentő szinte állandó, - nézetem szerint - szándékolt és tudatos ritmusváltoztatása. A hullámvölgyeket jelentő egyszerűbb, elbeszélő részek érdekfeszítőkkel és költőiekkel váltakoznak, s ez még a szépségbe való beleunást is megakadályozza.

B/ Költőisége

Számos olyan gyönyörű, költőiséggel teli részt találunk e szövegben, amelyet élvezettel olvashatunk. Ezek legnagyobb része egy-egy nő szépségét vagy ^aszerelemet magasztalja. Egyet-kettőt idéznék ezek közül is: 4,4-8 (a bevezetésben Prabhāvatī szépségéről): "Volt azután a Vaṅga vidékről való Kumudakośának egy lánya, akinek Prabhāvatī volt a neve, s aki olyan tündöklő szépségű nő volt, hogy ragyogásával minden embernek a szemét megörvendeztette. Ezt a gazellaszemű lányt vette feleségül Madanasena. E lánynak minden tagját elöntötte a szépség és a báj, jártas volt minden művészetben, értett ahhoz, hogy a páratlan nyilu nyilaival valakit megsebesítsen, csodálatosan értett az énekléshez, a költészethez és a színjátszáshoz, csodás bimbó volt, telve az ölelések fojtó illatától áradó gonosz érzéki világ kábitóan illatozó mérgével, s bárkit elcsábitott, akire rávetette titkos pillantásainak lövedékeit, s tündöklő ragyogásával, miközben maga is izzott, mindenkiiben fel tudta éleszteni a szerelem forró tüzeit."

17,20-23 (az 5. mesében a romlott királyné szépségéről):
"Ennek az uralkodónak a hitvесе, akinek Kāmalikā volt a neve, jártas volt minden művészetben. A királyné volt a művészetekben jártasak tisztelete és csodálata életfáján az első hajtás: a kábitó illat kavargó hulláma, mely a szenvedélyes szerelemben a heves átkarolás alkalmával támad; kimagaslóan első volt az egyre forróbb és magasabb lánggal lángoló szerelmi harcokban és gyakori kacérkodásai állhatatlanságaiban, aminek száma nem volt kevesebb a kék tetőpontján folyton folyó verejtékcseppek mennyiségénél. Nem volt más elfoglaltsága mint a szórakozás, s ő maga sem volt más, mint a szerelmesek vágyainak célpontja^W."

52,36-53,6 (a kívánatos nőről és élvezetéről): "A paraszt, miután a kereskedőt így meghívta a házába, vele együtt hazament. Otthon aztán együtt megvacsoráztak és S^hālā-^hīrēsthin nyugovóra tért. Nem tudta azonban lehunyni a szemét, ~~hanem~~ hanem folyton a paraszt feleségét bámulta, miközben az asszony pillái^{is} villogva pillantottak felé. Ezt a nőt ringó lépteitől csengő lábpereceinek zajáért megirigyelték még a himbálózó járása szépségétől legyőzötten elnémult hattyuk is. A kecsesmozgásu asszony most szépen domborodó, kemény tompora terhétől ernyedten pihent, maga is szertelenül vágyva a páratlan nyilu szerelemisten páratlan hevességű csatáira, s szorosan egymáshoz simuló mellei között, melyek két

korsóként keményen meredtek az ég felé, a gyöngysor alig talált helyet magának. E látvány láttára a Szerlemisten zuhogó nyilzáporának áradata elmosta a kereskedő minden józan meggondolását, s a gondok pókhálója hálózta be szivét. Hogy forró vágyát az asszony értés_↓ére hozza, lehuzta ujjáról drágaköves gyűrűjét és átadta a nőnek, s csakhamar az Ötnyilu gyönyörteljes harca közepette találta magát. Az asszony szivében a pecsétgyűrű akkora örömet keltett, hogy boldogan bocsá_↓totta a kereskedő rendelkezésére egész testét, teljesen átadva magát a férfinak és a kójának."

C/ Realizmusa

Itt inkább a hasonlataiban megnyilvánuló realizmusáról lehet és szeretnék beszélni, s az ind szerzőknél egyébként is főleg a szerelem egész aprólékos, néha inkább naturalista leírása tapasztalható: A 8. mesében Bālasarasvatī nyelvéről /21,15-16/: "nyelve szemet-szivet gyönyörködtető táncra perdült, mint színházban a táncosnő."

A 19. mesében a 32,25-26 között levő mondatban: "a szerelem oly forró és heves tüzét élesztette fel benne, mintha a szivében egy egész erdő lobbant volna lánggra." Ezeknek felsorolását szintén bőven folytathatnám.

D/ Stilusa, nyelvezete

A textus ornatior stilusa a késői szanszkritra jellemző, /s^{at}vitt igen nagy mértékű/ tulbonyolitott-

ság, tulékesítettség ellenére is szép és költői. Ennek egyik jellemzője, hogy még igealakjai is ^{lehetőleg az általán} ritkábban használtak, s számos esetben találunk intenzi-
vum és desiderativum alakot. Igen gyakori jelenség az azonos hangzásu vagy azonos töből származó szavak különböző jelentésekben való egymásutáni halmozása, pl.: bhavabhavānbhavānbhavānī /3,14/, vagy asārasya samsārasya samsārata^(7,1), továbbá: Prabhāvatī prabhātaṃ^(58,28) pratibhāsāprabhavapratibhāvitam. Igen nagy számmal fordulnak elő rendkívül hosszú összetett szavak, s nem egyszer akár 15-20 szóból is áll egy, mint ahogy a következő, 19 tagu összetett szó: bharatapañcaśaranarapatitarunatarasāsāṅkurameduraśaradārambhajrmbhamānacandrakiranakorakakomalāmalinatānirasanakovidān /52,2-3/.

A t. o. nyelvében egyébként bizonyos gujarātī vonásokat is véltem felfedezni. Részletes és megbízható nyelvi és stilisztikai vizsgálatához azonban feltétlenül szükség lenne a Schmidt féle kiadásnak a közvetlen indiai kéziratokkal való összehasonlítására, s egyelőre, a jelen helyzetben ^{így vizsgálat} Valigha lehetne megbízható, mivel nem lehet tudni, hogy mi irandó a szanszkritban kiváló, modern másoló javára, s mit tartalmaz az eredeti szöveg.

Ö s s z e f o g l a l á s

Értekezésem célja az volt, hogy a Śukasaptati c. szanszkrit nyelvű elbeszélés-gyűjtemény legjelentősebb filológiai, valamint társadalomtörténeti és irodalomtörténeti problémáit megkíséreljem megoldani a fenmaradt három szanszkrit változata alapján, de nem tűztem ki céloomul az összehasonlító mesekutatás által felvethető ^{számos} kérdések megoldását.

Igy is jelentős nehézségekkel találtam magam szemben. Mint bevezetésem I. pontjában vázoltam, a legalapvetőbb szövegkiadási munkálatok ugyan megtörténtek, de igen nagy nehézségeket okoz az adatok hiányos volta, valamint az, hogy a szakirodalom nem részesítette kellő figyelemben a Śukasaptatira irányuló kutatásokat, s végül az is, hogy bizonyos kérdések vizsgálatára eddig kísérletek sem történtek.

A téma, ennek ellenére - szerintem - nagy fontossággal és jelentőséggel bír. E mesegyűjtemény ugyanis Indiában igen jelentős szerepet töltött be, elterjedtsége vetekszik a Pañcatantráéval /ezt mu-

tatják újabb és újabb indiai fordításai számos nyelven/, s a Śukasaptati jelentősége a Keletre és - közvetve - Európára gyakorolt hatása miatt is igen nagy. Ez utóbbiak^m illusztrálására néhány példát is felhozok, s megemlítem Molièret és Bocacciót. Ez utóbbira vonatkozólag táblázatot^{mnak} is készítettem, amelynek az a tanulsága, hogy ez a hatás nem az általában feltételezett módon, nem Naḥṣabī, Qādirī és a török feldolgozás révén történt.

Rátérve ezután a tárgyra, a Śukasaptati filológiai problémái vizsgálatának előkészítése céljából - mivel az az egykori mű, amely a Śukasaptati meglevő változatainak alapja, mind ez ideig nem került elő, ^(ezért) a kutatás alapját képező három szanszkrit szövegváltozatot ismertetem: ezek kiadását, s azt, hogy e kiadások milyen kéziratokon alapulnak, továbbá a szövegváltozatok jellegzetességeit, a szövegekben levő hiányokat, ^{alapvető} nyelvi sajátosságait, verseikkel^{kapcsolatos kérdéseket,} ezek nyelvét és metrumait^v az eddig is ismert tényeket saját megfigyelésemmel egészítve ki. A textus ornatior esetében meg kellett állapítanom azt is, hogy Schmidtnek csak modern kompilációt képező, valamint hallomás útján írott, s egyéb, késői, számára készített kézirat állt a rendelkezésére, s hogy azt, hogy az indiai kéziratok egész pontosan valójában mit tartalmaznak, nem tudhatta. A textus simpli-

cior esetében - a kiadása alkalmával felhasznált -
ind /főképp a marāṭhī/ és görög fordításait is
ismertetem, s Schmidt egy-két megoldását kifogásol-
hatónak tartom.

A Śukasaptati és egyéb fordításai és után-
zatai ezután következő ismertetése nem a teljességre
való törekvés jegyében történik, hanem munkám cél-
jainak alárendelve, mert ez egyébként különöse érte-
kezést igényelne. Naḥśabī és Qādirī munkáit, valamint
a török feldolgozását azonban részletesebben ismerte-
tem.

A Śukasaptati keretelbeszélései változatai
ismertetésének az a célja, hogy ezek segítségével az
egyes változatok viszonyára és ezeknek az alapműhöz
való viszonyára megpróbáljak némi fényt deríteni.

A keretelbeszéléseket Hertel több csoportba
osztotta. Én négy csoportot létesítve, az ezekhez
tartozókon belül is igyekeztem az egymáshoz tartalmi
szempontból való közelállóság megállapítására. Az I.
csoport: a t. s. és a marāṭhī keretelbeszélése, va-
lamint a t. o. bevezető keretelbeszélése; a II. cso-
port: Naḥśabī, Qādirī és a török feldolgozás betét-
története; a III. csoport: a Pañcatantra textus
simpliciora benaresi-kéziratában levő második inter-
polált történet, a Nirmala Paṭhaka féle, ómarāṭhī
Pañcopākhyāna V. 11-ben levő, valamint a Śukasaptati

t. o. 68-70-ben olvasott, továbbá a Pañcatantra ógugarātīban írott változatának vagyis a Pañcākhyānavārttikának a Nr. 43. története és végül a Hemavijaya Kathāratnākara című munkájában levő; míg a IV. csoport: a Śukasaptati t. o. befejező keretelbeszélése és a Nirmala Śrāvaka féle elbeszélés.

Igyekszem e csoportok világos jellemzőit, azaz azonos és eltérő vonatkozásait megfogalmazni, s még mielőtt kifejteném e kérdésben vallott, valamint a változatok egymáshoz való viszonyára és az alapműhöz való viszonyukra vonatkozó felfogásomat, rámutatok arra, hogy miben nem tudok Hertel felfogásával egyet érteni.

Ismertetem ezekután az egyes elbeszéléseknek a három szanszkrit változatban alkalmazott keretmegoldásait, kiemelve különbségeiket, annál is inkább, mert abból, hogy a papagáj - a három szanszkrit változatban másképp és másképp - hogyan valósítja meg célját: urnőjének a szerelmi találkától való visszatartását és hitvesi hűsége megőrzését egy érdekes történet segítségével, nemcsak az egyes munkák irodalmi értékére lehet következtetni, de az alapműhöz és egymáshoz való viszonyukra is.

A szanszkrit változatok azonos történeteit és a Pañcatantrával és Naḥśabī, Qādirī munkáival,

valamint a török feldolgozással közös történeteket vizsgálva megállapítom, hogy a t. s. és a t. o. meséi^{közül} 51. azonos. Az azonos meséket két táblázatban tüntetem fel, melyek közül az egyiket a t. o., a másikat a t. s. szempontjából készítettem el. Táblázatban is feltüntetem, hogy az elbeszélések közül melyik szerepel a Pañcatantra valamelyik változatában, s melyik került be a részletesebben ismertetett Naḥṣabī, ^{és} vagy Qādirī féle munkába, valamint a török feldolgozásba, annál is inkább, mert ez igen érdekes következtetések levonását teszi lehetővé.

↓
A Śukasaptati történetei jellegének tárgyalása alkalmával vizsgálom azt a kérdést, hogy mennyiben felel meg az egyes változatokban a mesék száma és jellege a mesegyűjtemény címének és ^akeretével szolgáló alapötletének. A mesegyűjtemény alapötletének ugyanis az felelne meg, hogy minden mese egy-egy szorult helyzetből való szabaduláskor felhasznált ravasz fogást tartalmazzon; ezzel szemben a t. s.-ban csak 65 nehéz helyzetben alkalmazott ravasz fogás van, s 3 "bűnhődés-történet", a t. o.-ban pedig az előbbieik száma 55, s az utóbbiaké pedig 11. Részletesen foglalkozom a t. o. 5. és 17. meséje által ^{keretezett részzel,} Schmidt és Hertel felfogásával szembeni nézetemet fejtvé ki, ami a változatoknak az alapműhöz való viszonya szempontjából és az irodalmi értékelésük szempontjából is érdekes kérdés.

↓
A Śukasaptati változatai szerzőinek szemé-
lyére vonatkozólag csak még inkább aláhuztam Hertel-
nek ama felfogása igazságát, hogy a t. s.-é egy is-
meretlen nevű jaina [↓]svetāmbara volt; a t. o. szer-
zőjére vonatkozó, bizonytalanul mutató adatával
~~xxxxx~~ kapcsolatban pedig talán elmondhatom, hogy
ezt az adatot ^{ennek}értelmezése és a t. o. egyik meséje segít-
ségével sikerült biztossá tennem ^{amely} eszerint tehát kétségtelen,
^{hogy itt} egy Cintāmanibhaṭṭa nevű brāhmana volt a szerző.

Ezek után, mielőtt ^{még foglalkoz} rátérnék a szanszkrit vál-
tozatok egymáshoz és a feltételezhető, de elveszett
alapműhöz való viszonyának, továbbá mindezek keletke-
zési idejének és helyének a kérdése tárgyalásával, rá-
tértek a [↓]Śukasaptati meséi tárgyának és jellegének
vizsgálatára, az elbeszélésgyűjtemény társadalmi alap-
ja elemzésére, a benne ábrázolt társadalom egyes ré-
tegei jellemzőmódjának ismertetésére, s végül a társa-
dalomképének és világnézetének a megrajzolására, mi-
vel ezek ismerete amúgy is fontos és lényeges, de a
továbbiak szempontjából is mellőzhetetlen.

A történetek tárgyát vizsgálva megállapítha-
tó, hogy a nehéz helyzetből ravasság útján való
szabadulást tartalmazó történetek közül (tulajdonképp
az összes elbeszélésnek ebbe a típusba kellene tar-
toznia, de emellett mindkét változatban vannak un.
bűnhődéstörténetek is/ csak egy részben képezi a

házasságtörés miatti kellemetlen helyzet a nehéz helyzetet. (megoldandó)

A ravaszságtörténetekben egy szellemes, váratlan megoldás köré összpontosul az elbeszélés. Magának a nehéz helyzetnek, a váratlan megoldásnak, továbbá a győztesnek valamint a vesztesnek a személyén kívül semmi másra nem helyeznek e történetek súlyt. A fontos: a hirtelen fordulat. Jellemzője e ravaszságtörténeteknek az is, hogy az eredményes hősnek rendszerint elítéljük a magatartását /az állattörténetek azonban e téren mind kivételt képeznek/, néha azonban még ilyenkor is megértjük őket, és rendszerint egyet érziünk velük.

Mindez arra mutat, hogy itt az elbeszélések már nem a mese fokán találhatók, hanem az ind novellát ~~kat~~ látjuk magunk előtt. Ennek kialakulásának [✓]Boccaccioéhoz hasonlóan - a kereskedelem fejlődése által megnyitott vagyoni és társadalmi ~~valé~~ felemelkedés lehetősége az alapja, s az a fellazulás, amit e tény e megmerevedett társadalomba hoz. E novellák voltaképp a régi, patriarchális rend és normák szelid és [✓]enyhe formáju kritikáját tartalmazzák, s a régi tekintélyek nevetségessé tételét jeleltik. E novella-típus műfaj [✓]előzménye a népmese; így a Pañcatantrában is szerepel [✓]állatmesék s a bűnhődéstörténetek a novellát közvetlen megelőző fokot képeztik. Az, hogy a Śukasaptatiban az

az elbeszélések nem fonódnak egymásba, szintén a novellai szerkesztésmód sajátja.

Az egyes társadalmi rétegeknek az elbeszélés-gyűjteményben való jellemzéséről az értekezésemben elmondottakat a legrövidebben igyekezve most összefoglalni - annyit mondanék csak, hogy ugyan nincsen olyan rétege az ind társadalomnak, amely teljesen pozitív jellegűen lenne ábrázolva a Śukasaptatiban, mégis vannak köztük olyanok, amelyeknél a pozitív és negatív jellegű vonások és ábrázolás bizonyos /különböző mérvű/ aránya figyelhető meg /igy a miniszterek, a brāhmanák és a kereskedők esetében/, s vannak, amelyek teljes mértékben negatív jelleggel vannak bemutatva /igy a királyok meglehetősen, a király hivatalnokai, katonái teljes mértékben, s a rājputok még inkább/. A kézművesek is ez utóbbi csoportba tartoznak, de ezek iránt gyűlöletet nem találunk, hanem inkább ostobáknak, sajnálni, lesajnálni valóként, nevetség tárgyaiként vannak feltüntetve. A parasztok hasonló jellegű ábrázolásának külön érdekessége különböző rétegeik bemutatása, valamint az, hogy az ábrázolás szerint különösen az ő körükben van mélyen meggyökeresedve a babona. Igen érdekes az, hogy a keritónő és a hetairák ábrázolásában kétségtelen megkülönböztetés van. A hetairák kiszípolozása egyenesen részvétellel van emlegetve, s ezek bemutatása érezhető rokonszenvvel történik. Itt

az ember és ember közötti olyan kapcsolatról van szó, ahol az egyik másik általi kihasználása, kiszípolyozása az írók számára is világosan látható, s mivel ezt a vallási szentség nem övezi úgy, mint a társadalomban levő egyéb hasonló helyzeteket, ezért ez nem tűnik természetesennek /mint ez^{egyébként} általában/, hanem kiszípolyozók elleni rosszindulat s a kihasznált réteg iránti rokonszenv elég világosan megmutatkozik. A tolvajok ábrázolása bemutatásánál arra hívom fel a figyelmet, hogy 1/ ezek úgy vannak feltüntetve, hogy szinte kénytelenek a fennálló törvények áthágására, 2/ minden esetben győzedelmeskednek a király felett egy remek ötletükkel, amelynek sikere szinte a csodán is felüli. A cāṇḍālák, a mātaṅgák, valamint a nép bemutatása^{inak} megrajzolása után rátérek a Sukasaptati társadalomképeinek s a kora társadalmárról vallott felfogásának a vázolására.

Ugyan A Sukasaptati^{ugyan} inkább az egyes emberek, az egyének sorsát és helyzetét mutatja be, mint az államokét vagy a közösségeket, mivel azonban e két dolog egymástól élesen nem különül el, vázlatosan megrajzolja a kora-középkori India társadalmának képét is. Bemutatja a korabeli feudális államok szervezetét, az uralkodó és a hivatali apparátus jogkörét és feladataikat, s megismerjük belőle a faluközösségek középkorbeli helyzetét is.

Mivel a Sukasaptatinak láthatólag a szerelem, a házasság, illetve a házasságtörés a legfőbb témája,

az elbeszélés-gyűjtemény e téren elének táruló képének felvázolása lényeges feladat. Le kell azonban itt szögezni, hogy a /nagy számban szereplő/ házasságtörések nemcsak a házasságnak a kritikáját jelentik, hanem egyuttal az egész társadalom merevségét is, a meglazuló partriarchális rend bizonyos mérvű felülbírálását, s egyuttal a régi normák és tekintélyek nevetségessé tételét is. Emellett érdekes, hogy a társadalom felsőbb rétegeinél /királyok, rājputok/ sokkal világosabban tűnik elő a házasságok nem megfelelő emberi kapcsolaton való alapulása, mint az alsóbb rétegeknél, ahol legalább a közös munka, a megélhetésért való közös küzdelem összefüzi valamelyest a házastársakat. Ezen felül legfeljebb a férfi érzéki öröme a kapocs, mely itt, a házasságban semmivel sem magasabb rendű, mint a hetairákkal való kapcsolat esetén. Az, hogy többnyire épp a hetairákkal való szerelem van igen szép, költői szavakkal, mondatokkal ábrázolva, magasztalva, bizony egymagában is igen sivár jellemzése a házasságnak. A házastársi boldogság illetve a szerelmi boldogság lehetőségeiről vallott felfogás bemutatása szempontjából a 8. mese^{nek} illetve a t. o. 13. meséje^{nek az} elemzése igen lényeges.

Rámutatok arra is, hogy ez a társadalomkritika, amely a Śukasaptatiban látható, az egyén szempontjából történik. Egyes elbeszélések hangsúlyozzák, hogy kinek-kinek magának kell megtalálnia a meggazdagodás, előbbrejutás lehetőségeit; a ra-

vaszságtörténetek az egyén életében felmerülő nehézségeket és az ezek feletti urrálevést tartalmazzák, s az egy-egy ember életében és sorsában felmerülő problémákkal foglalkoznak. Mindez persze azt is mutatja, hogy a társadalmi összefogás révén való előrelépés lehetősége nem volt meg, illetve illetve erre lehetőséget nem láttak. A társadalom merevültségében a pénz az, amely lehetővé teszi a felemelkedést, a merev korlátokon való átjutást /e lehetőség tünteti viszont éppen időszerületlennek a korlátok merevségét/; így a pénz nagy jelentőségének, a vagyongyűjtés fontosságának a hangsúlyozása igen érthető, s ezzel kapcsolatban van a tulajdon séríhetetlenségének a hangsúlyozása is.

A szolgákhoz való viszony tárgyalása során észrevehető, hogy a t. o. szerzője általi emberségesség tanácsolása mögött a társadalom uralkodó rétegének az érdekei állanak. E részek arra engednek következtetni, hogy a szolgákkal kapcsolatban bizonyos ilyen jellegű problémák, nehézségek, /melyekről az ind. források oly kevésbé szívesen tesznek említést/ e korban bizony felmerültek.

Nemkülönben érdekes e mű világnézete megrajzolásának feladata. Az elbeszélésanyaggyűjteményre jellemző racionális állásfoglalás illetve kritika jelenik meg a kuruzslással, ráolvasással való gyógyítás leleplezésekor, ahol ez tudatos szélhámos-

ságnak minősül, s az esetleges sikerek a véletlennel vannak magyarázva.

A vallással kapcsolatos állásfoglalásnál - mely egy felettébb érdekes kérdés - azt is figyelembe kell venni, hogy a [↓]Šukasaptati különböző változatainak és előzményeinek a szerzői más-más vallási felfogás képviselői voltak.

A brahmanizmus jaina kritikája tükröződik a brahmanista vallási szertartások, ceremóniák azáltali kigunyolásában, hogy ezek számos elbeszélésben aljasságok és csalások, házasságtörtések leplezéséül vannak felhozva, vagy hogy a templomok és a szentélyek találgák és egyebek színhelyéül vannak felhasználva. A jinizmus, amely elveti az áldozati szertartásokat, érthetően üz gunyt a brahmanista szertartásokból és szent helyekből. Ugyancsak érthető így a jinizmus által tagadott isteni beavatkozás kigunyolása, vagy a brahmanista istenségek méltatlan beállításá, s a [↓]Šiva tisztelők sok esetben tapasztalható, ugyancsak kedvezőtlen jellegű szerepeltetése.

Ezen felül azonban a babonának és a mágiának oly jellegű kigunyolásával is találkozunk, amely már nem a ~~jain~~ jaina kritikával, hanem egyéb racionális irányzatokkal magyarázható. Számos eset-

ben látható ugyanis, hogy valaki céljai eléréséhez másoknak a babonában való hitét használja ki. Annak a felhozása viszont, hogy az ilyesmire való hivatkozás csalás, szemfényvesztés céljából történik, az ezekkel szembeni kritikus állásfoglalásra mutat és alkalmas a bennük való hit lerombolására.

A jinizmus álláspontjáról való kritikának még a kétségtelenül [↓]ísvaita felfogásu t. o.-ban is bőven fellelhető nyomai egy korábbi jinista [↓]Sukasaptati létét is bizonyítják.

A mű erkölcsi felfogását illetően szintén kimutatom egyrészt a brahmanista erkölcs fellelhető, jaina részről való kritikáját, másrészt a t. o.-ban a brahmanista erkölcsnek a megnyilvánulását.

A másvilágról vallott felfogásoknak a műben való említésénél igen érdekes, hogy a t. o. bevezetésében a keritónók, akik Prabhāvatī hitvesi hűsége megtörésére igyekez^{nek}~~nek~~, az ind materializmus, a lokāyata állításaival érvelnek. Ez minden esetre a brahmanista erkölcsnek és világnézetnek az /itt erkölcsrombolásnak feltüntetett/ materialista felfogásokkal való küzdelmére mutat.

Ezek után térek-és térhetek csak rá munkámban a Śukasaptati fennmaradt három szanszkrit változatának egymáshoz és a korábbi, elveszett változatokhoz való viszonyának, valamint mindezek keletkezési idejének és helyének a vizsgálatára és tárgyalására. Először a kutatás eddigi álláspontját ismertetem, amely a fennmaradt változatok egymáshoz való viszonyát már tisztázta, időpontot azonban csak az alapműre vonatkozólag adott, s egyik változat helyét sem tudta megjelölni; ezenkívül pedig a Tūṭī-nāme-hoz és a Pañcatantrához való viszonyt sem helyesen értékelte, a mű egészének tartalmát és mondanivalóját pedig nem vette számításba, s nem tanulmányozta kellőképp az e szempontból legtöbb világosságot nyújtó t. o. változatot.

A magam részéről vépp ez utóbbiak figyelembevételével, valamint a Śukasaptati változatainak Naḥṣabī művéhez és a Pañcatantra változataihoz való viszonyának az elemzése során a következő felfogást alakítottam ki, illetve bizonyítottam.

Mivel Naḥṣabī éppen nem más Śukasaptati változatot használt fel munkájában, mint a t. o.-t, azért ennek elkészülésének ismert esztendeje /1330./ a t. o. terminus ante quem-je, az eddig is ismert terminus post quem-je pedig Pūrṇabhadra művének befejezése /1199./. Sokkal távolabbi terminus post quem a gujarāti Somanātha-beli szentély újra való felépítése és szintén sokkal távolabbi terminus ante quem-je

a Pañcatantra ógujarāti változata: a Pañcākhyānavārttika másolása^{in ak} biztos időpontja. A gujarāti Pūrṇabhadra felhasználása, gujarāti helynevek viszonylag nagy mennyiségű szereplése, bizonyos gujarātizmusok felfedezni vélelése, valamint az, hogy Naḥṣabī felhasználásánál is egy északnyugati változat használata a valószínű, továbbá a t. o.-nak a szintén gujarāti Pañcākhyānavārttika általi nagymérvű felhasználása arra mutat, hogy a t. o., amely ^{śivaita} brāhmaṇa szerzőjének a nevét ^{változat} is bizonyossá tudtam tenni, maga is Gujarāt területén jött létre.

A Śukasaptati megelőző, elveszett változatai közül kettőnek, két különböző korúnak a létezésére lehet alappal következtetni. Az első a Tantrākhyāyika α után keletkezhetett, de még a másodikat megelőzően /tehát mintegy a VII-IX. század között/, Északnyugat-Indiában, s egy brāhmaṇa-ellenes, kereskedőpárti, jaina szerzőjű munka lehetett, amelynek keretében a papagáj még egy kereskedőt akar megvédelmezni egy hetaira praktikáival szemben. A második változat, amelynek jellemzője a rājputellenesség, szerzője pedig valószínűleg brahmanista beállítottságu volt, a rājputok keletindiai, IX. századi megjelenése után jöhetett létre, s ennek a kerete szerint már egy kereskedő feleség hitvesi hűségére vigyáz a bölcs papagáj. A t. o.-nak /mely ennek szempontjából terminus ante

quem/ a szerzője mindkét változatot ismerte, sőt használta, a valószínűleg bengáliai s Pūrṇabhadra után készült t. s. /és a t. e./ pedig csak e későbbi, északkeleti változatot, s ezek ennek a leszármazottjai.

A Cintāmanibhaṭṭa féle Śukasaptati irodalmi jellemzése során - az ismétlések elkerülésével - jellemzői közül a szerző nagyfoku irói tudatosságát és művészi ambícióját emelem ki. Jellegzetessége továbbá az ellentétekkel való játék, amit nem egyszer ki nem mondott tartalmi mondanivalója művészi kifejezésére használ fel, továbbá az állandó - nézetem szerint szándékolt és tudatos - ritmusváltoztatása, amelyeket példákkal illusztrálok.

Szintén hozok fel egy-két példát költőiségének bemutatására is, ami különösen a női szépség és a szerelem gyönyörű volta ecseteléseivel alkalmával tűnik ki. ~~amint ezekből néhány esetet be is mutatok.~~ Realizmusa főként hasonlataiban nyilvánul meg, amelyek közül egyet-kettőt szintén megemlítek.

Stilusa a késői szanszkritra jellemző tulajdonítottság és túlékesítetttség ellenére is szép és költői. Ennek ^{további} jellemzője, hogy az igék esetében igen kedveli azok egyébként ritkán használt alakjait. Rendkívül szereti az azonos hangzásu vagy azonos tőből való szavak egymásutáni halmozását, s igen nagy számmal fordulnak elő a rendkívül hosszú összetett szavak,

amit mind igyekeztem - egészen röviden - némileg
illusztrálni.

Megbízható nyelvi vizsgálata a Schmidt féle
kiadásnak az eredeti, indiai kéziratokkal való össze-
vetése után lenne lehetséges, némi gujarātizmúkat
igy is vélek benne felfedezni.

*

Jelen munkámmal nemcsak az eddigi kutatások
eredményeit óhajtottam ismertetni, hanem remélem, hogy
több területen lépést tettem előre és ezenfelül egy-
részt mások figyelme is ráirányul e fontos munkára,
másrészt kutatásaim e jelen összefoglalása után ma-
gam is ^{további} újabb lépéseket tehetek előre.

- A Śukasaptati textus ornatiorában és a textus simpliciorában egyaránt előforduló történetek /a t. o. számai szerint/
- A t. o. külön történetei:
Az igazatmondó fazekas /10./Az éneklő számar /zárójelben a t. elegantiorbéli számmal/
1. 1./h./Férj a szerető helyett	11.A tulkészséges számar
2. 2./2/A fiának segítő anyja	12.A vajtól vak brāhmana
3. 3./3/A férj külsejének felvétele	13.Az elátkozott apsarás férje
4. 4./4/Govinda könyvmoly felesége	14.A becsapott házasságtörő nő
5. 5./5/A hal nevetése	15.A kék sakál
6. 6./6/Az áldozati cipők	16.Cintāmani és Āsmatanka
7. 7./7/A varázspálca	31.A bölcselkedő tolvaj
8. 8./8/A házat felgyújtó asszony	41.A férjért "áldozatot hozó" nő
17. 9./9/A hal nevetésének oka	50.Bālakrajña története
18. 10./10/A két házasságtörő feleség	51.Az énekesnőbe szerető király
19. 11./11/A szerető mint unokafivér	62.A szerencsétlen tolvaj
20. 12./12/A szerető fáramászatása	65.h.
21. 68./13/A két tanuló jóbarát	66.h.
22. 69./14/A viztárolóba esés színlelése	67.h.
23. 14./16/A levágott haju feleség	68.A varjak és a baglyok
24. 15./17/Az após lábperecelrablása	69.Az okos papagáj megmenekülése
25. 16./18/A színleg kutbaugró feleség	70.Az okos papagáj bosszúja
26. 17./19/A keritőnőt rászédő brāhmana	
27. 18./20/A mustármagtolvaj	
28. 19./21/A férjét kimentő feleség	
29. 20./22/"Könyörgés" a férj életéért	
30. 21./23/A terhes nő pávát eszik	
32. 32./34/A "trágyába esett" pénz	
33. 22./24/Az ételből gyártott tigris	
34. 23./25/A keritőnőn tuljárom keritőnő	
35. 26./28/Az asszony és két szeretője	
36. 27./29/Az alvó férjét kijátszó nő	
37. 28./30/Asszony a "varázssfa" tövében	
38. 24./26/A bognárt rászédő feleség	
39. 25./27/A ravasz śvetāmbara	
40. 31./33/Az oroszlán és a kis nyul	
42. 30./32/Mūladeva nehéz választása	
43. 33./35/Az asszony és négy szeretője	
44. 34./36/A zarándok brāhmana ruhája	
45. 35./37/Vendégeskedés a parasztnál	
46. 36./38/A hiu paraszt és felesége	
47. 37./39/A szolga és gazdája lánya	
48. 39./41/A letétmérleg	
49. 41./43/A gyógyító brāhmana	
52. 42./44/A tigrisölő nő	
53. 43./45/A tigrishez kötött sakál	
54. 44./46/A tigris-vonszolta sakál	
55. 45./47/A kielégíthetetlen brāhmana	
56. 46./48/A felesége elől futó brāhmana	
57. 47./49/A szintén előle futó szellem	
58. 48./50/Az ügyes miniszter	
59. 50./52/A Jámbor és a Gonosz	
60. 52./54/A miniszterlány ítéle	
61. 51./53/A nagyhangú sánta brāhmana	
63. 54./56/A talpraesett királyi követ	
64. 56./58/Megmenekülés a tolvajoktól	
- A t. s. külön történetei /mögöttük zárójelben a t. e.-béli szám, ha a történet ott is megvan)
13.A "porba esett" pénz /15/
29.A meztelen "démon" /31/
38.A zarándok brāhmana gyűrűje /40/
40.Ragaszkodás a megegyezéshez /42/
49.A miniszter újabb ügyessége /51/
53.A feleségtől megcsalt varga
55.A brāhmanától becsapott varga
57.A bölcs és a királyné értéke
58.A Ganésához tapadt feleség
59.Szerelmeskedés a férj előtt
60.A követ megbizonyosodása
61.A "kigyómarta" feleség
62.A "nőnek öltözött ifju szerető"
63.Az erőslelkű Śakaṭāla
64.Barátnő és menekülő szerető
65.Maheśvara husevő tisztelője
66.Az okos hamsa-király
67.A majom és a delfin

Jegyzet:

h. = hiány a szövegben a helyén

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Schmidt, Richard: Vier Erzählungen aus der Çukasaptati.
Sanskrit und Deutsch. Kiel, 1890. C. F. Häselner.
- Schmidt, Richard: Die Çukasaptati. Textus simplicior.
Leipzig, 1893. F. A. Brockhaus. AKM Bd. X. No. 1.
- Schmidt, Richard: Anmerkungen zu dem Textus simplicior
der Çukasaptati. ZDMG 48. Bd. /1894./ 580-628. 1.
- Schmidt, Richard: Die Çukasaptati. /Textus simplicior./
Aus dem Sanskrit übersetzt von -. Kiel, 1894. C. F.
Häselner.
- Schmidt, Richard: Der Textus ornatior der Çukasaptati.
Ein Beitrag zur Märchenkunde. Stuttgart, 1896. W.
Kohlhammer.
- Schmidt, Richard: Śukabāhattarī. Die Marāṭhī-Übersetzung
der Śukasaptati. Marāṭhī und Deutsch. Leipzig, 1897.
F. A. Brockhaus. AKM Bd. X. No. 4.
- Schmidt, Richard: Der Textus ornatior der Śukasaptati.
Kritisch hgg. von -. München, 1898. ABayA 21. Bd.
2. Abt. /1901./ 319-415. 1.

- Schmidt, Richard: Die Śukasaptati. /Textus ornatior./
Aus dem Sanskrit übersetzt von -. Stuttgart, 1899.
W. Kohlhammer.
- Schmidt, Richard: Der Textus simplicior der Śukasaptati
in der Recension der Handschrift A. ZDMG 54. Bd.
/1900./ 515-547. 1.
- Schmidt, Richard: Der Textus simplicior der Śukasaptati
in der Recension der Handschrift A. ZDMG 55. Bd.
/1901./ 1-44. 1.
- Schmidt, Richard: Śukasaptati. Das indische Papageien-
buch. München. 1913. Georg Müller. /↓ Meisterwerke
Orientalischer Literaturen. III. Bd./ /Einleitung.
Übersetzung. /Textus simplicior./ Anmerkungen./
- Sukaszaptati. Szem'deszjat rasszkazov popugaja. Perevod
sz szanszkrita M. A. Sirjaeva. Prediszlovie i prime-
csanija V. I. Kal'janova. Moszkva, 1960. Izdatel'sztvo
vosztocsnoj literaturü.
- Sukaszaptati. /Fordítás szanszkritból, utószó és jegyze-
tek: Töttössy Csaba./ Budapest, 1962. Magyar Helikon.
- Pertsch, Wilhelm: Über Nachschabī's Papagaienbuch. ZDMG
21. Bd. /1897./ 505-551. 1. Nachtrag: ZDMG 22. Bd.
/1898./ 568. 1.
- Meisterwerke Orientalischer Literaturen. III. Bd. /1d.
fentebb/: Qādirī's "Tutinameh"./Iken 1822-es fordítá-
sa új lenyomatban, R. Schmidt előszavával./
- Tuti-Nameh. Das Papagaienbuch. Nach der türkischen Bear-
beitung übersetzt von Georg Rosen. I-II. Teil./Leipzig,
1858. F. A. Brockhaus.

- Tuti-Nameh. Das Papageienbuch. Nach dem türkischen Fassung übersetzt von Georg Rosen. Leipzig, é.n. Insel-Verlag. Bibliothek der Romane. XVII. Bd.
- Indijszkie szkazki. Per^{e)}vod sz jazüka urdu M. I. Kljaginoj-Kondrat'evoj i V. L. Kraseninnikova. Moszkva, 1958. Gosz. izd. hud. lit. /Nard^{d)}nüe szkazki i Szkazki popugaja /Hajdar-Bahs Hajdari: Tota kahani//
- Benfey, Theodor: Panchatantra: Fünf Bücher indischer Fabeln, Märchen und Erzählungen. Aus dem Sanskrit übersetzt mit Einleitung und Anmerkungen./ I-II. Teil. Leipzig, 1859. F. A. Brockhaus.
- Hertel, Johannes: Das Pañcatantra. Seine Geschichte und seine Verbreitung. Leipzig und Berlin, 1914. B. G. Teubner.
- Hertel, Johannes: Tantrākhyāyika. Die älteste Fassung des Pañcatantra. Nach den Handschriften beider Rezensionen zum ersten Male hgg. von -. Berlin, 1910. Weidmann.
- Hertel, Johannes: Tantrākhyāyika. Die älteste Fassung des Pañcatantra. Aus dem Sanskrit übersetzt mit Einleitung und Anmerkungen von -. I. Teil: Einleitung. II. Teil: Übersetzung und Anmerkungen. Leipzig und Berlin, 1909. B. G. Teubner.
- Edgerton, Franklin: The Panchatantra Reconstructed. Text, Critical Apparatus, Introduction, Translation. Vol. I-II. New Haven, Connecticut, 1924. AOS Vol. 2-3.

Kielhorn, Friedrich - Bühler, Georg: Panchatantra. I: 1896⁶. II-III: 1891⁴. IV-V: 1891⁴. Bombay, Government Central Book Depot. /Bombay Sanskrit Series, No. IV, III, I./

Pancsatantra. Ford.: Schmidt József. Budapest, 1959.

Magyar Helikon. Bevezető tanulmány Harmatta Jánostól.

The Panchatantra in the Rec. of Purnabhadra. Crit. ed.

by Johannes Hertel. Cambridge, Massachusetts, 1908.

Harward University. /Harward Oriental Series, Vol. 11./

The Panchatantra-Text of Purnabhadra. By Johannes Hertel.

Cambridge, Massachusetts, 1912. Harward University.

/Harward Oriental Series, Vol. 12, 13./

Pancsatantra. Perevod sz szamszkrita i primecsanija A.

Ja. Szürkina. Sztat'ja V. V. Ivanova. Moszkva, 1958.

Ruben, Walter: Das Pañcatantra und seine Morallehre.

Berlin, 1959. Akademie Verlag.

The Kathāsaritsāgara of Somadevabhata. Ed. by Paṇḍit

Durgāprasād and Kāśīnāth Pāṇḍurang Parab. Bombay,

1889. "Nirnaya-Sāgara" Press.

The Kathā Sarit Sāgara. Transl. by C. H. Tawney. Vol.

I-II. Calcutta, 1880-1884. J. W. Thomas.

The Hitopadeśa of Nārāyaṇa Paṇḍit. Ed. by Nārāyaṇa Bāla-

krishna Godabole and Kāśīnāth Pāṇḍurang Parab. Bombay,

1904. Tukārām Jāvajī.

- Dandin's Dasakumārachārīta. Ed. with Intr., Transl. and Notes by V. Satakopan, V. Ananatacharya and N. Bhaktacharya, Madras, 1955. V. Ramaswamy Sastrulu & Sons.
- Ruben, Walter: Die Erlebnisse der zehn Prinzen. Eine Erzählung Dandins. Berlin, 1952. Akademie Verlag.
- Bühler, Georg: The Laws of Manu. Oxford, 1886. Clarendon Press. /The Sacred Books of East, Vol. XXV./
- Rau, Wilhelm: Staat und Gesellschaft im alten Indien. Wiesbaden, 1957. O. Harrassowitz.
- Hertel, Johannes: Über die Suvābahuttarīkathā. Festschrift Windisch. 138. skk. /Leipzig, 1914. O. Harrassowitz./
- Bloomfield, M.: On talking birds in Hindu fiction. Festschrift Windisch. 349. skk. 1. /Leipzig, 1914. O. Harrassowitz./
- Meyer, Johann Jakob: Das Weib im altindischen Epos. Ein Beitrag zur indischen vergeleichenden Kulturgeschichte. Leipzig, 1915. Wilhelm Heims.
- Garbe, Richard: Sāṃkhya und Yoga. Strassburg, 1896. K. J. Trübner. /Grundriss der Indo-Arischen Philologie und Altertumskunde, III. Bd. 4. Heft./
- Bocaccio: Dekameron. Ford.: Révay József. I-II. köt. Budapest, 1961. Európa Könyvkiadó.
- Klasszikus kínai elbeszélések. Budapest, 1962. Európa Könyvkiadó. Bevezető tanulmány Tókei Ferenctől.

- Winternitz, M.: Geschichte der indischen Litteratur.
I-III. Bd. Leipzig, 1905. /I./, 1920. /I-II./, C. F.
Amelang.
- Keith, A. Berriedale: A History of Sanskrit Literature.
Oxford University Press 1920. Reprinted 1961. London,
Lowe & Brydone Ltd.
- Glaserapp, Helmuth von: Die Literaturen Indiens von ihren
Anfängen bis zur Gegenwart. Stuttgart, 1961. Alfred
Körner.
- Rypka, Jan: Iranische Literaturgeschichte. Leipzig, 1959.
O. Harrassowitz.
- R. C. Majumdar - H. C. Raychaudhuri - Kalikinkar Datta:
An Advanced History of India. London, 1958² Macmillan
& Co Ltd.
- Smith, Vincent A.: The Oxford History of India. Oxford
University Press, 1958³.
- Panikkar, K. M.: Očerok isztorii Indii. Moszkva, 1961.
(Izd. Szoc.-ekon. lit.) (Ford.: ~~K. M. Panikkar~~ A Survey
of Indian History. Bombay, 1957. ↓ ↓ ↗
- B. N. Luniya: Evolution of Indian Culture. Agra, 1955.
Ford.: Isztorija indijszkoj kulturü. Moszkva, 1960.
Izd. inosztr. lit.
- Vszemirnaja isztorija. Tom III. Moszkva, 1957. Gosz. izd.
polit. lit.
- Il'in, G. F.: Religii drevnej Indii. Moszkva, 1959.
Izd. Ak. nauk SzSzSzR.

Glaserapp, Helmuth von: Die Religionen Indiens. Stuttgart, 1943. A. Körner.

Alekszandrov, G. F.: Ocserk isztorii szocialnüh idej v drvnej Indii. Minszk, 1959. Izd. Ak. nauk. BSzSzR.

Bhandarkar, R. G.: Vaisnavism, Saivism, and Minor Religious Systems. Strassburg, 1913. K. J. Trübner.

/Grundriss der Indo-Arischen Philologie und Altertums-
kunde. III. Bd. 6. Heft./

Monier-Williams, Monier: Indian Wisdom. London, 1893.
Luzac & Co.

Radhakrishnan: Indian Philosophy. Vol. I-II. London,
~~1956~~ 1956². George Allen & Unwin Ltd.

Frauwallner, Erich: Geschichte der indischen Philosophie.
I-II. Bd. Salzburg, 1953. O. Müller.

Ruben, Walter: Geschichte der indischen Philosophie.
Berlin, 1954. Deutscher Verlag der Wissenschaften.

Ruben, Walter: Einführung in die Indienkunde. Berlin,
1954. Deutscher Verlag der Wissenschaften.

Baines, Athelstane: Ethnography. /Castes and Tribes./
Strassburg, 1912. K. J. Trübner. /Grundriss der Indo-
Arischen Philologie und Altertumskunde. II. Bd. 5.
Heft./

Indra: The Status of Women in Ancient India. Banaras,
1955². Motilal Banarsidass.

Altekar, A. S.: The Position of Woman in Hindu Civili-
sation. Banaras, 1956. Motilal Banarsidass.

Schmidt, Richard: Über den Werth des Sanskritstudiums.

Stuttgart, 1898. W. Kohlhammer.

Χιτωπαδάσσα καὶ Ψιττακοῦ μυθολογίαι νεκτεριναί.

Μεταφρασθέντα ἐκ τοῦ Βραχμανικοῦ παρὰ

Δημητρίου Γαλανοῦ, Ἀθηναίου. Ἐν Ἀθήναις 1851.

Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Γ. Χαρτοφύλακος.

TARTALOMJEGYZÉK

/az I. és II. kötethez/

BEVEZETÉS

I /A Śukasaptati kiadásai és fordításai/	1
II /Az értekezés célja, a téma jelentősége/	4
I. RÉSZ: A Śukasaptati filológiai problémái	9
A/ A Śukasaptati változatai, fordításai és utánzatai	10
1/ A három szanszkrit változat	
a/ A textus ornatior	10
b/ A textus simplicior	18
c/ A textus elegantior	22
2/ A textus simplicior kiadásánál felhasznált ind és görög fordítások	24
3/ A Śukasaptati egyéb fordításai és utánzatai	32
B/ A Śukasaptati keretelbeszélései, azonos történetei és az átvételek	
1/ A keretelbeszélések összehasonlítása	35
2/ Az egyes elbeszélések keretei a három szanszkrit változatban	65

3/ Az azonos történetek és az átvételek	68
a/ A Pañcatantra történetei a Sukasaptatiban	76
b/ A Sukasaptati történetei előfordulása Nāṣabīnāl és Qādirīnāl, valamint a török feldolgozásban	79
4/ A Sukasaptati történetei	87
C/ A szerzőség kérdése	107
II. RÉSZ: A Sukasaptati és az ind társadalom	
A/ A mesék tárgya	124
B/ Az elbeszélésgyűjtemény társadalmi alapjának elemzése	134
C/ Az ind társadalom egyes rétegei a Sukasaptatiban	145
D/ A Sukasaptati társadalomképe s kora társadalmáról vallott felfogása	175
E/ A Sukasaptati világnézete	185
III. RÉSZ: A szanszkrit változatok és az alapmű viszonya, keletkezésük ideje és helye	195
IV. RÉSZ: A Cintāmanibhaṭṭa féle Sukasaptati irodalmi jellemzése	211
A/ Jellemzői	212
B/ Költőisége	214
C/ Realizmusa	216
D/ Stílusa, nyelvezete	216
Összefoglalás	218
Attekintő táblázat	235
FELHASZNÁLT IRODALOM	236
PARTALOMJEGYZÉK	244

ad 2060

Kandidátusi értekezés tézisei

Tóttössy Csaba

A SÚKASAPTATI
ÉS AZ IND TÁRSADALOM

Budapest

1962

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR

Az értekezés opponensei:

HARMATTA JÁNOS

a nyelvészeti tudományok doktora

HAHN ISTVÁN

a történelemtudomány kandidátusa

Bevezetés

Az értekezés bevezetése ismerteti a Śukasaptati eddig megjelent kiadásait és tudományos értékű fordításait, s megemlékezik az e téren alapvető munkát végzett R. Schmidtről; az ő szövegkiadásai tették ugyanis lehetővé a Śukasaptatira vonatkozó kutatások megindulását.

Az értekezés célkitűzése

Ennek az értekezésnek a Śukasaptati - s különösen a textus ornatior változata [= t. o.] - filológiai, irodalomtörténeti és társadalomtörténeti problémáinak tisztázása és megvilágítása a célja. A tárgyalás alapjául elsősorban a három szanszkrit szövegváltozat szolgál, de nem mellőzhető a mesék többi szanszkrit változatának, továbbá e mesegyűjtemény India különböző nyelvein, valamint nem-indiai nyelveken készült fordításainak és utánezatainak a vizsgálatokba való bevonása sem. E munka azonban nem az összehasonlító mesekutatás szempontjából veszi vizsgálat alá ezt az anyagot, hanem egyrészt a Śukasaptati elveszett alapművének, másrészt pedig a textus ornatior sajátosságainak, korának és szerzőjének megállapítása, valamint ez utóbbi irodalomtörténeti jellemzése és értékelése a célja. Célkitűzéséhez tartozik továbbá annak felvázolása, hogyan tükrözi e mesegyűjtemény az ind társadalmat és egyes rétegeit, milyen társadalmi feltételei voltak kialakulásának, s milyen világnézet nyilvánul meg benne.

Noha e munka során komoly nehézségeket okoz az adatok hiányos volta, s bár a szakirodalomban a Śukasaptati

számos problémájának tisztázására eddig még kísérlet sem történt, e kérdések megoldása az indológia számára régóta sürgető feladat. Ez a koraközépkori India megismeréséhez értékes anyagot nyújtó mesegyűjtemény ugyanis az ind irodalomban igen népszerű, úgyhogy elterjedtsége vetekszik a Pañcatantráéval /ezt mutatják újabb és újabb indiai fordításai számos nyelven/. Ezenkívül a Śukasaptati jelentősége Keletre és - közvetve - Európára gyakorolt hatása miatt is igen nagy. Ennek szemléltetésére elég megemlíteni Molièret és Bocacciót. Az utóbbira vonatkozólag elkészített táblázatnak az a tanulsága, hogy ez a hatás nem az általában feltételezett módon, nem Nahšabī, Qādirī és a török feldolgozás révén történt.

A Śukasaptati filológiai problémái

A Śukasaptati filológiai problémáinak vizsgálatához szükséges a fennmaradt három szanszkrit szövegváltozat kiadásainak és kéziratainak ismertetése. A szövegekben levő hiányoknak, a szövegváltozatok jellegzetességeinek, alapvető nyelvi sajátosságaiknak, a verseikkel kapcsolatos kérdéseknek, ezek nyelvének és metrumainak vizsgálata számos új megfigyelést tett lehetővé. A textus ornatiór kiadásával kapcsolatban meg kell állapítani, hogy Schmidtnek csak modern kompilációt készítő, valamint hallás útján írott, s egyéb, késői, számára készített másolatok álltak rendelkezésére. Így azt, hogy az indiai kéziratok egész pontosan valójában mit tartalmaznak, nem tudhatta. A textus simplicior [= t. s./ esetében a kiadása alkalmával felhasznált ind /főképp marāthī/ és görög fordításai is ismertetésre kerülnek, s Schmidt egyikét megoldása itt is kifogásolhatónak minősül. A harmadik szanszkrit változat, a textus elegantior [= t. e./ ismertetése után sor kerül - az értekezés céljainak alárendelve - a Śukasaptati egyéb fordításainak és utánpótlásainak ismertetésére is.

A Śukasaptati keretelbeszéléseinek vizsgálata fényt derít az egyes változatoknak egymáshoz és az alapműhöz való viszonyára. A keretelbeszélések változatai - azonosságai és eltérései elemzése alapján - négy csoportba oszthatók: az I.

csoport: a t. s. és a marāthī változat keretelbeszélése, valamint a t. o. bevezető keretelbeszélése; a II. csoport: a betéttörténetek Naḥṣabīnál /1/2./, Qādirīnél /1/2./ és a török feldolgozásban /4/1./; a III. csoport: 1/ A Pañcatantra textus simpliciora benaresi kéziratában levő második interpolált történet, 2/ a Nirmala Pāthaka féle, ómarāthī Pañcopākhyāna V. 11-ben levő, valamint 3/ a Śukasaptati t. o. 68-7c-ben olvasható, továbbá 4/ a Pañcatantra ógujarātīban írott változatának, vagyis a Pañcākhyānavārttika-nak a 43. története és végül 5/ Hemavijya Kathāratnākara című munkájában levő; míg a IV. csoport: a Śukasaptati t. o. befejező keretelbeszélése és a Nirmala Śrāvaka féle elbeszélés. Az alapmű és a változatok viszonyára vonatkozólag /Hertel felfogásával szemben/ a következő eredmények adódnak: 1/ a benaresi kézirati változat nem lehet a papagájtörténet legrégebb változata, 2/ nem állhatja meg a helyét az a felfogás, hogy a II. csoporton keresztül alakult volna ki az I. csoport.

Ezek után az egyes elbeszéléseknek a három szanszkrit változatban alkalmazott keretmegoldásait vesszük vizsgálat alá. Abból ugyanis, hogy a papagáj a három szanszkrit változatban hogyan valósítja meg célját: urnőjének a szerelmi találkától való visszatartását és hitvesi hűsége megőrzését egy-egy érdekes történet elmesélésével, nemcsak az egyes művek irodalmi értékére lehet következtetni, hanem a változatoknak az alapműhöz és egymáshoz való viszonyára is. E keretmegoldások elemzése arra az eredményre vezet, hogy az egyes mesék kerete a t. o.-ban a legművészebb, míg a t. e.-ban és különösen a t. s.-ban sokkal laposabb.

A t. o. és a t. s. meséi közül 51 azonos. A meseanyag összehasonlítása és annak megvizsgálása, hogy ezek közül az azonos történetek és a csak a t. o.-ban, illetve csak a t. s.-ban meglevők milyen mértékben és formában fordulnak elő Naḥṣabī és Qādirī munkáiban, valamint a török feldolgozásban, szintén az alapmű és a fennmaradt szanszkrit változatok egymáshoz való viszonyának és keletkezésük idejének a meghatározásához segít hozzá.

A Śukasaptati történetei jellegének vizsgálata azt a kérdést tisztázza, hogy mennyiben felel meg az egyes változatokban a mesék száma és jellege a mesegyűjtemény címének és a keretéül szolgáló alapötletének. Ez ugyanis azt kívánná meg, hogy a papagáj hetven mesét mondjon el urnőjének, s hogy minden mese egy-egy szorult helyzetből való szabaduláskor alkalmazott ravasz fogást tartalmazzon. A t. s.-ban azonban a 69 éjszakán az asszonyának elmesélt 69 történetben csak 65 nehéz helyzetben alkalmazott ravasz fogás van, 3 pedig "bűnhődés történet", míg a t. o.-ban a 70 meséből fennmaradt 67-ből az előbbiek száma 55, az utóbbiaké pedig 11.

A t. s. 5-9. és a t. o. 5-17. mesék közötti belső keretes résznek a részletes vizsgálata, s ennek Schmidt és Hertel felfogását elutasító eredménye nemcsak e változatok irodalmi értékelése szempontjából lényeges, hanem az alapműhöz való viszonyuk szempontjából is; világossá válik ugyanis, hogy közülük a t. o. szerkesztése az eredetibb jellegű.

Az egyes változatok szerzőjére vonatkozólag a t. s. 25. meséjének és megfelelőinek Herteltől eltérő elemzése világosan bizonyítja annak a felfogásnak a helyességét, hogy a t. s. szerzője egy ismeretlen nevű, jaina śvetāmbara volt. A t. o. szerzőjére vonatkozó, Hertel féle adat értelmezése, valamint a t. o. 16. meséjének elemzése arra az eredményre vezettek, hogy e változatnak kétségtelenül egy Cintāmanibhaṭṭa nevű brāhmaṇa volt a szerzője.

A Śukasaptati és az ind társadalom

E fejezet a Śukasaptati meséi tárgyának és jellegének vizsgálatával, az elbeszélés-gyűjtemény társadalmi alapja elemzésével, a benne ábrázolt társadalom egyes rétegei jellemzés módjának ismertetésével, s végül a társadalomképének és világnézetének megrajzolásával foglalkozik.

A történetek tárgyát vizsgálva megállapítható, hogy a házasságtörés miatti kellemetlenség a nehéz helyzetből ravasz-ság útján való szabadulást tartalmazó történeteknek csak részé-

ben képezi a megoldandó nehéz helyzetet.

A ravaszságtörténetekben egy váratlan, szellemes megoldás köré összpontosul az elbeszélés. Mivel a nehéz helyzetnek, a váratlan megoldásnak, továbbá a győztesnek, valamint a vesztesnek a személyén kívül semmi másra nem helyeznek e történetek súlyt. A fontos: a hirtelen fordulat. Jellemzője a ravaszságtörténeteknek az is, hogy az eredményes hősnek ugyan elítéljük a magatartását /az állattörténetek kivételével/, néha azonban még ilyenkor is megértjük őket, és rendszerint együtt érzünk velük.

Mindez arra mutat, hogy itt az elbeszélések már nem a mese fokán találhatóak, hanem az ind novellát látjuk magunk előtt. Ennek kialakulásához - Bocaccio korához hasonlóan - a kereskedelem fejlődése által lehetővé tett vagyoni és társadalmi felemelkedés és az a fellazulás nyújtott alapot, amelyet ez a fejlődés hozott a megmerevedett társadalomba. E novellák voltaképp a régi, patriarchális rend és normák szelid és enyhe formájú kritikáját tartalmazzák, és a régi tekintélyek nevetségessé tételét jelentik. E novellatípus műfaji előzménye a népmese; így a Pañcatantrában is szereplő állatmesék és bűnhődéstörténetek a novellát közvetlenül megelőző fokot képezik. Az, hogy a Śukasaptatiban az elbeszélések többnyire nem fonódnak egymásba, szintén a novellai szerkesztésmód sajátja.

Az egyes társadalmi rétegek jellemzésének vizsgálata alapján megállapíthatjuk, hogy nincsen ugyan olyan rétege az ind társadalomnak, amelynek ábrázolása a Śukasaptatiban teljesen pozitív jellegű lenne, mégis vannak közöttük olyanok, amelyeknél a pozitív és a negatív vonások különböző aránya figyelhető meg /igy a miniszterek, a brāhmanák és a kereskedők esetében/, és vannak olyanok, amelyek teljes mértékben negatív jelleggel vannak bemutatva /igy a királyok nagyrészt, a király hivatalnokai és katonái teljes mértékben, a rājputok pedig még inkább/. A kézművesek is ez utóbbi csoportba tartoznak, de ezek iránt gyűlöletet nem találunk, hanem inkább ostoba, egyrészt sajnálatra méltó emberekként, másrészt nevetség tárgyaiként jelennek meg az elbeszélésekben. A parasztok hasonló jellegű ábrázolásának

külön érdekessége különböző rétegek bemutatása, valamint az, hogy az ábrázolás szerint az ő körükben gyökerezik mélyen a babona. Igen érdekes az, hogy a keritőnők és a hetairák ábrázolásában kétségtelen megkülönböztetés van. A hetairáknak a keritőnők általi kiszípolyozása egyenesen részvétellel van emlegetve, s bemutatásuk érezhető rokonszenvvel történik. Itt az ember és ember közötti olyan kapcsolatról van ugyanis szó, ahol az egyik másik általi kizsákmányolása az író számára is világosan látható! Mivel pedig ezt vallási szentség nem övezi úgy, mint a társadalomban fennálló többi hasonló viszonyt, ezért ezt az író nem is tartja olyan természetesnek, mint általában, hanem a kizsákmányolók elleni állásfoglalását s a kihasznált réteg iránti rokonszenvét elég világosan kifejezésre is juttatja. A tolvajok bemutatásánál figyelemre érdemes az, hogy 1/ ezek úgy vannak feltüntetve, hogy szinte kénytelenek a fennálló törvények áthágására, 2/ minden esetben győzedelmeskednek a király felett egy remek ötletükkel, amelynek sikere szinte a csodán is felüli. A candālák, a mātaṅgák, valamint a nép bemutatásának megrajzolása után a Śukasaptati társadalomképének s kora társadalmáról vallott felfogásnak a vázolására kerül sor.

A Śukasaptati ugyan inkább az egyes emberek, az egyének sorsát és helyzetét mutatja be, mint az államokét vagy a közösségeket, mivel azonban e két dolog egymástól élesen nem különül el, vázlatosan megrajzolja a koraközépkori India társadalmának képét is. Bemutatja a korabeli feudális államok szervezetét, az uralkodó és a hivatali apparátus jogkörét és feladataikat, s megismerjük belőle a koraközépkori faluközösségek helyzetét is.

Mivel a Śukasaptatinak láthatólag a szerelem, a házasság, illetve a házasságtörés a legfőbb témája, az elbeszélésgyűjtemény e téren elének táruló képének felvázolása lényeges feladat. Le kell azonban szögezni, hogy a /nagy számban szerepelő/ házasságtörések nemcsak a házasságnak a kritikáját jelentik, hanem egyuttal az egész társadalom merevségének, a meglazuló patriarchális rendnek bizonyos mérvű felülbírálását, s egyuttal a régi normák és tekintélyek nevetségessé tételét is.

Emellett érdekes, hogy az, hogy a házasságok nem megfelelő emberi kapcsolaton alapulnak, a társadalom felsőbb rétegeinél /királyok, rājputok/ sokkal világosabban tűnik elő, mint az alsóbb rétegeknél, ahol legalább a közös munka, a megélhetésért való közös küzdelem összefüzi valamelyest a házastársakat. Ezenfelül legfeljebb a férfi érzéki élvezete a kapocs, mely itt, a házasságban semmivel sem magasabb rendű, mint a hetairákkal való kapcsolat esetén. Az, hogy többnyire épp a hetairákkal való szerelem van igen szép, költői szavakkal, mondatokkal ábrázolva, magasztalva, egymagában is bizonyára eléggé negatív jellemzése a házasságnak. A házastársi boldogság, illetve a szerelmi boldogság lehetőségeiről vallott felfogást a 8. mesének, illetve a t. o. 13. meséjének az elemzése mutatja meg.

Igen fontos rámutatni arra, hogy ez a társadalomkritika, amely a Śukasaptatiban megnyilvánul, az egyén szempontjából történik. Egyes elbeszélések hangsúlyozzák, hogy kinek-kinek magának kell megtalálnia a meggazdagodás, előbbrejutás lehetőségeit; a ravaszságtörténetek az egyén életében felmerülő nehézségeket és ezek egyéni legyőzését ábrázolják, s az egy-egy ember életében és sorsában felmerülő problémákkal foglalkoznak. Mindez azt is mutatja, hogy a társadalom általános előrelendülésének lehetősége még nem volt meg, illetve hogy az író ennek a lehetőségét még nem látta. A társadalom megmerevültségében a pénz az, amely lehetővé teszi a felemelkedést, a merev korlátokon való átjutást /e lehetőség tünteti viszont éppen időszertülsenek a korlátok merevségét/; így a pénz nagy jelentőségének, a vagyongyűjtés fontosságának a hangsúlyozása jól érthető, s ezzel függ össze a tulajdon sérthetetlenségének a hangsúlyozása is.

A szolgákkal való bánásmódra vonatkozólag a t. o. szerzője emberségességet tanácsol. Emögött szemmel láthatólag a társadalom uralkodó rétegének az érdekei állanak. Az ilyen tárgyú elbeszélések arra engednek következtetni, hogy a szolgákkal kapcsolatban bizonyos problémák, nehézségek /melyekről az ind források egyébként alig tesznek említést/, e korban gyakran felmerülhettek.

Érdekes eredményeket hozott a mű világnézetének vizsgálata is. Az elbeszélésgyűjteményre jellemző racionális állásfoglalás, illetve kritika jelenik meg a kuruzslással, ráolvasással való gyógyítás leleplezésekor, ahol ez tudatos szélhámosságnak minősül, s az esetleges sikereket az író a véletlennel magyarázza.

A vallással kapcsolatos állásfoglalás megítélésénél azt is figyelembe kell venni, hogy a Śukasaptati különböző változatainak és előzményeinek a szerzői más-más felfogás képviselői voltak.

A brahmanizmus jaina kritikája tükröződik a brahmanista vallási szertartások, ceremóniák kigunyolásában, Ezek számos elbeszélés szerint aljasságok és csalások, házastörések leplezéséül, a templomok és a szentélyek pedig találgatások és különféle szélhámosságok színhelyéül szolgálnak. A jinizmus, amely elveti az áldozati szertartásokat, érthetően gunyt üz a brahmanista szertartásokból és szent helyekből. Ugyancsak a jinizmus szemlélete magyarázza az általa tagadott isteni beavatkozás kigunyolását, a brahmanista istenségek méltalan beállítását, s a Śiva tisztelők sok esetben tapasztalható, ugyancsak kedvezőtlen jellegű szerepeltetését.

Ezenfelül azonban a babonának és a mágiának oly jellegű kigunyolása is megfigyelhető, amely már nem a jaina kritikával, hanem egyéb racionális irányzatokkal s szemléletmóddal magyarázható. Számos esetben előfordul ugyanis az elbeszélésekben, hogy valaki céljai eléréséhez másoknak a babonában való hitét használja ki. Az a beállítás, hogy az ilyesmire való hivatkozás csalás, szemfényvesztés céljából történik, alkalmas a bennük való hit lerombolására és a vallásos babonákkal szemben kritikus állásfoglalásra mutat.

A jinizmus álláspontjáról való kritikának még a kétségtelenül śivaita felfogása t. o.-ban is bőven fellelhető nyomai egy korábbi jинства Śukasaptati létét is bizonyíthatják.

A mű erkölcsi felfogását illetően kimutatható egyrészt a brahmanista erkölcs jaina részről való kritikája, másrészt a t. o.-ban a brahmanista erkölcsi szemléletnek a megnyilvánulása is.

A másvilágra vonatkozó képzeteknek a műben való szerepe mellett igen érdekes megfigyelni, hogy a t. o. bevezetésében a kerítőnők, akik Prabhāvatī hitvesi hűsége megszegésére igyekeznek rávenni, az ind materializmus, a lokāyata állításai-
val érvelnek. Ez mindenesetre a brahmanista erkölcsnek és világnézetnek az /itt erkölcsrombolónak feltüntetett/ materialista felfogásokkal való küzdelmére mutat.

A szanszkrit változatok és az alapmű viszonya,
keletkezésük ideje és helye

A Śukasaptati filológiai problémáinak vizsgálata és a mű tartalmi elemzése egész sor fontos támpontot nyújt a fennmaradt három szanszkrit változat egymáshoz és az alapműhöz, illetve a korábbi, elveszett változatokhoz való viszonyának, valamint mindezek keletkezési idejének és helyének a tárgyalására. Az eddigi kutatás a fennmaradt változatok egymáshoz való viszonyát csak néhány vonatkozásban tisztázta, azonban csak az alapmű keletkezési idejét kísérelte meg meghatározni, s egyik változat kialakulási helyét sem tudta megjelölni; ezenkívül a Tūtī-nāme-hoz és a Pañcatantrához való viszonyt sem értékelte helyesen, a mű egészének tartalmát és mondanivalóját nem vette számításba, s nem tanulmányozta kellőképpen az e szempontból legtöbb világosságot nyújtó t. o. változatot.

A t. o. vizsgálatából leszűrt eredmények figyelembevételével, valamint a Śukasaptati-változatok Nahšabī művéhez és a Pañcatantra-változatokhoz való viszonyának elemzése alapján - a következő felfogás látszik valószínűnek.

Mivel Nahšabī éppen nem más Śukasaptati-változatot használt fel munkájában, mint a t. o.-t, azért ennek elkészülési időpontja /1329./ a t. o. terminus ante quem-je, az eddig is ismert terminus post quem-je pedig Pūrṇabhadra művének befejezése /1199./. Sokkal távolabbi terminus post quem a gujarāti Somanātha híres szentélye újra való felépítése /kb. 1100./ és szintén sokkal távolabbi terminus ante quem-je a Pañcatantra ógujarāti változata: a Pañcākhyānavārttika másolásának biztos

időpontja /1673/4./ . A gujarāti Pūrṇabhadra felhasználása, gujarāti helynevek viszonylag nagy számú szereplése, bizonyos gujarātizmusok a t. o. nyelvében, egy északnyugati változat valószínű használata Naḥṣabī részéről, továbbá a t. o. nagymérvű felhasználása a szintén gujarāti Pañcākhyānavārttika által: világosan arra mutat, hogy a t. o. maga is Gujarāt területén jött létre.

A Śukasaptati megelőző, elveszett változatai közül két különböző korúnak a létezésére lehet következtetni. Az első, az alapmű a Tantrākhyāyika α után, de még a másodikat megelőzően /tehát mintegy a VII-IX. század között/, Északnyugat-Indiában keletkezhetett, s egy brāhmaṇa-ellenes, kereskedőpárti, jaina szerzőtől irt munka lehetett, amelynek keretmeséjében esetleg a papagáj még egy kereskedőt akart megvédelmezni egy he-taira praktikáival szemben. A második változat, amelynek jellemzője a rājputellenesség, szerzője pedig valószínűleg brahmanista beállítottságú volt, a rājputok kelet-indiai, IX. századi megjelenése után jöhetett létre, s ennek kerete szerint már egy kereskedő felesége hitvesi hűségére vigyázott a bölcs papagáj. A t. o.-nak /mely ennek szempontjából terminus ante quem/ a szerzője mindkét változatot ismerte, sőt használta; a valószínűleg bengáliai s Pūrṇabhadra után készült t. s. /és a t. e./ pedig csak e későbbi, északkeleti változatot, ezek tehát ennek a le-származottjai.

A Cintāmanibhatta féle Śukasaptati irodalmi jellemzése

A Cintāmanibhatta féle Śukasaptati sajátosságai közül irodalmi jellemzése során feltétlenül ki kell emelni a szerző nagyfokú irói tudatosságát és művészi ambícióját. Jellegzetessége továbbá az ellentétekkel való játék, amit nemegyszer ki nem mondott tartalmi mondanivalója művészi kifejezésére használ fel, továbbá az állandó ritmusváltozás. Szép példák bizonyítják nyelve költőiségét, amely különösen a női szépség és a szerelmi élvezet leírásaiban tűnik ki. Realizmusa hasonlataiban nyilvánul meg, s ezek szépségét ismét számos példa szemléltetheti.

Stilusa a késői szanszkritra jellemző tulbonyolítottság és túlékesítetttség ellenére is szép és költői. Ennek további jellemzője, hogy az igék esetében igen kedveli azok egyébként ritkán használt alakjait. Rendkívül szereti az azonos hangzásu vagy azonos tőből való szavak egymás utáni halmozását, s igen nagy számmal fordulnak elő a rendkívül hosszú összetett szavak.

Megbízható nyelvi vizsgálata a Schmidt féle kiadásnak az eredeti, indiai kéziratokkal való összevetése után lenne lehetséges, bizonyos gujarātizmusok azonban talán így is feltehetőek benne.